

Voorzitter

De voorzitter: Gehoord de wensen die zowel plenair als op andere wijze door de verschillende fracties naar voren zijn gebracht, doe ik een nader voorstel. Het lijkt mij praktischer om vanmiddag het debat over Irak te voeren en om de behandeling van alle VAO's morgenochtend te houden en morgen meteen na de lunchpauze te stemmen over de ingediende moties.

De heer Dittrich (D66): Geldt dat voor alle moties?

De voorzitter: Dat geldt voor de stemmingen over alle moties.

De heer Dittrich (D66): Dat lijkt mij een heel goed voorstel.

Overeenkomstig het voorstel van de voorzitter wordt besloten.

De voorzitter: Het woord is aan de heer Geluk.

De heer Geluk (VVD): Voorzitter. Ik verzoek u het verslag van het algemeen overleg dat eind verleden jaar is gehouden over de Westerschelde-oeververbinding op de agenda te plaatsen voor plenaire behandeling.

De voorzitter: Ik stel voor aan het verzoek van de heer Geluk te voldoen en die behandeling toe te voegen aan de agenda van morgenochtend.

Daartoe wordt besloten.

De voorzitter: Het woord is aan de heer Vendrik.

De heer Vendrik (GroenLinks): Voorzitter. Door het besluit om morgen toch te vergaderen, is er ruimte voor een door verschillende fracties gewenst algemeen overleg over de WTO-GATTs naar aanleiding van een brief die het kabinet onlangs aan de Kamer heeft gezonden. Ik ga ervan uit dat dit overleg morgenochtend kan plaatsvinden in aanwezigheid van de staatssecretaris van Economische Zaken. Gesteld dat dit het geval is – het is de wens van de meerderheid van de fracties – verzoek ik om morgenochtend enige ruimte op de agenda te reserveren voor bespreking van het VAO, waarna er eventueel over moties kan worden gestemd.

De heer Timmermans (PvdA): De staatssecretaris heeft mij, als voorzitter van de betrokken commissie, laten weten dat het zeer moeilijk voor hem is om morgen aanwezig te zijn in de Kamer. Ik zeg voor de duidelijkheid dat de meerderheid van de commissieleden die aanwezig was bij de procedurevergadering, vond dat er een vergadering moest plaatsvinden. Daarmee is niet gezegd dat dit de mening van een meerderheid van de Kamer is. Overigens komen in dit overleg geen zaken aan de orde die vergen dat de Kamer voor het reces een standpunt inneemt. Deze elementen moeten meegenomen worden in de weging.

Omdat er donderdag niet zou worden vergaderd, heb ik gisteren geconcludeerd dat het praktisch onmogelijk is om deze vergadering nog deze week te houden. Omdat er morgen toch wordt vergaderd, is de situatie veranderd, maar het agendaprobleem van de staatssecretaris blijft.

De voorzitter: Het agendaprobleem tussen de commissie en de staatssecretaris laat ik graag aan de commissievoorzitter. Ik constateer dat het niet is uitgesloten dat dit algemeen overleg morgen plaatsvindt. Ik sluit derhalve ook niet uit dat het verslag daarvan morgen op de agenda van de plenaire vergadering wordt geplaatst, waarna eventuele stemmingen zullen plaatsvinden.

De heer De Wit (SP): Voorzitter. Zo-even is besloten de stemmingen na de lunchpauze te houden. Houdt u er rekening mee dat dit later kan worden? De heer Vendrik vraagt namelijk meer tijd voor bespreking van een VAO.

De voorzitter: De heer Vendrik kondigt aan dat er wellicht een verslag van een AO op de agenda moet worden geplaatst. Omdat morgen voor de bespreking van alle VAO's het strenge regime ten aanzien van de spreektijden geldt, kunnen wij deze gemakkelijk allemaal morgenochtend behandelen. Na de schorsing voor de lunch vinden de stemmingen plaats.

Aan de orde is de behandeling van:
- de brieven van de ministers van Defensie en van Buitenlandse Zaken over de kwestie Irak (23432, nrs. 84, 85 en 86).

De beraadslaging wordt geopend.

De voorzitter: Alvorens de eerste termijn van de Kamer zal plaatsvinden, geef ik op zijn verzoek het woord aan de minister van Defensie voor een mededeling.

□

Minister Kamp: Voorzitter. De Kamer heeft gisteren en vandaag enkele brieven ontvangen, waaronder een brief gedateerd 18 februari 2003 van de minister van Buitenlandse Zaken, die hij tevens namens de minister-president en mij heeft gestuurd. Het onderdeel wat onder andere mijn portefeuille betreft, staat op de pagina's 3 en 4. Aan het eind van de passage op pagina 4 staat dat het Defence Planning Committee van de NAVO zo snel mogelijk een besluit zal nemen over de implementatie van de verdedigende maatregelen voor Turkije. Ik meld u dat dit besluit vanmorgen is genomen. Dit besluit houdt in dat onze Patriots die onderweg zijn naar Turkije daar onder commando van de NAVO worden gesteld, om precies te zijn onder het commando van generaal Jones, the Supreme Allied Commander in Europe. De inzet van de Awacs-vliegtuigen is hierbij aan de orde. Het gaat om de Awacs-vliegtuigen die vanuit Geilenkirchen in Duitsland opereren en waarbij Nederlands personeel is betrokken. Daarnaast worden maatregelen genomen om Turkije te helpen zich te beschermen tegen aanvallen met biologische en chemische wapens. De inzet van al deze middelen vindt plaats op of boven het grondgebied van Turkije. De informatie die in de genoemde brief namens de minister van Defensie wordt gegeven, is overigens volledig.

□

De heer Van Bommel (SP): Mijnheer de voorzitter. Wij voeren dit debat, terwijl de oorlogstreinen door Nederland denderen. De brief waarin het regeringsbesluit aan de Kamer wordt medegedeeld, moet ongeveer geschreven zijn toen de rail-

verkeersleiding letterlijk het sein op groen zette voor Railion om met het transport te beginnen. De toezegging van de minister van Defensie, gedaan in het algemeen overleg van 3 december van vorig jaar dat daadwerkelijke besluitvorming over een Amerikaans verzoek in het parlement zou plaatsvinden, is daarmee niet nagekomen. Waarom niet? De Kamer lijkt bewust buitenspel te zijn gezet. Vlak voor dit debat ontvingen wij op de valreep de brief over de overvliegvergunningen met de mededeling dat er helemaal geen informatieplicht aan de Kamer is. Met andere woorden: de regering biedt Nederlands grondgebied aan als uitvalsbasis voor Amerikaanse militairen en acht zich niet verplicht de Kamer daarover tijdig te informeren. Het lijkt wel oorlogstijd!

De fractie van de SP vat de toestemming voor doorvoer van militair materieel en personeel op als medewerking aan oorlogsvoorbereiding. De regering herhaalt keer op keer dat daarvan geen sprake is. Eerst ging het om planning van activiteiten, toen om het sturen van raketafweer naar Turkije en nu om de doorvoer van militair materieel en personeel. Nederland werkt mee aan oorlogsvoorbereiding. Een andere conclusie is niet mogelijk. Waarom erkent de regering dat niet gewoon? Is de regering misschien bang geworden dat met die erkenning tevens wordt toegegeven dat zij ons land een oorlog inrommelt?

Als basis voor de doorvoer van militairen en goederen wordt de "host nation support" genoemd: de bilaterale afspraken tussen Nederland en de Verenigde Staten. Volgens de regering is die afspraak geheim en niet aan het parlement voorgelegd. Op internet staat dat stuk als "unclassified" en ik heb het hier in mijn handen. Hoezo geheim?

De afspraken in de "host nation support", te vinden op de site van het militaire hoofdkwartier van de VS in Europa, gelden in tijden van crisis en overgang naar oorlog. Kan de regering aangeven in welke situatie wij ons bevinden? De verwijzing naar NAVO-afspraken, in het antwoord op mijn schriftelijke vragen, lijkt mij in dit verband niet relevant. Er is in dit geval geen NAVO-operatie aan de orde. Ook is er geen sprake van een NAVO-verzoek of -besluit op dat punt. Dat kan dus niet de basis zijn voor de toestemming. Partijen die

zeggen dat Nederland op grond van NAVO-verplichtingen deze doorvoer moet toestaan, hebben het dan ook mis. Ons land is niet verplicht, deze doorvoer toe te staan of daarbij te assisteren. Ik vraag de minister van Buitenlandse Zaken deze versie expliciet te bevestigen dan wel te ontkennen.

NAVO-lid Hongarije heeft inmiddels besloten, niet mee te werken aan doorvoer. Hongarije toont hiermee moed. Daar kan de oude politiek in Nederland nog wat van leren. Ook Oostenrijk weigert de doorvoer van Amerikaans materieel en personeel. Dat land heeft als voorwaarde dat er eerst een VN-resolutie moet komen die expliciet het gebruik van geweld tegen Irak toestaat. Oostenrijk stelt het internationaal recht boven afhankelijkheidsverklaringen aan het adres van de Amerikanen. Ook dat zou een Nederlands standpunt kunnen zijn, maar niets is minder waar.

De heer De Graaf (D66): Wat bedoelt de heer Van Bommel met "de oude politiek in Nederland"?

De heer Van Bommel (SP): Daarmee bedoel ik de politiek van de achterkamertjes, het geheim houden, het niet delen van informatie met de Kamer en op basis van het achterhouden van dergelijke informatie standpunten innemen, zoals nu gebeurt.

De heer De Graaf (D66): Als mijn fractie op zichzelf geen fundamentele bezwaren zou hebben tegen de doorvoer van materieel en personeel van de Amerikanen, ben ik dan ook onderdeel van de oude politiek, omdat ik het niet met u eens ben?

De heer Van Bommel (SP): Nee, u hebt niet goed geluisterd. Het ging om geheimhouding op grond waarvan besluiten worden geformuleerd. Ik stel vast dat de Nederlandse regering in haar antwoord op mijn schriftelijke vragen van 4 februari jl. zegt dat die doorvoer plaatsvindt op basis van een geheime overeenkomst met de Amerikanen die te vinden is op internet. Die geheime overeenkomst is niet aan het parlement voorgelegd. Wij mogen daarover dus eigenlijk niet debatteren met deze regering. Dat betreft dan ook niet de fractie van D66, want die zit niet in deze regering.

De heer De Graaf (D66): Nee, maar wel in de Kamer. Ik zal daarover ook zelf vragen stellen. Ik heb goed geluisterd en u vergeleek de moed van Hongarije om geen doorvoer toe te staan met de oude politiek in Nederland die dat wel doet. Daartegen maak ik bezwaar, tenzij u vindt dat iedereen die het niet met u eens is tot de oude politiek behoort.

De heer Van Bommel (SP): De heer De Graaf mag overal bezwaar tegen maken. Ik hoop dat hij vooral bezwaar maakt tegen de doorvoer van wapens en oorlogsvoorbereidingen, want dat is nu aan de orde.

De vraag is wat er nu precies via het spoor door de Nederlandse gemeenten dendert. Het persbureau AP-World meldde maandag dat volgens defensiewoordvoerder Van den Heuvel het ministerie niet eens weet wat voor materieel er door Nederland wordt vervoerd. Kan de minister van Defensie dat bevestigen? Als dat zo is, hoe wil hij dan de veiligheid van de transporten garanderen? Eveneens in antwoorden aan de Kamer zei de minister dat de veiligheid wel gegarandeerd was. Voor het vervoer van gevaarlijke stoffen gelden strenge regels in ons land. Hoe wil de regering toezien op de naleving van deze regels, als de minister niet eens weet wat er in de treinen zit? Vorige week vroeg ik de minister-president naar het Amerikaanse dreigement om ook kernwapens tegen Irak in te zetten. De minister-president heeft toen niets willen uitsluiten. Sterker nog, hij heeft helemaal niets willen zeggen. Betekent dit dat hij ook het transport van kernwapens door ons land domweg goedkeurt? Wij willen eindelijk eens duidelijkheid op dit punt!

Bij spoor- en luchthavenpersoneel zijn bezwaren gesignaleerd tegen medewerking aan deze oorlogstransporten. Gisteren heb ik een moreel appél gedaan op de directeur van Railion om zijn medewerkers die in gewetensnood komen met deze rotklus, niet te straffen. Vandaag heeft de directeur van Railion mij schriftelijk medegedeeld dat zijn medewerkers bij gewetensbezwaren vervangende werkzaamheden krijgen. Chapeau! De FNV Federatieraad heeft maandag besloten personeel dat in gewetensnood komt, actief te zullen ondersteunen. Lof voor de FNV, die overigens nog worstelt met een standpunt over de

oorlog. Lodewijk de Waal schijnt voorstander te zijn van het bombarderen van Irak. Relevant is de vraag wat de regering doet indien overheidspersoneel in gewetensnood komt. Kan de minister hier toezeggen dat dit personeel, net als bij Railion, om vervangend werk mag vragen en dat dit hen dan ook geboden wordt? Je zult maar ambtenaar zijn en nu worden gedwongen mee te werken aan de voorbereiding van een oorlog waar je faliekant tegen bent. Waarom noemt de regering in de brief overigens wel de particuliere vervoerder Railion en niet de overheidsbedrijven die aan de oorlogstransporten meewerken? Dat is weinig chic.

Dan een woord over het debat in Europa. Vrijwel alle landen, ja zelfs landen die geen lid zijn van de EU, gaan met de gezamenlijke verklaring aan de haal. Wat ons betreft, is de kern: langere inspecties, meer middelen voor de wapeninspecteurs en de Veiligheidsraad aan zet.

Inmiddels is voor iedereen duidelijk dat de kwestie Irak de formatie bemoeilijkt. Ik ben daar niet blij mee. Ik hunker naar een regering die kan gaan regeren, zodat ik mijn werk ook weer naar behoren kan doen. Wat is de zin van verder formeren als CDA en PvdA op dit onderwerp niet eensluidend zijn? Met dagelijks wisselende standpunten gaat de PvdA nu de statenverkiezingen van 11 maart tegemoet. Tot die tijd zullen er wel veel sussende woorden worden gesproken. Er is nog geen begin van een regeerakkoord, maar nu al noemt Bos dit een breekpunt. Ik roep de PvdA op nu eindelijk eens duidelijkheid te bieden: staat zij achter de oorlogsstandpunten van het CDA, ja of nee? Of blijft zij de kiezer tot de statenverkiezingen zand in de ogen strooien, om vervolgens alsnog met de oorlog in te stemmen?

De heer Koenders (PvdA): Ik heb een vraag aan de heer Van Bommel over de duidelijkheid van de SP-positie. Hij heeft vorige week een motie ingediend in deze Kamer. Met betrekking tot de Patriots als onderdeel van de oorlogsvoorkoming verzoekt hij de regering haar besluit pas na NAVO-overleg te nemen. Begrijp ik daaruit dat hij ervoor is, nu dat NAVO-overleg is geweest?

De heer Van Bommel (SP): Nee, dat is een verkeerde conclusie.

De heer Koenders (PvdA): Waarom dient u dan zo'n motie in?

De heer Van Bommel (SP): Als het om een defensieve aangelegenheid van een NAVO-lidstaat gaat, zoals de regering betoogt, dan moet de NAVO er sowieso een uitspraak over doen. Dat lijkt mij een minimum. Het is een noodzakelijke voorwaarde voor de inzet van NAVO-middelen, maar daarmee nog niet een voldoende voorwaarde. Tijdens het debat is pas gebleken dat deze Patriots weliswaar defensieve wapens zijn, maar dat zij in een offensieve strategie worden ingezet. In het debat bleek dat zij in de omgeving van Turkse bases komen waar de Amerikanen actief zijn.

De heer Koenders (PvdA): Ik wil gewoon dat u antwoord geeft op mijn vraag. U draait elke keer met uw standpunt.

De heer Van Bommel (SP): Mijn antwoord heb ik u gegeven, dat is nee.

De heer Koenders (PvdA): Mag ik de vraag dan herhalen? U vindt dat u zelf zo rechtlijnig bent, maar u vindt het nodig om hier samen met GroenLinks een motie in te dienen waarin u de regering verzoekt geen definitief besluit te nemen totdat de NAVO heeft besloten. Ten eerste neemt u dus de NAVO serieus, terwijl u anders altijd zegt dat u daar niets mee te maken hebt. Vervolgens vraagt u om uitstel van een besluit tot het NAVO-besluit er is. Nu het er is, geeft u ineens niet thuis en komt er ineens een heel andere voorwaarde bij kijken. Dat is nog eens draaierig gedrag. Probeer u een beetje één lijn vast te houden.

De heer Van Bommel (SP): Wij wensen uittreding uit de NAVO, maar de NAVO is nu eenmaal een politiek feit. Nederland is lid van die organisatie. Als er NAVO-middelen worden ingezet voor een NAVO-lidstaat, moet zij er toch minstens een uitspraak over doen.

De heer Koenders (PvdA): U zoudt eens naar uzelf moet luisteren. U wilt uit de NAVO, maar u vindt het wel van belang dat de NAVO een besluit neemt. U dient daar zelfs een motie

over in waarin wordt gevraagd om een week uitstel. Nu is het zover en nu zegt de SP: daar heb ik eigenlijk niets mee te maken en ik had de motie net zo goed niet kunnen indienen. Daar hebben wij natuurlijk erg weinig aan. Zo wordt een oorlog niet voorkomen!

De heer Van Bommel (SP): De PvdA voorkomt helemaal niets omdat haar standpunt per dag wisselt. De ene dag geen Patriots, de andere dag wel. De ene dag geen doorvoer, de andere dag wel.

Mijn partij voert binnen en buiten de Kamer actie tegen de oorlogsvoorbereiding en tegen mogelijke oorlogsdeelname. Wij doen dat niet alleen. Wij doen het samen met GroenLinks en 200 kerkelijke en maatschappelijke organisaties. De treinen die door ons land denderen, zijn wellicht niet meer te stoppen. Maar die oorlog moet worden voorkomen en daarvoor zullen wij alles en iedereen mobiliseren. Anders dan de regering zullen wij de Kamer daarover tijdig informeren!

□

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Voorzitter. Miljoenen mensen hebben het afgelopen weekend geprotesteerd tegen de oorlogsplannen van de Amerikanen. Het ontwapenen van Saddam en zelfs het omver werpen van zijn regime kan ook rekenen op de steun van diezelfde miljoenen mensen, maar dan wel met vreedzame middelen. Blair, Aznar en Berlusconi kunnen ook niet om de "supermacht" van de publieke opinie heen. Afgelopen weekend maakte duidelijk hoe geïsoleerd deze regeringsleiders in hun eigen landen zijn. De echo van de demonstranten is blijkbaar ook in Brussel tijdens de EU-top te horen geweest. De verklaring spreekt van de "wil van de volkeren van Europa en wereldwijd om te komen tot vreedzame ontwapening van Irak". Het wordt tijd dat de politici naar het volk gaan luisteren, ook in Nederland.

De regeringsleiders in de EU zijn erin geslaagd om met een gemeenschappelijke verklaring te komen. Dit betekent geenszins een gemeenschappelijke aanpak van de crisis in Irak. Het is een verklaring van voor ieder wat wils. De verklaring verwoordt niet onze lijn. Uit alle hoofdsteden kwam de reactie "wij hebben onze zin gekregen". De heer

De Hoop Scheffer meldde opgetogen dat de verklaring precies past in de positie van de Nederlandse regering. Vreemd. Na de presentatie van het rapport van Hans Blix in de Veiligheidsraad wilde Nederland een tweede resolutie met een ultimatum voor het werk van de inspecteurs. Dit komt niet terug in de verklaring. In de verklaring wordt terecht gepleit voor de nodige tijd voor de wapeninspecteurs om hun werk op een verantwoorde wijze te kunnen afronden. De naleving van resolutie 1441 moet op vreedzame wijze worden afgedwongen en geweld mag alleen in laatste instantie worden gebruikt. Die conclusies komen in de buurt van de Frans-Duits-Russische verklaring. Werd die vorige week niet door de regering naar de prullenbak verwezen? De verklaring van de regering dat dit de Nederlandse lijn is, is een gotspe. Als zij nu deze positie kiest en ernaar handelt, is het een terechte correctie van de Nederlandse positie. De verklaring laat belangrijke strijdpunten over aan de Veiligheidsraad. Het is daarom belangrijk wat Chirac buiten de vergaderzaal meldde. Frankrijk steunt geen tweede resolutie. De ontwapening van Irak moet geschieden door de inspecteurs. Wij hopen dat dit geen losse flodder was, zoals zijn misplaatste uitlating dat kandidaat-lidstaten hun mond maar moesten houden.

Nu worden dagelijks massaal via treinen, vliegtuigen en schepen Amerikaanse manschappen en materieel door Nederland getransporteerd. Nederland faciliteert dit. De Kamer wordt weer buitenspel gezet. De minister-president presteert het te beweren dat wie zich overvallen voelt door deze transporten, de dossiers niet goed kent. Hij durft! 21 november informeerde de regering de Kamer over het verzoek van de VS om mee te werken aan de oorlogsplanning. De minister zei op 3 december in de Kamer dat het gaat om een notificatieprocedure in het kader van artikel 100. Ook zei hij dat de daadwerkelijke besluitvorming daaromtrent in het parlement plaatsvindt. Op 6 december meldt de regering dat zij in beginsel positief heeft gereageerd op het besluit van de VS, maar over de definitieve besluitvorming hierover zegt de minister van Buitenlandse Zaken vorige week in de Kamer: "Aanstaande vrijdag heeft de ministerraad een nader beraad over het Ameri-

kanse verzoek. Daarvan is de Kamer in de brief van 6 december op de hoogte gesteld. Er is echter geen sprake van definitieve besluitvorming." Ik citeer verder uit de Handelingen: "Er zijn uiteraard, omdat wij de juiste volgorde in acht moeten nemen, op geen enkele wijze concrete toezeggingen aan wie dan ook gedaan."

Voorzitter. Het is van tweeën één. Of de brief van 6 december was al een definitief besluit. Dit had dan ook zo aan de Kamer gemeld moeten worden. De regering kon dan vorige week niet beweren dat hierover nog een besluit moest worden genomen. Of de brief was een beginselbesluit waarover nog een definitief besluit moest worden genomen zoals dit vorige week ook werd gemeld in de Kamer. Wie kent zijn dossiers nu niet?

En belangrijker: dit raakt de kern van de verhouding tussen de regering en de Kamer. De regering voert een beleid dat Nederland in een oorlog kan meesleuren. De demissionaire regering gaat zeer slordig en onzorgvuldig te werk. Ik heb geen zicht op de besluitvorming over de transporten. Wanneer en door wie is dit besluit genomen? Niet tijdens de ministerraad op vrijdag. Dan wellicht op zaterdag? En door wie dan? Of is er een extra ministerraad geweest?

Voordat de inkt van de brief van minister Kamp was opgedroogd, denderden de eerste treinen met militair materiaal door Nederland. De toestemming aan de Verenigde Staten is dus al eerder gegeven. Er is immers ook nog zoiets als voorbereiding en logistiek. Hoe kon de minister dan afgelopen woensdag zeggen dat er "op geen enkele wijze concrete toezeggingen aan wie dan ook (zijn) gedaan"?

De Kamer is feitelijk buitenspel gezet en de brief van minister Kamp van vandaag geeft ook geen helderheid. Er wordt zelfs beweerd dat artikel 100 niet van toepassing is op transporten. Je zou dus kunnen zeggen dat de Kamer is misleid. In dit debat moet hierover volstrekte helderheid komen.

Tot slot moet mij van het hart dat ik niet begrijp dat de Partij van de Arbeid die tegen het principebesluit was en zich verzette tegen de mogelijkheid om in een oorlog te worden ingepland, nu het definitieve besluit ondersteunt. De positie van de Partij van de Arbeid is niet helder

en inconsistent; feitelijk werkt men mee aan de oorlogsvoorbereidingen. De afwezigheid van de PvdA-leiding tijdens de demonstratie was triest. Gelukkig waren er wel een paar moedige PvdA'ers aanwezig die de oproep van Wouter Bos negeerden om niet deel te nemen.

Oorlogskwesties zijn geen gemakkelijke kwesties. Uit ervaring binnen mijn fractie weet ik dat het het beste is om niet krampachtig om te gaan met verdeeldheid binnen de fractie of de partij. Nu is er bij de Partij van de Arbeid sprake van onduidelijke en inconsistente compromissen en moeilijk te communiceren standpunten, zoals Wouter Bos zegt. De PvdA hoort in het kamp van de miljoenen mensen die zich afgelopen zaterdag luid en duidelijk hebben uitgesproken tegen de Amerikaanse agenda in het Midden-Oosten. Daarom doe ik een oproep aan de Partij van de Arbeid: steun deze regering niet in de oorlogsvoorbereidingen.

De heer De Graaf (D66): Voorzitter. Het is misschien wat vreemd dat ik midden in een tirade over de Partij van de Arbeid een vraag wil stellen aan mevrouw Karimi. Ik meen mij echter te herinneren dat zij vorige week de Duitse regering heeft geprezen om haar standpunten. Toch heeft diezelfde Duitse regering medewerking toegezegd aan de doorvoer van Amerikaans materieel en personeel en is zij akkoord gegaan met de NAVO-planning. Verwijt u de Duitse regering nu ook inconsistentie en dergelijke zoals u dat ook doet aan het adres van de Partij van de Arbeid?

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Er is natuurlijk geen sprake van een tirannie tegen de Partij van de Arbeid.

De heer De Graaf (D66): Ik sprak over een tirade, niet over tirannie.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ik heb mij vergist, maar is er geen sprake van een tirade tegen de Partij van de Arbeid. Ik hoop dat de Partij van de Arbeid terugkomt in het kamp waar zij hoort, namelijk bij hen die tegen de oorlogsvoorbereidingen van Amerika zijn.

De Duitse regering kiest een bepaalde positie. Wij waren tot nu toe heel gelukkig met die positie, maar ik heb al tijdens het vorige

debat gezegd dat wij vinden dat wij een eigen standpunt moeten innemen en dat wij dit niet moeten verbinden aan het standpunt van welke regering in Europa dan ook.

De heer De Graaf (D66): Dat vroeg ik helemaal niet aan u. Ik vroeg naar wat u van de Duitse positie vindt, omdat u daar vorige week zo lovend over was. Diezelfde Duitse regering heeft de Europese verklaring medeondertekend, waarin nadrukkelijk de militaire optie als laatste redmiddel niet wordt uitgesloten. Ze gaat ook akkoord met troepen-doorvoer en levert Patriots aan Turkije. Al die dingen verwijt u de PvdA, maar u looft de Duitse regering. Hoe zit dat precies?

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Dankzij de positie van de Duitse, Franse en Belgische regering is het op dit moment nog geen oorlog en is er nog een beetje verzet tegen de plannen van de Amerikanen. De constatering dat een oorlog als laatste middel niet wordt uitgesloten, is overigens niets nieuws: dat stond al in de verklaring van Frankrijk, Duitsland en Rusland. Ik keur dit overigens niet goed: hetzelfde wat ik zeg over de Nederlandse regering, geldt ook voor de overige regeringen die meewerken.

De heer Van der Vlies (SGP): Voorzitter. Ik laat de wisselende panelen van de PvdA en de kantelende fronten van GroenLinks maar even voor wat zij zijn. Mevrouw Karimi zei daarvoor namelijk dat de Kamer zou zijn misleid. Welnu, dan moeten wij recht op gaan zitten, dat kunnen wij ons niet zomaar laten gezeggen. Als ik het goed heb begrepen, was het echter een conclusie van een "als, dan"-redenering.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ja. Daarom zei ik dat ik graag in dit debat helderheid kreeg over de manier waarop de regering met de besluitvorming is omgegaan. Ik heb gezegd hoe de besluitvorming in de Kamer heeft plaatsgevonden. De minister van Buitenlandse Zaken zei eerst dat het Amerikaanse verzoek valt onder artikel 100. In de brief van de minister van Defensie van vandaag wordt gesteld dat daar geen sprake van kan zijn. Al eerder is er gesproken over een beginselbesluit. Later zou er een definitieve

besluitvorming zijn geweest. De minister-president zei dat er op 6 december al een definitief besluit was. Als men echt goed heeft nagedacht, ontvang ik graag een verklaring van de gang van zaken.

De heer Van der Vlies (SGP): Die verklaring wachten wij af en u gaf een doorkijkje naar uw tweede termijn. Nu is het mij helder.

□

De heer Eurlings (CDA): Voorzitter. De kwestie Irak bevindt zich in een cruciale fase. Willen we een oorlog voorkomen en de inspecteurs alsnog kans van slagen geven, dan dient Saddam Hoessein zo snel mogelijk volledig mee te werken. Opvallend en zeer veelzeggend waren de woorden uit het rapport van Blix van afgelopen vrijdag: als Saddam Hoessein en Irak zouden meewerken, zou er in enkele weken resultaat kunnen zijn en zou Irak kunnen worden ontwapend. Een consistente benadering die uitgaat van continue druk op het regime in Irak om mee te werken vanuit een zo eenduidig mogelijk standpunt in Europa, in de NAVO en in de Veiligheidsraad, is juist nu van het grootste belang.

De CDA-fractie heeft altijd een duidelijke lijn gekozen: een dictator van het kaliber van Saddam Hoessein, die zijn Sji'itische bevolking in het zuiden van zijn land heeft gebombardeerd, die Koerden in het noorden van Irak heeft vergast en met zijn aanval op Koeweit zijn internationale agressie heeft getoond, kan men niet langer laten beschikken over biologische, chemische en mogelijk zelfs nucleaire massavernietigingswapens; dat is een onaanvaardbaar risico.

De vraag is: hoe krijgen we die wapens weg, zo risico-arm, snel en breed gedragen mogelijk? Wij zetten ons volledig in voor een succesvol optreden van de VN-wapeninspecteurs. De volledige medewerking van Saddam Hoessein met deze inspecteurs is hiervoor cruciaal. Als Saddam net als de laatste twaalf jaar de inspecteurs blijft tegenwerken, dan zal een pleidooi van almaar voortdurende inspecties niet houdbaar zijn.

De heer Van Bommel (SP): U accentueert het woordje "snel" bij al uw voorwaardes. Nu verwijst u naar de toespraak van Blix bij de

presentatie van zijn tussen-rapportage. Blix vraagt meer tijd en meer middelen. Er is geen deadline gesteld aan langere inspecties. Wat vindt de heer Eurlings daarvan?

De heer Eurlings (CDA): De heer Blix heeft ten eerste gezegd dat hij kansen ziet om vooruit te gaan en ten tweede dat hij nog steeds niet de medewerking krijgt die hij nodig heeft. Kofi Annan heeft gisterenavond een heel nadrukkelijke uitspraak gedaan. Hij drong er bij Irak op aan, zich te ontwapenen en dat pro-actief en snel te doen, omdat er anders ingrijpende consequenties volgen. Daarmee komen wij bij de crux van de uitdaging die voor ons ligt: wij moeten Saddam Hoessein tot volledige medewerking brengen, omdat de inspecties alleen op die manier succesvol kunnen zijn. De komende cruciale tijd moeten wij daarvoor met zijn allen alles op alles zetten.

De heer Van Bommel (SP): Ik heb collega Eurlings gevraagd om een reactie op de uitspraak van de heer Blix dat hij meer tijd en middelen nodig heeft. De regering heeft eerder, ondersteund door de CDA-fractie in de Tweede Kamer, gezegd dat de inspecties snel afgelopen moeten zijn en dat er snel duidelijkheid moet ontstaan. Blix zegt juist meer tijd en middelen nodig te hebben. Steunt de CDA-fractie zijn woorden?

De heer Eurlings (CDA): De heer Van Bommel citeert de CDA-fractie onjuist en de heer Blix onvolledig. De heer Blix heeft gezegd dat hij mogelijkheden ziet om vooruit te gaan, maar dat hij absolute medewerking noodzakelijk acht. De CDA-fractie heeft gezegd dat als Blix vraagt om meer inspecteurs, zij positief tegenover dat verzoek zal staan. Ik heb het debat de afgelopen keer afgesloten met de woorden dat wij de opmerkingen van de heer Blix met spanning afwachten. Ik zeg daarbij wel dat als dit niet gepaard gaat met medewerking van Saddam Hoessein, het tot ernstige consequenties leidt. Dat zijn de woorden van Kofi Annan zelf. Als de heer Van Bommel echt serieus is in het willen afwenden van een oorlog, moet hij nu meedoen aan het handhaven van de druk. Dat zijn niet de woorden van George Bush of van wie dan ook in Amerika, maar van Kofi Annan

van de Verenigde Naties. Daarom kiest de CDA-fractie voor deze insteek. Voor de CDA-fractie is dit de enige overtuigende weg om een oorlog te voorkómen. Saddam Hoessein moet al sinds 3 april 1991 meewerken; hij heeft dat twaalf jaar lang niet gedaan. Een goed gesprek levert bij een dictator van zijn kaliber niet veel op. Hij moet weten dat hij geen andere kant meer op kan.

Voorzitter. Onverdeelde standvastigheid en voortdurende druk zijn nu meer dan ooit cruciaal. De duidelijke uitspraken van onder anderen El Baradei, Blix en Kofi Annan zijn onder meer gebaseerd op het rapport van Blix van vorige week vrijdag. Ik heb net gezegd dat dit rapport positieve elementen bevat, namelijk dat de inspecties kansrijk kunnen verder gaan. Blix constateert evenwel ook dat Irak nog steeds geen opheldering geeft over verdwenen wapens van onder andere chemische aard. Nog fundamenteeler is dat de inspecteurs nog steeds onvoldoende medewerking krijgen van Saddam Hoessein. Dat laatste is essentieel, willen die inspecteurs echt kunnen functioneren. Vandaar dat zovelen, onder andere in de VN zelf, pleiten voor overvinderde en eensgezinde druk.

Gezien dat belang is een aantal ontwikkelingen van de laatste week als zeer positief te bestempelen. Allereerst kwam een einde aan de historische verdeeldheid binnen de NAVO. Het is goed dat Frankrijk, Duitsland en uiteindelijk ook het koninkrijk België hun verzet hebben gestaakt tegen het leveren van defensieve wapens ter bescherming van burgers in Turkije. Daarbij is aangetekend dat de hulp geen stap is op weg naar een onvermijdelijke oorlog en dat de NAVO-landen zich blijven inzetten voor het volgen van het VN-spoor. Deze twee uitgangspunten stonden voor de CDA-fractie vanaf het bekend worden van het Turkse verzoek als een paal boven water. Het is goed dat de Nederlandse regering zich vanaf het begin duidelijk heeft uitgesproken voor het bieden van bescherming aan een NAVO-bondgenoot.

De heer Van Bommel (SP): Ik maak er bezwaar tegen dat de heer Eurlings bij herhaling zegt dat de Patriots zijn bedoeld voor de bescherming van Turkse burgers. De minister van Defensie heeft in het vorige debat duidelijk gezegd dat de

Patriots worden geplaatst in de omgeving van Turkse bases waar ook Amerikaanse militairen actief zijn. Dan kan hij toch niet volhouden dat het gaat om de bescherming van Turkse burgers?

Minister Kamp: Voorzitter. Ik word hier op een onprettige, onvolledige en onjuiste manier geciteerd. Ik heb gezegd dat het gaat om bases bij twee steden in het zuidoosten van Turkije. Dat zijn bases van de Turken, die mede worden gebruikt ten behoeve van Amerikaans materieel. Daarvan gaat een dreiging uit voor de omgeving, dus ook voor de bevolking van die steden. Om die bevolking te beschermen, gaan wij er naartoe met onze Patriots. Dat heb ik gezegd. De samenvatting die de heer Van Bommel nu geeft, is ver bezijden de waarheid.

De heer Eurlings (CDA): Het is dus goed dat de Nederlandse regering zich vanaf het begin duidelijk heeft uitgesproken voor het bieden van bescherming aan een NAVO-bondgenoot en zijn burgers. Het is eveneens goed dat de steun hiervoor in het parlement inmiddels is toegenomen tot een zeer ruime meerderheid. Niet alleen goed, maar zelfs vanzelfsprekend is het dat onze regering medewerking heeft verleend aan Amerikaanse troepentransporten door ons land. Niet alleen bestaan hiervoor bilaterale verdragen tussen Nederland en onder andere de Verenigde Staten en is dit volledig in de geest van het bondgenootschap, maar deze beslissing is vooral goed omdat een andere beslissing onvoorstelbaar was geweest. Ik zou het onbegrijpelijk hebben gevonden wanneer Nederland de transporten aan de grens zou hebben tegenhouden, terwijl zelfs België en Duitsland volledig meewerken. Op deze manier zouden wij hebben voorkomen dat de Verenigde Staten troepen verplaatsen die zij jarenlang in onze nabijheid hebben opgesteld om onze veiligheid te waarborgen.

Boven veler verwachting is de Europese Unie afgelopen maandag tijdens de top tot een eensluidende verklaring gekomen. Deze verklaring heeft weliswaar veel kenmerken van een compromis en is behoorlijk broos, maar toch hebben de EU-landen in gezamenlijkheid twee duidelijke signalen afgegeven. Het signaal dat de inspecties nog verder kunnen gaan, is goed, maar komt

niet geheel onverwacht. Zelfs de Britse minister Straw kwam eind vorige week naar aanleiding van de rapportage van Blix al tot deze conclusie. Veel onverwachter was het dat de EU-landen gezamenlijk uitspraken dat diplomatie niet eindeloos kan zijn en dat oorlog als "last resort" niet wordt uitgesloten. Dit signaal is met name voor een land als Duitsland een aardverschuiving en is zeer waardevol om juist diplomatie succesvol te kunnen laten zijn. In dit verband moet worden gedacht aan de waarschuwingen van secretaris-generaal Kofi Annan van de Verenigde Naties aan Duitsland en Frankrijk om niet te doen aan "open end diplomacy", oftewel diplomatie zonder eind. Als er geen stok achter de deur is, aldus Kofi Annan, kunnen wij het vreedzame succes dat wij willen, niet bereiken.

De benadering van onverdeelde en standvastige druk is ook met betrekking tot ons parlement van belang. Brede gedragenheid van de lijn van de regering in het parlement en consistentie van standpunten zijn van groot belang. Vanmorgen in het dagblad Trouw las ik dat de heer Bos van de PvdA-fractie stelt dat een nieuwe resolutie van de Veiligheidsraad wenselijk, maar niet in alle gevallen noodzakelijk is. Dit is een belangrijk standpunt dat mijn fractie en de regering vanaf het allereerste begin hebben ingenomen. Ik ga ervan uit dat dit standpunt doordacht is en dat het feit dat de heer Bos gisteren in het dagblad Parool toegaf dat de PvdA wat betreft Irak het beeld laat zien van een partij in verwarring, niet betekent dat wij op dit punt andere standpunten van de PvdA-fractie tegemoet kunnen zien. Ik zeg dat met name omdat in andere perspublicaties, bijvoorbeeld vandaag op de internetsite van Het Parool, te lezen valt dat de PvdA-fractie deze resolutie tóch noodzakelijk acht. Ik waardeer de uitspraak die de heer Bos gisteren in Trouw heeft gedaan en ik ga ervan uit dat dit de lijn is van de PvdA-fractie.

Ook voor het uitoefenen van druk is een zo breed mogelijke steun in dit parlement een goede zaak. Ik ben blij dat de heer Koenders zich, onder andere in gezamenlijke interviews na afloop van de EU-top, heeft uitgesproken vóór grote druk. Desalniettemin hield de heer Bos gisteren in Het Parool de Amerikaanse troepenopbouw in de Golf. Ik hoop dat uitspraken van onder

Mevrouw Karimi (GroenLinks)

© M. Sablerolle – Gouda

anderen Kofi Annan dat inspecteurs Irak zonder deze militaire druk van de Verenigde Staten nooit meer zouden zijn binnengekomen en dat druk juist nu essentieel is, ook op dit punt tot een duidelijk, consistent en in dit parlement breed gedragen standpunt leiden.

De heer Koenders (PvdA): Het is moeilijk om te reageren op de woorden van de heer Eurlings, omdat de citaten die hij geeft meestal niet precies kloppen. Het maakt daarbij niet uit of het uitspraken betreft van Kofi Annan of Wouter Bos. In het debat dat ik met hem op de radio heb gevoerd, heb ik zeker niet gezegd dat ik het belangrijk zou vinden dat er grote druk op Irak wordt uitgeoefend en dat de PvdA-fractie instemt met de voorbereidingen voor oorlogsspanningen. Ik kan wel van ieder punt zeggen dat het niet klopt met het citaat dat hij aanhaalt, maar hij weet dat het bovengenoemde standpunt niet dat van de PvdA-fractie is. De PvdA-fractie is er tegen dat Nederlandse troepen en Nederlands materieel worden ingezet bij oorlogsvoorbereiding. Dit hebben wij altijd gezegd, dat is niet veranderd en dat is ook niet anders in de kranten gekomen. Laten wij deze zaak dus ophelderden en voorkomen dat wij deze onnodige discussie nog wekenlang voeren.

De heer Eurlings (CDA): Ik heb deze punten zorgvuldig naar voren gebracht. Het nieuwe standpunt van de PvdA-fractie over het troepen-transport in het kader van de NAVO heb ik toegejuicht. Ik heb via Radio 1 uw oproep tot grote druk verwelkomd, omdat ik wist dat u op dat punt een bepaalde lijn volgde. Nu zegt u dat u hier tegenstander van blijft, ondanks de discussie in de NAVO. Dat respecteer ik, maar omdat ik een zo breed mogelijk draagvlak in het parlement zeer belangrijk vind, zeg ik u: laat de woorden van iemand van het kaliber van Kofi Annan van de Verenigde Naties nog eens op u inwerken. Wat hij gezegd heeft, is zeer waardevol.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ziet u verschillen tussen de standpunten van de fracties van CDA en PvdA?

De heer Eurlings (CDA): Het standpunt van de CDA-fractie is zeer consistent. Ik nodig u uit om een verschil aan te geven tussen het standpunt dat wij in het eerste debat hebben ingenomen en ons standpunt in dit debat.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ik vroeg of u verschillen constateert tussen de standpunten van de fracties van CDA en PvdA. Dat geeft natuurlijk ook helderheid in het debat.

De heer Eurlings (CDA): Ik heb ons standpunt duidelijk aangegeven: wij vinden juist nu maximale druk essentieel voor een vreedzame oplossing. Ik probeer daarvoor zo groot mogelijke steun binnen het gehele parlement te vergaren, vandaar mijn oproep. Ik weet dat u daarin niet meegaat en dat respecteer ik, hoewel ik het jammer blijf vinden, maar van de PvdA-fractie weet ik het nog niet zeker. Ik zie bij die fractie nog wel een kans liggen om steun te verkrijgen. Daarom heb ik mijn oproep gericht tot de PvdA-fractie en niet tot de fracties van GroenLinks of de SP.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): U ziet dus steeds minder verschil tussen de standpunten van de fracties van CDA en PvdA?

De heer Eurlings (CDA): Neen. U moet mij geen woorden in de mond leggen. Ik heb u onze insteek verteld. Wij zijn daarin zeer consistent en ik wacht met zeer veel interesse de bijdragen van andere woordvoerders in het debat af.

Ik begon mijn betoog met de recente opmerking van de heer Blix dat Irak binnen enkele weken op een vreedzame manier zou kunnen worden ontwapend, als de inspecteurs de medewerking zouden krijgen die zij nodig hebben. Deze kans moeten wij ten volle waarneemen. Alles moet op alles worden gezet om Saddam Hoessein, nadat hij zich op 3 april 1991 voor het eerst hiertoe verplicht zag, ertoe te brengen zijn volledige medewerking aan de inspecties te geven. Gisteravond werd nog door de inspecteurs gerapporteerd dat er nu weliswaar geen veiligheidsagenten aanwezig zijn bij gesprekken met wetenschappers, maar dat al deze gesprekken wel op geluidsband dienen te worden opgenomen. Dergelijke toestanden zijn niet langer acceptabel. Er is slechts een presidentieel bevel van Saddam Hoessein nodig om de vereiste medewerking af te dwingen. Daarom wil mijn fractie dat de VN-Veiligheidsraad zich duidelijk in deze richting zal uitspreken. De Veiligheidsraad moet daarbij niet in een resolutie stellen dat de kansen op een vreedzame oplossing zijn verkeken, maar in een nieuwe resolutie een nieuwe kans voor inspecties uitspreken. Deze keer moet er wel duidelijk een datum

worden vastgesteld waarop de volledige medewerking van Saddam Hoessein moet zijn bereikt. Alleen met een zo krachtig signaal kan alsnog diplomatiek succes worden bereikt en een oorlog worden afgewend.

□

De heer De Graaf (D66): Voorzitter. Elk nieuw debat over Irak, wat op zichzelf genomen een bijzonder ernstig onderwerp is, geeft ons ook altijd weer de gelegenheid om de sfeer te proeven in de toekomstige coalitie en dan weten wij weer hoe het er ongeveer mee voorstaat. Dat is het bijkomende voordeel van een debat over Irak.

Sinds een week is er rond de crisis om Irak veel gebeurd, maar misschien is er niet veel wezenlijk veranderd. Dat betekent overigens niet dat wij niet over het onderwerp zouden moeten debatteren. De grote demonstraties over de hele wereld, ook in Europa, hebben duidelijk gemaakt dat de wereld zich niet alleen grote zorgen maakt over een oorlog tegen Irak, maar vooral dat men de noodzaak daarvan nog niet kan onderschrijven. In wezen was dat ook de boodschap van de wapeninspecteurs die afgelopen week aan de VN-Veiligheidsraad hebben gerapporteerd. De rapportage van de heer Blix was niet geheel eenduidig, maar gaf nadrukkelijk ruimte aan een vreedzame oplossing. Die zou bereikt moeten worden door het uittrekken van meer tijd, door een grotere bereidheid van Irak om daadwerkelijk mee te werken en door een groter vermogen van de inspecteurs om hun werk te doen. Mijn fractie vindt het voorts van het grootste belang dat de Europese Raad afgelopen maandag zeer nadrukkelijk heeft vastgesteld dat oorlog niet onvermijdelijk is. Als ik het goed zie, dan is er de afgelopen week een zeker adempauze ontstaan, die is afdgedwongen door de wereldopinie en door de rapportages van Blix en El Baradei. De scheidslijnen binnen de NAVO, de Europese Unie en de VN-Veiligheidsraad zijn niet ongedaan gemaakt, maar er is een inspanning verricht om de mogelijkheden van een vreedzame oplossing te vergroten. "Containment" is tegenwoordig in de Verenigde Staten een wat besmet begrip, maar feitelijk is de wereld de afgelopen dagen bezig geweest met voeren van

containmentpolitiek tegenover niet alleen Irak, maar ook de Verenigde Staten zelf. Mijn fractie juicht dat toe.

In een indrukwekkende rede heeft de Amerikaanse senator Robert Byrd een paar dagen geleden duidelijk gemaakt waarom een kritische beoordeling van het beleid van de huidige Amerikaanse regering iets wezenlijks anders is dan anti-Amerikanisme of het overboord gooien van de aloude Atlantische relatie. "The arrogance of power" waarover Byrd sprak, is voelbaar en zichtbaar en in vele opzichten gevaarlijk voor de stabiliteit van de internationale verhoudingen. Het grote verschil tussen het Amerika van de regering-Bush en het Europa waarvan Nederland deel moet willen uitmaken, is de beoordeling van de internationale rechtsgemeenschap en haar instrumenten. In wezen is dat het verschil tussen de nieuwe doctrine van de pre-emptive strike en het essentiële commitment aan de Verenigde Naties als plechtanker van de internationale ordening en vrede. Ik zeg het met zoveel nadruk omdat ik er nog steeds niet van overtuigd ben dat de Verenigde Staten er alles aan gelegen is om daadwerkelijk het spoor van de Verenigde Naties tot het einde te doorlopen inclusief de consequenties die daarmee samenhangen.

Ik herhaal hier het standpunt van D66 dat een militaire actie tegen Irak geen goedkeuring en ondersteuning kan verdienen, als zij niet uitdrukkelijk wordt gewild en gelegitimeerd door de Veiligheidsraad. Daarvoor is op dit moment geen argument en ook geen urgentie. Eerst zal alle tijd die nodig is, moeten worden verschaft aan de wapeninspecteurs. Bovendien zullen de landen die legitimatie vragen aan de Veiligheidsraad, ook duidelijk moeten maken wat zij precies beogen met een militair optreden, welke gevolgen zij nastreven en welke risico's zij dan kunnen voorkomen. In de verklaring van de Europese Raad van maandag jongstleden vindt mijn fractie – gelukkig, zou ik zeggen – veel terug van wat zijzelf de vorige week in het debat heeft ingebracht. De motie die ik met collega Koenders de vorige week aan de Kamer heb voorgelegd, zou zelfs grotendeels naadloos in die verklaring hebben gepast omdat die motie nadrukkelijk de militaire optie als laatste redmiddel niet uitsloot, maar vooral ook ruimte wilde scheppen voor de

tijd en de middelen die de wapeninspecteurs nodig hebben. Ik vond het toen en vind het ook nu nog teleurstellend dat het kabinet en een Kamermeerderheid die lijn afwezen. In de verklaring van de Europese Raad wordt er overigens terecht op gewezen dat de troepenopbouw in de Golfregio relevant is geweest voor de houding van Irak om nu meer medewerking te verlenen. Om die reden heeft mijn fractie geen bezwaren tegen de Nederlandse medewerking aan die troepenopbouw, tot uitdrukking komend in de faciliteiten voor het doorvoeren van Amerikaans militair materieel en personeel. Dat is toch wezenlijk iets anders – u hoort het aan mijn betoog – dan actief een nog te vermijden oorlog helpen voorbereiden.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Wat is daaraan anders?

De heer De Graaf (D66): Als ik met de Europese Raad van mening ben dat de troepenopbouw op zichzelf een belangrijk instrument is geweest en kan zijn om Irak tot verdere medewerking te verleiden, wil dat niet zeggen dat ik ook vind dat de oorlog moet worden gevoerd. Als ik die troepenopbouw een relevant instrument vind voor de druk op Irak, is het ook niet onlogisch om medewerking te verlenen aan de toepassing van dat instrument.

De voorzitter: Uw laatste vraag, mevrouw Karimi.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ik kan mij nog heel goed herinneren de discussie in deze Kamer naar aanleiding van de brief van 6 december. Toen was het standpunt van de D66-fractie, evenals van de PvdA-fractie, dat het verzoek komt van de Verenigde Staten en niet van de Veiligheidsraad. In die zin kon het principebesluit toen niet op de steun van de D66-fractie rekenen, maar het feitelijke besluit nu wel.

De heer De Graaf (D66): In de eerste plaats vraag ik u om uw huiswerk beter te doen. Die argumentatie heb ik namelijk nooit gebruikt.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ik heb het verslag hier.

De heer De Graaf (D66): Ik heb toen gezegd dat ik het voortijdig vond. Dat is iets anders dan wat u zelf

aangeeft. Ik vond het voortijdig. Dit alles speelde in november, toen het eerste verzoek om een gesprek kwam. In december hebben wij naar aanleiding van het gesprek met de onderminister van de Verenigde Staten de brief gekregen. Het is nu half februari en er is een andere situatie ontstaan. Ik heb er nu geen bezwaar tegen. Ik heb toen aangegeven dat wij op dat moment die steun niet wilden geven.

De voorzitter: Nee, mevrouw Karimi, ik had gezegd dat het uw laatste vraag was.

De heer De Graaf (D66): Ik heb over de juridische vormgeving en de achtergrond van de besluiten om faciliteiten beschikbaar te stellen voor de doorvoer van Amerikaans personeel en materieel nog wel enkele vragen. Die vragen zijn ten dele ook door andere woordvoerders gesteld. Het kabinet heeft de afgelopen weken op zijn minst een zekere verwarring veroorzaakt door bij monde van de minister van Buitenlandse Zaken in november 2002 eerst te spreken over notificatie. In een algemeen overleg heeft daarover nog een aardig debatje plaatsgevonden. In de brief van 6 december 2002 is nadrukkelijk gesproken over het besluit tot feitelijke terbeschikkingstelling dat zal worden genomen op basis van een eigen oordeel of er sprake is van een zogenaamde "material breach" door Irak. Daarbij werd vermeld dat die beoordeling aan de Kamer zou worden voorgelegd. Van al deze overwegingen zie ik in de laatste brieven en in de antwoorden op schriftelijke vragen van collega Van Bommel helemaal niets terug. Heeft het kabinet het besluit genomen, omdat er nu sprake is van een ernstige "material breach", of is dat geen overweging meer? Nam het kabinet zich nu eigenlijk in november en december voor om, vóór het nemen van een besluit, met de Kamer te overleggen of is dat voornemen ook alweer overboord? Waarom heeft de minister van Buitenlandse Zaken ooit zijn eerste voornemen nadrukkelijk als een notificatie gekwalificeerd? Ik kan er geen touw meer aan vastknopen en men zal het mij niet euvel duiden als ik de bewegingen van het kabinet van de afgelopen maanden als enigszins zwalkend kwalificeer.

Waarop baseert de minister-president zijn stelling in de brief aan de Griekse voorzitter van de EU dat op grond van recente informatie de duidelijke boodschap van onder andere de rapporten van Blix en El Baradei en van Powell in Irak niet is doorgekomen? Ik heb de Engelse tekst van de brief aan de Griekse minister-president vertaald. Waarom wordt in de verklaring van de Europese Raad op geen enkele manier aandacht geschonken aan de humanitaire situatie en de humanitaire gevolgen? De minister-president heeft juist in zijn brief aan de Griekse voorzitter geschreven dat de Europese Raad daaraan aandacht zou moeten besteden, evenals aan de voorbereiding voor humanitaire opvang bij eventuele conflicten. Ik stel het zeer op prijs als de minister-president een oordeel geeft over de uitspraken van de Franse president over de nieuwe landen van Europa. Op dat niveau begeeft hij zich immers in de Europese Raad.

□

De heer Koenders (PvdA): Mijnheer de voorzitter. Er hebben zich in de afgelopen periode drie enorm belangrijke ontwikkelingen voorgedaan die door de Nederlandse regering aangegrepen zouden moeten worden om het uiterste te doen om een vreedzame oplossing voor de ontwapening van Irak te helpen bewerkstelligen. Die positie mag wat ons betreft zo scherp mogelijk worden ingezet.

Allereerst de publieke opinie, die duidelijk uitspreekt dat men niet overtuigd is van de noodzaak van een oorlog op dit moment. Er is meer tijd nodig voor de wapeninspecteurs. Het VN-kader stelt in elk geval de legitimiteit van verdergaande maatregelen vast. De verklaring van de EU is hierin duidelijk: "It is clear that this is what the people want". Hoe ziet de regering deze belangrijke ontwikkeling, nu dit voor het eerst in een Europese verklaring wordt opgenomen? Tony Blair heeft openlijk gezegd dat hij nog niet overtuigend is geweest en dat hij daar veel aan moet doen. De Nederlandse regering meldt zelfs in de brief over de EU-top de belangrijke zinsnede over de publieke opinie niets eens op. Hoe gaat premier Balkenende met de vraag van Tony Blair om? Wat betekent dit voor hem? De New York

Times meldt dat er wereldwijd eigenlijk twee supermachten zijn: de publieke opinie en de Verenigde Staten. De vraag is hoe Nederland en premier Balkenende die strijd zien en wat zij gaan doen om de publieke opinie te overtuigen.

De tweede belangrijke ontwikkeling wordt gevormd door het rapport-Blix, dat uiterst kritisch over Irak is. Terecht wordt gesteld dat Irak zijn laatste kans verliest als het niet veel beter meewerkt. Laat daar geen enkel misverstand over bestaan. Tegelijkertijd was het Blix-rapport, hoe terecht kritisch ook, een veel gematigder rapport dan velen hadden verwacht. Er stond bovendien een cruciale zin in: als Irak beter meewerkt, is vreedzame ontwapening via een geïntensiveerde wapeninspectie binnen een bepaalde tijd haalbaar. Dat was de kern en daar ligt de kans op vrede. Blix zette vraagtekens bij het door Powell gegeven materiaal, vroeg om meer informatie en nam een aantal ideeën van Frankrijk over ten aanzien van verbetering van de inspectiemethoden. Hoe waardeert de Nederlandse regering dit? De Amerikanen strikt volgend, verklaarde zij eerder dat het hoofdstuk van meer inspecties uit was. Ik geloof dat het premier Balkenende was die dat zei. Vervolgens werd in een brief aan premier Simitis geschreven dat dit niet de eerste prioriteit was. Ik zeg het even in andere woorden, maar daar kwam het op neer. Het was de Nederlandse regering die Frankrijk, een belangrijke partner, kapittelde om haar ideeën over betere inspecties. Die zijn nu wel gedeeltelijk door Blix overgenomen. De Nederlandse regering wilde een keiharde deadline voor Irak, maar de EU-top heeft dit afgewezen. Er wordt wel terecht gesteld dat inspecties natuurlijk niet eindeloos door kunnen gaan. Het is echter volgens mijn fractie aan de inspecteurs en aan de Veiligheidsraad om te bezien of Irak voldoende samenwerkt en om daarbij eventueel een tweede resolutie voor te stellen. Het positieve is dus dat nu de noodzaak van een tweede resolutie voor onverhoopt geweldsgebruik eindelijk door iedereen aanvaard lijkt, maar dat degenen die Irak willen aanpakken, dus de Engelsen en de Amerikanen, hier een instrument in zien om dit te versnellen. De vraag is hoe Nederland dit ziet. De wens van de deadline is niet overgenomen.

Wordt Nederland geïnformeerd over de proportionaliteit en de effectiviteit van een laatste redmiddel? Wat betekent dit voor de toekomst van Irak? Graag een reactie hierop. Zijn "serious consequences" voor de regering synoniem aan een oorlog? Wat bedoelen wij eigenlijk met een allerlaatste redmiddel? Ik wil graag een reactie op de stelling van president Bush na het belangrijke open debat in de Veiligheidsraad van gisteren, waar eindelijk alle landen hun zegje mochten doen over het conflict. Hij stelde dat democratie is iets moois was, maar dat het de taak van de leider is, het beleid te baseren op de veiligheid van de mensen. Ik hoop dat de Nederlandse regering vandaag van deze uitlating afstand neemt. Het moet een teken zijn dat een overgrote groep landen in de Veiligheidsraad militair ingrijpen door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk vooralsnog van de hand wijzen. De Verenigde Staten zouden dit niet bij voorbaat moeten afwijzen.

De heer Eurlings (CDA): Voorzitter. De opmerking van de heer Koenders over het standpunt van de regering ten aanzien van de inspecteurs en het Franse voorstel doet geen recht aan de werkelijkheid.

De heer Koenders stelt dat een nieuwe VN-resolutie nu noodzakelijk wordt. Ik vraag hem, vanuit onze grote drive om die nieuwe resolutie te bereiken, wat nu het standpunt van de Partij van de Arbeid is. Is dat het standpunt van de heer Bos, eensluidend met dat van het CDA, dat het zeer wenselijk is, maar niet overhoopt noodzakelijk? Dat is toch het standpunt?

De heer Koenders (PvdA): Wij kunnen hier elke week over praten. De heer Eurlings vraagt het mij elke week. Het is nooit veranderd. Het is ook nu niet veranderd. Ik ben echt niet van plan om elke week dezelfde vragen van de heer Eurlings te beantwoorden. Wij hebben een goede positie en de CDA-fractie heeft die ook. De heer Eurlings hoeft echt niet te doen alsof ik dit elke week moet herhalen.

De heer Eurlings (CDA): Is het zo moeilijk om die vraag te beantwoorden?

De heer Koenders (PvdA): Ik heb hem herhaald.

De heer Eurlings (CDA): Dus het is wenselijk, maar niet absoluut noodzakelijk.

De heer Koenders (PvdA): Ik dacht dat ik hier elke week gezegd had dat wij net als vrijwel iedereen in de wereld vinden dat er een VN-resolutie moet komen. Het enige geval waarin er ooit over is gesproken, was toen China ten tijde van de vredeskwestie in Macedonië vroeg om bemoeienis met hun problemen met Taiwan. Ik vind dat Nederland alles opnieuw moet wegen als een land redenen aanvoert die niet met het conflict te maken hebben. Ik ga niet zover als de heer Eurlings die een Amerikaans-Engelse Alleingang gewoon opengelaten heeft. Dit hebben wij in een motie vastgelegd. Dit zullen wij derhalve blijven doen. Daarover hebben wij dus een verschil van mening. Ik vind het prima om dit elke week tegen de heer Eurlings te herhalen. Het is echt hetzelfde standpunt en het blijft hetzelfde.

De heer Eurlings (CDA): De heer Koenders doet dit standpunt zelf weer recht, maar dat geeft niet. Hij heeft nu zelf duidelijkheid gegeven en daarvoor dank ik hem.

De heer Koenders (PvdA): Mijn fractie is tevreden dat de rol van de Verenigde Naties en Blix in de publieke opinie bijna alom wordt erkend en dat in elk geval de Europese Unie en de NAVO – hoe moeilijk ook – bijeen zijn gebleven. Terecht heeft secretaris-generaal Kofi Annan erop gewezen dat een scheiding binnen Europa en binnen de westerse wereld schadelijk is voor de kansen op vrede. De verschillende landen hebben dit net op tijd in zekere mate ingezien. Verscheidenheid maakt Saddam Hoessein bokkig en zal de kansen op een Alleingang van landen als een reactie daarop vergroten. Wij zien de Verenigde Naties dan ook als meest radicale vredesstichter, omdat zij Irak dwingen en de Verenigde Staten binden. Het is daarom goed dat ook premier Balkenende heeft ingestemd met de Europese verklaring van eergisteren. De fractie van de Partij van de Arbeid is dus blij dat er – althans voorlopig – een einde gekomen is aan de pijnlijke en bizarre verdeeldheid van de NAVO en de Europese Unie, juist op het moment dat er gezamenlijk

antwoorden moeten worden gegeven op de spanningen in de wereld. Het gaat namelijk niet alleen over Irak, maar ook over de zorgvuldigheid waarmee met de mensen in het Midden-Oosten wordt omgegaan. Wij moeten ervoor zorgen dat een conflict in één land, dat zich niet houdt aan de Veiligheidsraadsresoluties, niet verwordt tot een conflict met een cultuur, een regio, een religie. Europa mag zichzelf niet buitenspel zetten door zichzelf te verdelen of door anderen buiten Europa actief verdeeld te worden. Wij mogen de ogen niet sluiten voor wat de enorme druk op Irak betekent voor bijvoorbeeld het Midden-Oosten. Wat kunnen wij doen om te voorkomen dat de Palestijnen tijdens een mogelijke oorlog het slachtoffer worden van agressie? Wat voor relaties heeft Europa nu met bijvoorbeeld Iran en Turkije om te bevorderen dat eventuele vluchtelingen worden geholpen en dat bijvoorbeeld Noord-Irak niet door Turkije wordt bezet? Wat is het Europese beleid in dat opzicht? Nederland moet actief en met alles wat mogelijk is inhoud geven aan het vredesbeleid. Dat is dus wat anders dan het zenden van Patriots via een snel bilateraal tje met Turkije voordat de NAVO het daarover eens werd en dit inpaste in een strikt defensief pakket en met een duidelijke verwijzing naar de Veiligheidsraad. Wij begrijpen dat de NAVO er nu uit is, juist door het opnemen van die twee punten. Er kan nu inhoud worden gegeven aan het belangrijke principe van steun aan Turkije, omdat deze nu ingebed is binnen die randvoorwaarden. Wij vinden, evenals België, Duitsland en Frankrijk, dat dit nu verder kan lopen. Ik dacht overigens dat de SP en GroenLinks dezelfde mening waren toegedaan, maar dat blijkt niet zo te zijn, gezien hun motie van vorige week.

Wij werden nota bene via de media op de hoogte gesteld van het feit dat Amerikaanse troepen via Nederlands grondgebied Europa zouden verlaten. Zo hoort dat dus niet. Zo hoort wat ons betreft niet met het parlement te worden omgegaan. Gezwabber over het tijdstip waarop de Kamer wordt ingelicht, kan bij dit soort ernstige zaken niet aan de orde zijn. Daarom hebben wij hierover een aantal kritische vragen.

De regering scheidt verwarring door te refereren aan brieven die begin december aan de Kamer zijn gezonden. De minister van Buitenlandse Zaken stelde toen dat Amerikaanse verzoeken vallen onder de notificatieprocedure van artikel 100. Ik heb daar nog expliciet naar gevraagd. Nu wordt dit onderdeel er uitgehaald omdat het niet slaat op doorvoer. Ik wijs op de brief van heden. Volgens ons had dat toen ook wel kunnen worden gemeld. De Kamer had dat kennelijk moeten opmaken uit een bijzin in de beantwoording van vragen gesteld door de heer Van Bommel. Ik lees de beantwoording van de, overigens altijd goede, vragen van de heer Van Bommel, maar dit is natuurlijk niet de manier om de Kamer over dit soort ernstige zaken in te lichten. Hoe moet de Kamer dit controleren? Is de Raad van State in een eerdere fase betrokken geweest bij dergelijke geheime overeenkomsten? De regering is gehouden, de Kamer in alle gevallen zo vroeg mogelijk in te lichten. Wij verzoeken deze demissionaire regering met klem dit ook te doen.

Het verzoek inzake de Amerikaanse doorgangstransporten kan Nederland als NAVO-bondgenoot moeilijk weigeren. Amerika heeft troepen in Europa voor de verdediging en ten behoeve van bijvoorbeeld acties in Bosnië. Nederland kan het transport van deze troepen dan ook niet actief tegenwerken, hoezeer wij dat op zich ook betreuren. Onze bondgenoten in Duitsland en België zien dit ook zo. Dit neemt niet weg dat wij aandacht vragen voor een aantal punten dat ons niet helder is. Hoe is de beveiliging geregeld? Hoe verhoudt dit zich tot de analyses over dreiging van terrorisme? Worden civiele luchthavens gebruikt voor doorgangstransporten vanuit de VS zelf? Wat betekent dit voor de veiligheid van onze luchthavens? Wij willen hier graag volledig over worden ingelicht, maximaal openbaar en vertrouwelijk waar strikt noodzakelijk.

De heer De Graaf (D66): Het venijn zit altijd in de bijzinnen, mijnheer Koenders. U zei net: hoezeer wij dat ook betreuren. Wat betreft u nou eigenlijk?

De heer Koenders (PvdA): Wij verschillen van mening met de

fractie van D66. Wij vinden dat een snelle oorlogsoorlogsbouw op gespannen voet staat met het zorgvuldige proces van de wapeninspecties en de tijd die daarvoor nodig is. Wij zijn dus geen voorstander van extra troepenopbouw. Dat kan in het verleden best een functie hebben gehad, dat weet ik niet. Het is voor ons echter volstrekt duidelijk dat wij als lid van de NAVO de Amerikaanse troepen die zich in Duitsland bevinden niet "gevangen" kunnen houden. Wij kunnen dus het transport van deze troepen niet tegenhouden en daarom stemmen wij ermee in. Deze mening delen wij overigens met de Duitse groenen, de Duitse sociaal-democraten en de Belgen.

De heer De Graaf (D66): U en ik verschillen wellicht van mening over de vraag hoe erg je die troepenopbouw moet vinden. Ik zou zeggen: zolang de troepen maar niet worden gebruikt. Het valt mij echter op dat u expliciet zegt dat u het transport zou willen tegenwerken en dat u het betreurt dat dit niet mogelijk is.

De heer Koenders (PvdA): Daar komt het wel op neer. Wij zijn lid van de NAVO. Wij vinden het bondgenootschap zelf een instrument voor vrede. Ik haal Kofi Annan even aan. Hij ziet ook een groot risico in het uiteenlopen van de NAVO en de westelijke samenwerking. Het bondgenootschap kan geen toestemming weigeren om troepen te verplaatsen uit Duitsland.

De heer De Graaf (D66): Had u het transport willen tegenhouden als het niet het gevolg was van bondgenootschappelijke verplichtingen?

De heer Koenders (PvdA): Nee, dat zeg ik niet. Het is niet een kwestie van een verplichting. Wij zitten in de NAVO, dus het is duidelijk dat wij daaraan meewerken, of dat nu volgens de wet of volgens de geest moet. Wij stellen er echter een aantal kritische vragen over. Als u vraagt of wij het geweldig vinden, is mijn antwoord "nee". Iedereen weet echter dat wij deze verplichtingen zijn aangegaan en dat wij er niet even omheen kunnen lopen.

De heer De Graaf (D66): Ik zou ook graag een citaat van Kofi Annan gebruiken, maar ik kan niet zo gauw iets verzinnen. Ik laat het hierbij.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Het is interessant de heer Koenders te horen zeggen dat de Partij van de Arbeid die transporten graag wil tegenhouden, maar dat dit onmogelijk is vanwege het NAVO-bondgenootschap. Hij wist ook al van dat bondgenootschap toen de Verenigde Staten begin december het verzoek deden.

De heer Koenders (PvdA): Wij hebben dat toen ook afgewezen, zoals u zich zult herinneren.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Inderdaad. De VS was toen ook een bondgenoot. Op dat moment heeft u daar niets over gezegd.

De heer Koenders (PvdA): U moet wel een groot onderscheid maken tussen een Nederlandse bijdrage, dat wil zeggen Nederlandse troepen, Nederlands materieel en Nederlandse mensen die actief deelnemen aan de opbouw en de voorbereiding van een oorlog. Wij zijn daarvan een tegenstander. Ook daarin is de positie van mijn fractie in dit huis consistent.

In dit geval gaat het om een NAVO-bondgenoot die troepen heeft in Duitsland. Ik heb daarover partijgenoten van u in Duitsland en België gebeld. Als er troepen in Duitsland zijn ter verdediging van Duitsland, die geholpen hebben bij vredesoperaties die u en ik belangrijk vinden, dan kunnen wij niet zeggen dat de Amerikanen die troepen niet mogen verplaatsen. Dat is gewoon een bondgenootschappelijke verplichting.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Dat is een bondgenootschappelijke verplichting?

De heer Koenders (PvdA): Ik begrijp wel waar u heen wilt. Of het nu juridisch of feitelijk zo is, maar als je deel uitmaakt van een bondgenootschap dan is dat gewoon zo.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): U beweert altijd dat uw opstelling zo consistent is. In december hebt u gezegd het belangrijk te vinden dat de Veiligheidsraad daarover beslist. Als de Veiligheidsraad met een verzoek zou komen, wilde u dat anders beoordelen dan een verzoek van de Verenigde Staten. In dit geval komen de Verenigde Staten met een verzoek zonder legitimatie van de

Veiligheidsraad. Wilt u daarmee zeggen dat u ieder plan van een bondgenoot, in dit geval de Verenigde Staten, zult moeten ondersteunen, ook als dat ingaat tegen het internationale recht?

De heer Koenders (PvdA): Die vraag is helemaal niet aan de orde, mevrouw Karimi.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Die is wel aan de orde. Er is geen legitimatie.

De heer Koenders (PvdA): Wij denken er misschien anders over dan u. U staat buiten de internationale discussie, omdat u alles uitsluit. Of het nu om de NAVO gaat, de EU of de VN, u maakt dat niets uit, want u wilt toch niet het militaire middel gebruiken. Daarom zijn voor u dit soort organen niet van belang. Ik zie ze als de kern om tot vrede te komen. Wij hebben een aantal verplichtingen. Het is heel simpel. Als je troepen hebt in Duitsland voor onze verdediging en voor uw verdediging – daarmee zijn uw partijgenoten in Duitsland het eens – dan kun je niet simpelweg hier de treinen niet laten rijden, hoewel je het misschien heel vervelend vindt. Dat laatste begrijp ik heel goed. Ik sta er niet juichend bij te kijken.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): De heer Koenders is er heel goed in om de aanval te kiezen, omdat hij zelf grote problemen heeft in zijn partij. Dat begrijp ik heel goed. GroenLinks staat aan de kant van de miljoenen mensen die de straat opgegaan zijn, terwijl hij daar helemaal niet bij wilde zijn.

Als er geen legitimatie is, zoals in dit geval, moet Nederland dan altijd medewerking verlenen aan de militaire plannen van de Verenigde Staten?

De heer Koenders (PvdA): Mevrouw Karimi heeft een aantal opmerkingen gemaakt. Mijn antwoord op de eerste is dat de Partij van de Arbeid niet verdeeld is.

Haar tweede opmerking betrof de massademonstraties. Die kunnen niet gemonopoliseerd worden door GroenLinks. Duizenden mensen in de Partij van de Arbeid zijn voor vrede. Het begint mij een beetje te irriteren dat GroenLinks denkt de enige te zijn die voor vrede is. Wij studeren er dag en nacht op hoe je tot vrede

kunt komen. Dat kan via de Veiligheidsraad. Wij zetten ons daar dag in dag uit voor in. Het wordt buitengewoon moeilijk om met haar oppositie te voeren, omdat zij in feite zegt dat wat er ook gebeurt, zij alles uitsluit: de NAVO doet er niet toe, de VN niet en de Europese Unie ook niet. Dat kan niet. Als je vrede wilt bereiken, kun je niet altijd aan de kant staan, mevrouw Karimi. Ik zou graag samen met u die strijd voor de vrede voeren. Die strijd loopt via de Veiligheidsraad. Wij zijn er dag in dag uit mee bezig om dat voor elkaar te krijgen. Helaas kan ik er niets aan doen als u van mening bent dat alles uitgesloten is, ook het allerlaatste middel waardoor er nog druk is op Saddam Hoessein, Amerika wordt gebonden, u geïsoleerd staat in de Europese Unie en alle organen voor de vrede feitelijk uitgehold worden.

Mevrouw Huizinga-Heringa (ChristenUnie): Ik hoorde de heer Koenders tegen mevrouw Karimi zeggen dat zij niet moet denken dat GroenLinks de enige partij is met mensen die meelopen in de demonstraties. Duizenden PvdA'ers doen dat ook. Ook die mensen zijn voor de vrede. Bedoelt hij daarmee dat uitsluitend degenen die in de demonstraties hebben meegelopen een vreedzame oplossing voorstaan?

De heer Koenders (PvdA): Nee. Het is fout om het monopoliseren van de vrede door sommige politieke partijen, die daar gebruik van maken, te onderscheiden van de brede publieke opinie in dit land en in de wereld tegen een vroegtijdige oorlog zonder de Verenigde Naties. Die stem willen wij hier vertegenwoordigen.

Mevrouw Huizinga-Heringa (ChristenUnie): Bent u het met mij eens dat men ook zonder in de demonstratie meegelopen te hebben, voor de vrede kan zijn en dat het besef dat je graag vrede wilt, kan betekenen dat je op dit moment een oorlog noodzakelijk acht?

De heer Koenders (PvdA): Ik ben het met u eens dat de monopolisering en het politiek uitbuiten van het begrip vrede erg gevaarlijk is. Onze opvatting is – misschien komt deze overeen met de uwe, al hebben we ook wel verschillen van mening – dat de Verenigde Naties de meest radicale vredesbrenger zijn. Zij

oefenen immers dwang uit op Saddam Hoessein via de inspecties en via een resolutie waaraan voldaan moet worden. Tegelijkertijd stellen zij desnoods ook sancties in en trachten landen zoals de Verenigde Staten te binden tegen eenzijdige maatregelen. Het is een moeilijke weg, maar het is wel de belangrijkste weg. Ik ben het met u eens dat mensen die voor de vrede zijn – en dat is bijna iedereen – zich kunnen verenigen op zo'n weg, maar dat ook andere opinies mogelijk zijn.

Mevrouw Huizinga-Heringa (ChristenUnie): Ook degenen die niet meelopen in de demonstratie kunnen voor vrede zijn.

De heer Koenders (PvdA): Ja, natuurlijk. Het zou niet best zijn als er in Nederland maar 70.000 mensen voor de vrede waren. Het is hartstikke goed dat zij gaan demonstreren, maar er zijn ook veel andere mensen die willen dat er alles aan wordt gedaan om een verschrikkelijke oorlog te voorkomen via de vreedzame ontwapening van Irak.

Er is de afgelopen week veel veranderd. Een ding is duidelijk: Irak moet meewerken en dat kan alleen als de Veiligheidsraad bijeen blijft. Dat betekent afstand nemen van unilaterale posities. Voorts moet de heer Blix de kans krijgen, en vooral de tijd, om binnen een tijdsspanne die hem en de Veiligheidsraad goeddunkt, te komen tot een vreedzame ontwapening van Irak. De snelheid van de troepenopbouw mag de effectiviteit van dat proces niet doorkruisen. Dat pakket gezamenlijk creëert ook voor niet-naïevelingen nog volop kansen op het voorkomen van een verschrikkelijke oorlog. Wij verwachten dat de regering zich hiervoor ten volle inzet.

De heer Van Aartsen (VVD): Voorzitter. Ik plaats namens mijn fractie drie kanttekeningen over Europa, over het Nabije Oosten en misschien over de PvdA. Uit de vergadering van afgelopen maandagavond is een heel heldere verklaring gerold. Het is volgens mij ook een keurige verklaring en tevens een soort signaal van eenheid. Hier en daar wordt deze verklaring wat gebagatelliseerd, maar ik denk dat daar geen reden voor is. De balans in de verklaring is naar het oordeel

van de VVD-fractie ook duidelijk. De brief die het kabinet heeft geschreven, geeft daarvan een heldere opsomming.

Belangrijk is mijns inziens dat de Verenigde Naties en de Veiligheidsraad centraal worden gezet in de verklaring van de EU vijftien. Mijn fractie vond een van de belangrijke opmerkingen uit deze verklaring dat de opbouw van de militaire dreiging essentieel was om de inspecteurs terug te krijgen en dat deze opbouw essentieel blijft om volledige medewerking van Saddam Hoessein te verkrijgen. De test van deze verklaring komt natuurlijk met de tijd. Rond de debatten die eind deze maand worden gevoerd – en na een debat dat de Franse minister van buitenlandse zaken naar ik heb begrepen medio maart wil voeren – zal blijken of deze verklaring ook overeind blijft. Wat daar ook van zij, gelukkig is er geluisterd naar datgene wat de secretaris-generaal van de VN heeft gezegd. De heer Koenders heeft de essentiële passages al voorgedragen. Het is van groot belang om binnen de EU vijftien de kloven niet te verdiepen, maar ook om de kloof tussen Europa en de Verenigde Staten niet dieper te maken.

Ik denk overigens dat de beste bijdrage in de afgelopen dagen gekomen is van de kant van de Russische minister van buitenlandse zaken. In een stuk in de Financial Times stelt hij heel duidelijk dat het immense belang vooropstaat van een verenigde Euro-Atlantische gemeenschap. Het schaamrood stijgt je naar de kaken dat je dit van de zijde van de Russische minister van buitenlandse zaken moet horen, maar ik acht dit de kern van wat er in de afgelopen periode in het debat in Europa speelde en zou moeten spelen in de komende periode. Wie aan die samenwerking nul komma nul heeft bijgedragen, was de Franse president. Ik heb vorige week gezegd dat de Franse president min of meer de slaaf van de emotie is en ik kon niet voorspellen dat hij een aantal dagen nadien dat zo duidelijk tot uitdrukking zou brengen. Ik verwacht van het kabinet dat het in heldere en klare taal afstand neemt van deze oprisping van de Franse president, die ons overigens vaak door de heer Koenders ten voorbeeld wordt gesteld. Dreigementen in de geest van "u bent niet welopgevoed" en "u bent dom en kinderlijk" kunnen

echt niet. Helaas heeft de president van de Europese Commissie zich wat dit betreft min of meer aan de zijde van de heer Chirac geschaard.

De heer Koenders (PvdA): De heer Van Aartsen zegt dat ik Frankrijk ten voorbeeld heb gesteld. Heb ik iets gezegd over de wijze waarop de heer Chirac is omgegaan met Oost-Europa? Wij moeten wel proberen zakelijk te blijven.

De heer Van Aartsen (VVD): In vorige debatten heeft de heer Koenders telkenmale gezegd dat de lijn van de Franse president moet worden gevolgd. Het door mij gebezigde bijzinnetje raakt hem kennelijk nogal. De heer Koenders heeft ons de koers van de heer Chirac voorgeschied, terwijl ik toch veel meer voel voor de koers van de heer Blair.

De heer Koenders (PvdA): Het feit dat ik de heer Chirac ten voorbeeld stel, slaat helemaal niet op het voorbeeld dat de heer Van Aartsen nu noemt. Ik heb ook grote moeite met de wijze waarop de Franse president is omgegaan met de Oost-Europese landen. Ik vind het een beetje onkies van de heer Van Aartsen om dat zo te zeggen en ik zou willen dat hij dat erkent. Verder wil ik nog opmerken dat de heer Van Aartsen ook zal willen erkennen dat Frankrijk een effectieve bijdrage heeft geleverd aan de Europese verklaring.

De heer Van Aartsen (VVD): Dat laatste ben ik helemaal niet eens met de heer Koenders. Kennelijk moet je in het Nederlandse parlement heel voorzichtig zijn met plagerige opmerkingen. De heer Koenders heeft ons nogal eens de Franse president ten voorbeeld gesteld. Gelukkig heeft hij zich niet achter de opmerkingen van de heer Chirac over de Oost-Europese landen geschaard, maar ik heb het tegendeel ook niet beweerd. Ik wil er nog op wijzen dat een aantal door Frankrijk bepleite thema's niet terugkeren in de Europese verklaring. Ik denk aan het verzoek om meer inspecteurs. In de verklaring staat nu terecht dat wij niet eindeloos met die inspecteurs kunnen doorgaan. Dat is een heel ander geluid dan in de afgelopen periode in Parijs klonk.

Ik vraag het kabinet nogmaals om afstand te nemen van de opmerkingen van de Franse president, want

dit is niet de manier waarop moet worden omgegaan met het vergrote Europa. De heer Chirac moet nu eens ophouden met het bouwen van Maginotlijnen tussen het oude en nieuwe Europa en binnen de huidige EU zelf.

Wellicht belangrijker dan de verklaring van de EU vijftien is de bijeenkomst in Londen van vertegenwoordigers van Israël en de Palestijnen om te trachten de dialoog weer op gang te brengen. Wij juichen hetgeen in de verklaring richting Arabische Liga en Arabische landen staat zeer toe. Die passage houdt in dat men niet moet miscalculeren.

Voor mij is heel belangrijk – het is langzamerhand een "ceterum censeo" van mijn kant – het antwoord op de vraag wat er zal gebeuren als het op welke wijze dan ook op basis van resolutie 1441 zou komen tot ontwapening van het Iraakse regime. Wij zien diverse bewegingen in de regio. In de Financial Times van vanochtend staan berichten over de invloed van Iran op het noorden van Irak. Er is al het nodige aan de gang en ik denk dat de Europese Unie en de Nederlandse regering daarin in het bijzonder, hierbij een rol kunnen spelen. De Europese Unie zou moeten plannen en voorbereiden. Ik geef toe dat dit griezelige termen zijn. Misschien is het beter te spreken over nadenken over het post-Saddam Hoessein-tijdperk. Zo kan de Europese Unie volgens mij een werkelijke bijdrage leveren aan de dialoog met Washington; hier kan ook veel invloed worden uitgeoefend.

Tot slot wil ik nog iets zeggen over de Partij van de Arbeid. Ik vind dat dit debat vooral tussen links en echt-links moet worden gevoerd. De heer De Graaf lacht nu, maar hij hoort er volgens mij ook min of meer bij. Hoe het nu precies allemaal zit, is voor mijn fractie steeds moeilijker te volgen. Een ding lijkt mij echter heel belangrijk. Ik heb de heer Koenders terecht enthousiast horen spreken over de verklaring van de EU vijftien. Een van de belangrijke elementen van die verklaring is dat de opbouw van een militaire dreiging essentieel is ook voor de komende periode. Ik heb dit al eerder geciteerd. De heer Koenders zei in een bijzinnetje naar aanleiding van de interruptie zojuist, dat dit misschien een functie had in het

verleden. Ik heb goed naar hem geluisterd, omdat hij mij de vorige keer heeft verweten dat ik dat niet deed. Dit bijzinnetje is heel belangrijk. Juist omdat dit een functie in het verleden heeft gehad, zal dit naar het oordeel van mijn fractie een functie hebben in de komende periode. Dit betekent dus dat niet gearzeld zou moeten worden als er vragen aan Nederland worden gesteld zoals die zijn gesteld over de Patriot of over de troepentransporten waarmee mijn fractie kan instemmen.

De heer Koenders (PvdA): In de verklaring staan duidelijk de woordjes "have been". De heer Van Aartsen is iemand die altijd buitengewoon digitaal en eenduidig is. Hij weet precies hoe het in elkaar zit en dit geldt zeker voor zo'n moeilijk vraagstuk als oorlog en vrede. Waarom citeert hij dan ook niet eens een keer de heer Solana of anderen in Europa die hij kennelijk ver van zich acht? Hij kijkt alleen naar Washington, nooit naar Parijs, nooit naar Bonn, nooit naar Brussel. Hij kijkt nooit naar de mensen met wie wij in Nederland verder moeten en die duidelijk hebben gezegd dat een verdere troepenopbouw op een manier die raakt aan de zorgvuldigheid van de inspecties, problemen zal oproepen. Wil hij nu eens beide kanten van de zaak noemen?

De heer Van Aartsen (VVD): De heer Koenders heeft mij aan het einde van het vorige debat ridiculisering verweten. Nu ridiculiseert hij het standpunt van de VVD-fractie. Ik heb hier bij diverse debatten zeer duidelijk uitgelegd wat de basis van ons opereren is. Wij vinden die in de handhaving van het internationale recht. Wij nemen dit zeer, zeer serieus. En als hij citeert, moet hij dit volledig doen. Het citaat dat hij gebruikt, gaat nog verder. Er staat: "These factors – dit is "the military buildup" – remain essential if we are to achieve the full co-operation we seek". En daar gaat het om.

□

De heer Herben (LPF): Voorzitter. De Europese Unie straalt na de top van afgelopen maandag ogenschijnlijk weer eenheid uit, maar de opstelling van de Franse president Chirac in de richting van de kandidaat-lidstaten is tegelijkertijd zo bevoogdend, dat je eigenlijk moet vrezen voor de

toekomst van de Europese eenwording. Overigens vind ik het een hoopvolle gedachte dat de Frans-Duitse hegemonie in de Europese Unie door de uitbreiding weer wat zou worden verdund. Het zou de positie van Nederland als de grootste van de kleinere landen ten goede kunnen komen.

In mijn beschouwing over de opstelling van de Europese landen inzake Irak laat ik Frankrijk even buiten beschouwing. Collega Van Aartsen drukte welsprekend zijn weemoed uit naar het tijdperk-De Gaulle, toen het Franse chauvinisme nog enige charme had. Nu blijkt uit de opstelling van Chirac jegens de kandidaat-lidstaten meer ordinair machtspolitiek, of in ieder geval een vorm van geldingsdrang. Frankrijk is dan ook het laatste land om Amerika verwijten in dit opzicht te maken. Als ik zou worden gedwongen tot een keuze tussen de Franse en de Amerikaanse haan, dan zou ik kiezen voor de laatste: die heeft wellicht wat naïeve, maar wel nobelere motieven.

Interessant is de opstelling van de Duitse minister van buitenlandse zaken Fischer, die zegt koortsachtig te zoeken naar een alternatief voor oorlog. Dat alternatief is er: het opleggen van een algemeen vliegverbod en strikte grenscontroles. Meer blauw in de lucht dus, VN-blauw welteverstaan, luchtpatrouilles, uit te voeren door Frankrijk, Duitsland, Rusland en eventueel Nederland. Dat idee kan de minister dus gerust aan zijn Duitse collega aanreiken als alternatief voor oorlog. Ook de heer De Graaf wees tot mijn vreugde op het begrip "containment", inperking en beheersing van de risico's. Daar sta ook ik volledig achter.

Ondertussen hopen wij allemaal dat de VN-inspecties zullen slagen. De tussentijdse rapportage van Blix en El Baradei aan de Veiligheidsraad bevestigt de noodzaak van intensieve luchtverkenningen. Op 29 januari vroegen wij daar overigens al om: Blix verklaarde toen namelijk meer tijd nodig te hebben om het verkregen materiaal te bestuderen en om de verplaatsingen in Irak te kunnen monitoren. Blix vraagt een actieve medewerking van Irak, met name bij de beantwoording van de vraag waar de bestaande voorraden massavernietigingswapens en langeafstandsraketten zijn gebleven. Naar de mening van de LPF vereist dit de onbeperkte openstelling van

het Iraakse luchtruim voor vliegtuigen onder VN-vlag. Irak heeft toestemming gegeven voor de inzet van Amerikaanse U2's, hoogvliegende spionagevliegtuigen. Dat is een stap in de goede richting, maar nog niet wat de LPF wil, te weten ongehinderde en onaangekondigde luchtverkenningen. Vanuit Cyprus en Saoedi-Arabië is een U2 namelijk al gauw twee uur onderweg, langzaam vliegend op 20 kilometer hoogte, makkelijk te zien op de radar. Er is dan volop tijd om spullen te camoufleren. Het gaat sowieso weken duren, terwijl de klok verder tikt. Het is echter wel mogelijk om binnen twee weken vast te stellen of Irak verstoppertje speelt. Daartoe moet onder VN-vlag een eenheid van verkenningsvliegtuigen worden geformeerd; alleen dan kan snel worden vastgesteld of Irak zijn wapensystemen voortdurend verplaatst, maar kan ook worden gezien of wapensystemen in gereedheid worden gebracht voor een verrassingsaanval op de buurlanden. Als Irak deze luchtpatrouilles niet toestaat, dan heeft het letterlijk en figuurlijk iets te verbergen. Het is het enige effectieve wat je kunt doen om een eind te maken aan het kat-en-muisspel.

De Britse minister Straw vindt een vliegverbod voor de Iraakse luchtmacht niet zo zinvol, omdat dit de medewerking van Irak vereist. En, zo redeneert hij, als Irak toch wil meewerken, dan zijn wij gauw klaar met de VN-inspecties. Dat lijkt een sluitende redenering, maar hij ziet één ding over het hoofd: als Irak weigert om VN-vliegtuigen in zijn luchtruim toe te laten, dan keert het zich tegen de wereldgemeenschap. Dan is er een totaal andere politieke situatie dan wanneer Amerika en Groot-Brittannië eenzijdig maatregelen nemen.

Samenvattend: de toegezegde goede wil van Irak moet op beslissende wijze op de proef worden gesteld. Dat kan door in de komende weken uitgebreide VN-luchtverkenningen uit te voeren en Irak een vliegverbod te laten accepteren als de werkzaamheden van de VN-inspecteurs onverhoopt een kritiek stadium bereiken.

Aangaande de transporten van Amerikaans militair materieel door Nederland kan ik kort zijn: een bondgenoot heeft altijd het recht om zijn mensen en middelen te verplaatsen. Het maakt mij niet uit of

Herben

dat is gebaseerd op expliciete verdragsteksten, gewoonterecht of een geheime militaire afspraak. Overigens is de brief van de minister voor mij ook niet helder genoeg – die had wat duidelijker gemogen. Het is te zot voor woorden dat wij een bondgenoot als het ware zouden gijzelen door hem de vrije doorgang te beletten. Dat lijkt zelfs een vijandige daad. Het is niet aan ons om te bepalen voor welk doel Amerika om doortocht vraagt. Bondgenoten hebben altijd het recht van overpad.

De heer Van Bommel (SP): Vindt de LPF-fractie dat dit in alle gevallen geldt, ook als de Amerikanen bijvoorbeeld van zins zijn om kernwapens via Nederlands grondgebied door te voeren?

De heer Herben (LPF): Dit geldt voor de LPF-fractie in alle gevallen. In het hypothetische geval dat Amerika of een andere bondgenoot zoiets vreselijks zou doen, zijn er slechts twee opties: of je doet het, of je stapt uit het bondgenootschap. Ook dan nog moet je iemand de aftocht verlenen, anders pleeg je een vijandelijke daad, dan zet je elkaar zogezegd het huis uit.

□

De heer Van der Vlies (SGP): Voorzitter. Drie gebeurtenissen, te weten de rapportage van Blix, de NAVO-top en de Europese Raad, geven voldoende aanleiding om opnieuw over Irak te discussiëren. De ontwikkelingen gaan volop door. Vandaag en morgen debatteert de Veiligheidsraad over een ontwerp-resolutie van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, dus wij moeten niet uitsluiten dat wij ook in de komende recesweken bijeen moeten komen om de stand van zaken van dat ogenblik tegen het licht te houden.

De rapportage van Blix en El Baradei heeft de SGP-fractie niet afgeholpen van haar grote en diepe bezorgdheid. Met de regering constateren wij dat van daadwerkelijke en volledige nakoming door Saddam Hoessein van de verplichtingen van resolutie 1441 geen sprake is, noch procedureel, noch materieel. Verder zijn enkele verontrustende nieuwe feiten gepresenteerd, waarvoor ik verwijs naar de brief van de regering van gisteren. Naar de

opvatting van de SGP-fractie heeft voorlopige voortzetting van de inspecties alleen zin indien de Iraakse medewerking daadwerkelijk verbetert. Om die samenwerking te verbeteren, blijft onzes inziens gelijktijdige verhoging van de diplomatieke en militaire druk noodzakelijk. Wij nemen aan dat de regering dat ook zo ziet; wij horen graag een reactie op dit punt.

De crisis van vorige week heeft het aanzien van de NAVO alleen maar kwaad gedaan. De SGP-fractie is daarom blij dat de geleerden weer zo ongeveer gesloten zijn. Het bondgenootschappelijk besef heeft toch het zwaarst gewogen, zelfs voor Duitsland en België. Het is terecht dat nu consensus bestaat over steunverlening aan Turkije, puur uit defensief oogpunt. Het is zaak, nu de rijen gesloten te houden. Graag hoor ik van de regering hoe zij aankijkt tegen de positie van Frankrijk in dezen. Op zich is het immers te betreuren dat de consensus niet werd bereikt in het hoogste orgaan, de NAVO-raad met Frankrijk, maar in het Defence Planning Committee zonder Frankrijk. Moeten wij het zo zien dat Frankrijk zich uiteindelijk maar heeft neergelegd bij de overeenstemming? Als dat zo is, is de bereikte consensus minder stevig. Wil de regering hierop reageren?

Op zichzelf is het positief dat de Europese Raad erin is geslaagd om met een verklaring te komen, zeker in het licht van de geringe verwachtingen die mijn fractie en anderen daarover hadden. Overigens zou de EU-top naar onze mening zonder de overeenstemming in de NAVO risico hebben gelopen en misschien zelfs op niets zijn uitgelopen. De sterke punten in de conclusies zijn de volgende: Hoessein krijgt een laatste kans; Irak alleen is verantwoordelijk voor de gevolgen van het negeren van de verplichtingen van resolutie 1441; geweld is de laatste stok achter de deur en eenheid met de VS is zeer wenselijk. Mijn fractie is blij dat ook de drie dwarsliggers in Europa zich hebben verbonden aan deze punten. Dat is een hele vooruitgang.

Er zijn echter ook zwakke punten. Het is onduidelijk of er een tweede resolutie moet komen en waarover die moet gaan. Je kunt erin lezen dat de Veiligheidsraad een uitspraak moet doen over een concrete termijn voor beëindiging van de inspecties en dat men dus niet eindeloos mag doorgaan. Dat is natuurlijk een

rekbare uitdrukking en sluit ook een zeer forse verlenging van inspecties niet echt uit. Juist over die vraag wordt vandaag en morgen gesproken in de Veiligheidsraad. Kortom: hoe stevig is die verklaring op dit punt en wat zal de concrete waarde zijn? Deze vragen rijzen onder meer naar aanleiding van de onzes inziens laakbare uitval van president Chirac naar de kandidaat-lidstaten van de Europese Unie die hun steun voor de Verenigde Staten uitgesproken hadden. De vraag is hoe zich dat verhoudt tot de volgende zinsnede in de conclusie: wij zullen samenwerken met al onze partners, met name de Verenigde Staten, om Irak te ontwapenen.

De SGP-fractie vraagt de regering haar verwachtingen kenbaar te maken ten aanzien van het debat dat heden en morgen in de Veiligheidsraad wordt gevoerd en de ontwerp-resolutie van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk die daar besproken zal worden. Deze ontwerp-resolutie zal vooral gaan over de eindtermijn voor de inspecteurs. Hoelang gaan de inspecties volgens de regering nog duren? In de media las ik dat de minister van Buitenlandse Zaken voor het stellen van een ultimatum zou zijn, maar in de brief aan de Kamer lees ik daarvan niets terug.

De transporten van Amerikaans materieel door Nederland stuiten bij de SGP-fractie, alles overziende, niet op doorslaggevende problemen. Dit is immers de consequentie van de "stok-achter-de-deurbenadering" van Irak in combinatie met bondgenootschappelijke verplichtingen. Uiteraard moeten veiligheidsmaatregelen getroffen zijn, zodat zich geen verhoogd risico op aanslagen voordoet, bijvoorbeeld in het Rotterdamse havengebied of elders langs het tracé. Ik zou graag bevestigd willen zien dat al het ons mogelijke daartoe is gedaan.

De heer Van Bommel (SP): De SGP-fractie heeft in het verleden gepleit voor het erkennen van gewetensbezwaren bij ambtenaren van de burgerlijke stand in verband met het homohuwelijk. Vindt u dat gewetensvrijheid voor ambtenaren op dit punt ook aan de orde zou moeten zijn? Bent u het met andere woorden met mij eens dat gewetensbezwaarde ambtenaren niet met sancties geconfronteerd moeten worden en vervangende arbeid

moeten kunnen verrichten? Dit gebeurt tenslotte ook bij Raillon.

De heer Van der Vlies (SGP): Ik erken dat dit, juist gezien de geschiedenis van de SGP-fractie, een gewichtig probleem is. Toch kan ik niet zonder meer toezeggen dat de vergelijking die u mij aanreikt, de juiste is. Integendeel: de openstelling van het wettelijke huwelijk voor paren van hetzelfde geslacht betrof nieuwe wetgeving, waartegenover zittende ambtenaren hun houding moesten bepalen. Deze discussie hebben wij destijds, bijvoorbeeld over het geval Leeuwarden, in de Kamer gevoerd.

De voorzitter: Ik verzoek u niet in al te veel in detail in te gaan op dit onderwerp.

De heer Van der Vlies (SGP): De vraag of men al dan geen bijdrage wenst te leveren aan de voorbereiding van een eventuele oorlog, is natuurlijk van geheel andere orde. Dit is op zichzelf al een wezenlijk punt van verschil. Ambtenaren hebben natuurlijk sowieso een bijzondere positie, juist in oorlogstijd of in tijden waarin oorlog nabij lijkt.

□

Mevrouw Huizinga-Heringa (ChristenUnie): Voorzitter. Wij voeren opnieuw een debat over Irak. Het lijkt erop dat de stormen die vorige week opstaken rond de EU en de NAVO weer zijn gaan liggen. Europa is er afgelopen maandag in geslaagd met een gezamenlijke verklaring te komen en dat is grote winst. Hoewel de minister dit zelfs een krachtige gezamenlijke positie noemt, zeggen wij hem dat niet direct na. De verklaring draagt naar onze mening duidelijk de sporen van een compromis en het blijft de vraag of deze eenheid onder de druk van de komende ontwikkeling in stand zal blijven. De stand van zaken van dit moment, afgezet tegen de verdeeldheid van vorige week, stemt echter tot tevredenheid. Wij hebben waardering voor de inzet en de constructieve houding van de minister-president en de minister van Buitenlandse Zaken. Ook de brief van de minister-president aan het Griekse voorzitterschap getuigt hiervan. Zondagavond sprak de NAVO-chef uit dat de eenheid binnen de NAVO was hersteld. Door de steun aan

Turkije te benoemen als een puur militaire kwestie kon overeenstemming worden bereikt. Wij maken ons echter zorgen over de schade die aan de NAVO is toegebracht en wij hopen dat de heer Robertson in de laatste maanden van zijn termijn als secretaris-generaal van de NAVO de scheuren die binnen het bondgenootschap zijn ontstaan, kan herstellen. Na afloop van de Europese top zijn de toetredende landen bijgepraat over de uitkomsten van de bijeenkomst van de regeringsleiders. Ik verneem graag van de minister een reactie op de opmerkingen van de Franse president Chirac over Oost-Europese landen en over diens oordeel dat deze ondoordacht en lichtzinnig de kant van Amerika hebben gekozen. Ook verneem ik graag een oordeel over de visie van president Chirac op de houding die kandidaat-lidstaten zouden moeten aannemen.

In de resolutie van de EU staat terecht dat de inspecties niet onbegrensd kunnen plaatsvinden. Er wordt echter geen einddatum vermeld. In de brief die de minister gisteren aan de Kamer heeft gestuurd, staat dat een tijdsbepaling een zaak is van de VN-Veiligheidsraad. Voor de fractie van de ChristenUnie wordt het steeds duidelijker dat op termijn een tweede resolutie van de VN-Veiligheidsraad nodig is om verder te kunnen komen. Hierin moet niet alleen worden gesproken over "serious consequences", maar ook een duidelijke tijdslimiet worden aangegeven. Op die manier kunnen uitgebreide inspecties voor een langere termijn plaatsvinden, terwijl tegelijkertijd de druk op Saddam Hoessein optimaal gewaarborgd blijft. Kan de minister aangegeven wat de inzet van Nederland was bij het noemen van een ultimatum in de conclusies van de top? Wat bedoelde minister De Hoop Scheffer precies met de woorden die hij na afloop van de vergadering sprak, namelijk dat er een duidelijke scheiding van verantwoordelijkheden is aangebracht? Wat betekent die opmerking voor de Europese lidstaten die in de NAVO zijn vertegenwoordigd?

Eén zin in de conclusie van de Europese top intrigeert mijn fractie, te weten: "This is what the people of Europe want". Daarbij gaat het om de zinsnede "achieve this peacefully". Ook andere sprekers hebben hierop gewezen. Kan de minister aangeven

hoe deze zin in het document is terechtgekomen? Hoe weet de Europese Unie wat de Europese bevolking wil?

In de resolutie wordt ook het Midden-Oosten genoemd. De minister-president had hiervoor in zijn brief aandacht gevraagd. Mijn fractie vindt dat belangrijk. Wij hebben ook waardering voor de aandacht die er is voor de rol die de Arabische staten kunnen spelen.

Voor ons is het duidelijk dat de Nederlandse regering geen toestemming van het parlement nodig heeft om zich te houden aan de verdragsbepalingen die het verplaatsen van materieel mogelijk maken. Daarnaast heeft mijn fractie er begrip voor dat er geen mededelingen worden gedaan over het tijdstip waarop en de route waarlangs Amerikaans materieel en personeel over Nederlands grondgebied worden vervoerd. Wel vraag ik mij af waarom de regering de Kamer niet eerder heeft geïnformeerd over de uiteindelijke toestemming. Van medewerkers in de Rotterdamse haven heb ik begrepen dat er vorig weekend al voorbereidingen werden getroffen, door een deel van de haven vrij te maken. De Kamer moet niet worden geïnformeerd door middel van een bijzin in de beantwoording van vragen.

In de brief van 6 december 2002 heeft minister De Hoop Scheffer aangegeven dat een besluit tot feitelijke terbeschikkingstelling aan het parlement zou worden voorgelegd. De afgelopen tijd hebben wij verscheidene debatten over Irak gevoerd, waarin het onder meer ging over het plaatsen van Patriots en het doorvoeren van materieel. Deze zaken vloeien voort uit verdragen, maar wanneer breekt volgens de minister het moment aan dat het oordeel van de Kamer moet worden gevraagd?

De heer Van Bommel (SP): Mevrouw Huizinga weet ongetwijfeld dat gewetensvrijheid een erkend grondrecht is, dat is vastgelegd in internationale verdragen die ook zijn medeondertekend door ons koninkrijk. Is de fractie van de ChristenUnie met de fractie van de SP van mening, dat gewetensbezwaren van mensen in overheidsdienst erkend moeten worden voor medewerking aan het transport van materieel of troepen van Amerikanen door Nederland en dat aan hen,

wanneer zij gewetensbezwaren aantekenen, vervangende arbeid geboden moet worden, zoals bij het particuliere bedrijf Railion gebeurt?

Mevrouw Huizinga-Heringa (ChristenUnie): Het is geen verrassing dat u deze vraag stelt. Toen u haar zojuist aan de heer Van der Vlies stelde, vermoedde ik al dat ik erop kon rekenen dat mij die vraag ook zou worden gesteld. Ik heb ook nagedacht wat mijn antwoord zou zijn.

Ik vind het inderdaad een punt om over na te denken. Ik zeg u heel eerlijk dat ik u op dit moment geen antwoord kan geven. Het is niet direct "ja" en niet direct "nee". Ik wil erover nadenken en mij erover beraden.

De vergadering wordt van 14.58 uur tot 15.05 uur geschorst.

□

Minister Balkenende: Voorzitter. Vandaag spreken wij over een buitengewoon belangrijk onderwerp. Namens het kabinet dank ik de leden die het woord hebben gevoerd. Ik zal met name stilstaan bij de besluitvorming binnen de Europese Raad, het signaal dat de Europese Unie afgeeft en enkele algemene aspecten. De overige aspecten van dit onderwerp zullen worden belicht door de minister van Buitenlandse Zaken, die ook zal ingaan op het spoor van de Verenigde Naties, en zo nodig op de opmerkingen van de heer Blix en het traject van de resoluties. Hij zal ook stilstaan bij de NAVO-besluitvorming en het vraagstuk van de "material breach". De minister van Defensie zal ingaan op vragen op het gebied van de "host nation support" en alle vragen over het transport van materieel en personeel.

Alvorens de vragen van de geachte afgevaardigden te beantwoorden, is het goed een balans op te maken van deze week. Ik denk dat de balans van de afgelopen week deels positief is te noemen. In de NAVO en de Europese Unie is in formele zin de eenheid van beleid ten aanzien van Irak hersteld. Verdeeldheid is in alle opzichten slecht, niet in de laatste plaats omdat zij Saddam Hoessein in de kaart speelt. Een internationale gemeenschap die één geluid laat horen is stukken beter. Mevrouw Karimi refereerde aan de besluitvorming

binnen de Europese Unie en de heer Van der Vlies sprak over de bondgenootschappelijke aspecten van de NAVO. De minister van Buitenlandse Zaken zal daarop dieper ingaan. Ook mevrouw Huizinga heeft daarover trouwens opmerkingen gemaakt. Het kabinet is dus tevreden dat de rijen voorlopig zijn gesloten op een wijze die zeer nauw aansluit bij het consistente beleid dat wij de afgelopen maanden hebben uitgedragen. De heren Eurlings, Koenders, Van Aartsen en anderen hebben hierover gesproken. De heer Van Aartsen noemde het een signaal van eenheid. Ik denk dat er aan zo'n signaal ook behoefte was.

Zoals in de verklaring van de extra Europese Raad staat, gaat het om een aantal belangrijke stellingnames. Irak moet zich direct en onvoorwaardelijk ontwapenen. Resolutie 1441 blijft onverminderd van kracht. De inspecties zijn van belang, maar kunnen niet oneindig doorgaan zonder de medewerking van Irak. Medewerking is vereist en wel "immediately", zoals het in de verklaring staat. De militaire opbouw is essentieel in de druk op Saddam, en dient te worden gehandhaafd. De heer De Graaf heeft er nog eens de aandacht op gevestigd dat de militaire opbouw een functie heeft gehad om Irak in beweging te krijgen. In het kader van die druk wordt militaire actie als laatste optie niet uitgesloten. Dat is een belangrijk signaal, want hierover leek de afgelopen tijd verdeeldheid in de EU te bestaan. De eerste verantwoordelijkheid in de verdere besluitvorming ligt bij de Veiligheidsraad. Ook dat is in de bespreking maandagavond duidelijk aan de orde gekomen. Hiermee heeft de EU een stevig signaal afgegeven aan Bagdad. Er is kans het conflict op vreedzame wijze op te lossen, maar de sleutel daarvoor ligt geheel bij het Iraakse regime.

De balans van de afgelopen week is deels positief. Waar de regering niet tevreden over is, is de vooruitgang in het proces van de Iraakse ontwapening als zodanig. Let ook op de uitlatingen van de heer Blix in dezen. In zijn rapportage voor de Veiligheidsraad heeft hij het nog eens helder beschreven. Blix zegt dat sprake is van een beperkte medewerking "on process", maar geen medewerking "on substance". De heer Herben sprak van het laten blijken van goede wil door Irak. Hij

noemde in dat kader de mogelijkheid van verkenningsvluchten en luchtpatrouilles. In eerste instantie gaat het om de onvoorwaardelijke en volledige medewerking aan de beantwoording van alle openstaande vragen. Dat is wat Saddam Hoessein en Irak te doen staan. De verklaring van de EU heeft hieraan een bijdrage geleverd.

Wat de "substance" betreft kunnen de vragen van de heer Blix worden herhaald. Waar zijn de 6500 vermiste chemische bommen gebleven? Wat is er gebeurd met de ongeveer 8500 liter miltvuursporen? Wat is er gebeurd met de eerder bewezen enorme VX-gasvoorraden? Zo kan ik nog een tijdje doorgaan. Die vragen moeten duidelijk en ook snel worden beantwoord.

De geschiedenis staat niet op zichzelf. De Veiligheidsraad heeft al twaalf jaar geprobeerd Irak te dwingen antwoord te geven op deze en soortgelijke vragen. Daarmee is ook volgens Kofi Annan de geloofwaardigheid van de Veiligheidsraad in het geding. Het was goed dat de heer Kofi Annan afgelopen maandag aanwezig was bij de Europese Raad en een statement heeft gegeven. De citaten van de heer Eurlings sporen daarmee. Eén van de uitspraken van de heer Kofi Annan van afgelopen maandag was: 1441, de bekende resolutie, is een laatste waarschuwing geweest met ernstige consequenties in het vooruitzicht als Irak niet meewerkt. Als Irak niet meewerkt, krijgt de Veiligheidsraad een moeilijke beslissing te nemen. Er is dan maar één mogelijkheid: de raad moet zijn verantwoordelijkheid nemen, hoe pijnlijk dat ook is.

Daarmee wees hij op de ultieme consequentie wanneer geen medewerking wordt verleend. Dat was een duidelijke boodschap van Kofi Annan.

Ook de Europese regeringsleiders hebben uitgesproken dat de Veiligheidsraad nu aan zet is. Nederland is daar geen lid van. Wat betekent dit voor het beleid van de regering voor de komende periode? De regering zal, zoals de minister van Buitenlandse Zaken vorige week al in de Kamer zei, alles op alles zetten om tot een vreedzame oplossing te komen. De minister heeft daarover voortdurend overleg met zijn buitenlandse collega's en ik sta natuurlijk ook in contact met collega-regeringsleiders. Onze speciale aandacht zal vanzelfspre-

kend uitgaan naar de transatlantische verhoudingen. Wij zullen daarbij onze boodschap herhalen: alleen met een eendrachtig optreden bestaat de mogelijkheid Saddam ervan te overtuigen dat het roer om moet. In de NAVO is eenheid gerealiseerd en ook onder de Europese regeringsleiders. Zij spraken daarbij ook van de samenwerking met de Verenigde Staten. Er wordt dus inderdaad gewerkt aan die eenheid.

Ik onderstreep dat een oorlog niet onvermijdelijk is. Niemand vindt een oorlog wenselijk. Ik begrijp de angst die daarover bestaat in onze samenleving en in de rest van de wereld. Verschillende leden wezen op de publieke opinie, de demonstraties en de gevoelens van zorg. Mevrouw Huizinga refereerde aan een opmerking in de verklaring van de Europese regeringsleiders: *this is what the people of Europe want*. Die zin moet natuurlijk worden gerelateerd aan wat daarvoor staat: wij willen komen tot een vreedzame oplossing. Dat is daar gebleken: de inzet van iedereen is om te komen tot die vreedzame oplossing. Ook ik krijg brieven van bezorgde Nederlanders en ook ik zie de afschuwelijke gevolgen van een militaire actie als die nodig zou blijken te zijn. Ook ik ben mij zeer bewust van het menselijk leed dat onvermijdelijk het gevolg zal zijn van een eventueel militair ingrijpen. In die zin wordt de publieke opinie serieus genomen. Het is dan ook goed om hier te onderstrepen dat militaire actie het laatste middel is. Dat is ook steeds het standpunt geweest van de Nederlandse regering. Je mag dat middel echter nooit terzijde schuiven, want militaire druk is nodig. Ook dat is afgelopen maandag door de Europese regeringsleiders bevestigd: die druk is nodig om Irak te laten bewegen. Daar mag geen greintje onzekerheid over bestaan. Dat is de reden waarom ik in de brief aan Simitis dat signaal heb willen afgeven: oog hebben voor hoe de publieke opinie aankijkt tegen de zaken, natuurlijk zorg voor een militaire actie, maar tegelijkertijd de druk hooghouden. Dat is wat ons te doen staat. Daarom heeft de regering een eigen verantwoordelijkheid om mee te werken aan de bevordering van die militaire druk.

De heer Koenders (PvdA): Mijn vraag is waarom de regeringsleiders in de verklaring hebben opgenomen:

this is what the people of Europe want. Kennelijk is het van belang om te onderstrepen dat er misschien een verschil kan zijn tussen het tot nu toe gevoerde beleid en datgene wat veel mensen willen. Anders was dat niet nodig geweest. Anders was er ook niet die spanning waarover ook Tony Blair sprak toen hij zei: ik heb de mensen gewoon niet overtuigd. De publieke opinie is helder: men wil dat er een vreedzame ontwapening komt en men begrijpt best dat Irak moet meewerken. Hoe kunt u die mensen ervan overtuigen dat de door u gekozen weg de juiste is? Kennelijk is dat nog niet gebeurd, want anders waren die mensen daar niet bezorgd over.

Minister Balkenende: Ik herhaal wat Kofi Annan heeft gezegd: een indringend beroep op daadkracht van de internationale gemeenschap om het VN-spoor te bewandelen en de druk op Irak hoog te houden. De internationale publieke opinie staat op dit ogenblik vaak in het teken van de vraag: oorlog of vrede? Ik heb gezegd dat dit eigenlijk niet in eerste instantie op de voorgrond mag treden, want het gaat om de vraag of Irak ertoe kan worden bewogen om zich nu eindelijk eens te houden aan wat in resolutie 1441 van Irak wordt gevraagd. Dit is wat de internationale gemeenschap te doen staat. De regering mag natuurlijk nooit voorbijgaan aan de gevoelens ten aanzien van een eventuele militaire actie, want iedereen weet wat de consequenties daarvan zijn. Natuurlijk maken mensen zich er zorgen over. Dat doe ik zelf ook. Wij hebben altijd gezegd dat er zo lang mogelijk naar een vreedzame oplossing moet worden gezocht. Je moet, zoals de minister van Buitenlandse Zaken vorige week nog heeft gezegd, tot de laatste centimeter gaan om dat vreedzame spoor te kunnen bewandelen. Het is echter niet verstandig om alleen naar een vreedzame oplossing te zoeken en het daarbij te laten. Er is druk nodig. Laat hierover geen misverstand bestaan. Dit signaal hebben de Europese regeringsleiders afgelopen maandag gegeven. Je hebt *"this is what the people of Europe want"*, dus komen tot een vreedzame oplossing, nodig, maar dan wel in combinatie met druk. Je moet je ogen niet sluiten voor de werkelijkheid dat die nodig is. Dat dit

evenwicht nodig is, staat mijns inziens goed in deze verklaring.

De heer Koenders (PvdA): Er bestaat volgens mij geen verschil van mening over de druk, al hangt het ervan af in welke vorm die wordt gegoten. Ik had echter niet de indruk dat de publieke opinie dacht dat er onvoldoende druk op Irak was. Over het algemeen ziet men heus wel dat die wordt uitgeoefend middels alle militaire opbouw en dergelijke. Men ziet ook dat Irak moet meewerken. Kennelijk is men echter nog niet overtuigd van *"the case"* om het maar even met de woorden van Tony Blair te zeggen, en van het feit dat de regeringen voldoende doen om een vreedzame ontwapening dichterbij te brengen. Ziet de minister-president de verklaring van de Europese Unie als een weerspiegeling van de vredeswens? Dan zou het iets hebben uitgemaakt wat men vindt in dit land.

Minister Balkenende: Daarom ben ik begonnen met aan te halen wat Kofi Annan heeft gezegd, namelijk dat het in de discussie vaak zo lijkt te zijn dat het oorlog of vrede is. Ik probeer duidelijk te maken dat met druk van de internationale gemeenschap moet worden bewerkstelligd dat Irak zijn verplichtingen nakomt. Daar gaat het om. Dit betekent dat je niet scherp genoeg kunt zijn met het hooghouden van de militaire druk om tot een vreedzame oplossing te komen. Ik mag hopen dat ook de internationale gemeenschap en de publieke opinie de noodzaak inzien van de militaire druk, juist om Irak te laten bewegen. Hier gaat het om. Dit is ook het signaal dat van de verklaring uitgaat. De waarde van de verklaring schuilt in mijn ogen er juist in dat er nadrukkelijk rekening wordt gehouden met de gevoelens van de bevolking als het gaat om een vreedzame oplossing. Wil je echter een vreedzame oplossing hebben, dan moet de verantwoordelijkheid daarvoor worden gelegd bij Irak. Dat is het punt en dat is precies wat Kofi Annan ons vertelt.

De heer Koenders (PvdA): De bevolking heeft natuurlijk nog een andere zorg. Laten wij daar eerlijk over zijn, want iedereen hoort dit in de straten. Dat moeten wij ons dus ook aantrekken. Ondanks het feit dat iedereen vindt dat de resolutie moet worden uitgevoerd en dat bijna

iedereen vindt dat er in laatste instantie eventueel, mits proportioneel, militaire middelen kunnen worden gebruikt, is men bang dat de Amerikanen buiten de Veiligheidsraad om willen ingrijpen, gezien de snelheid en de discussie in de Verenigde Staten. Mijn vraag is of de minister die zorg ook deelt en of hij daar ook mee bezig wil zijn in de verklaring van de Europese Unie of in de discussies die hij voert. Die indruk heb ik tot nu toe eigenlijk niet. Wij moeten juist ook Amerika binden aan het spoor van de Veiligheidsraad.

Minister Balkenende: De Nederlandse regering heeft er altijd op aangedrongen dat ook de Verenigde Staten zich houden aan het spoor van de Verenigde Naties. Dat is tot nu toe ook gebeurd, zoals vorige week nog eens gewisseld is in deze Kamer. Er ligt een resolutie 1441. Er wordt gesproken in de Veiligheidsraad. De secretary of state Powell geeft een verklaring in de Veiligheidsraad. Het debat wordt daar voortgezet. Dat is trouwens ook het signaal van de verklaring van afgelopen maandag. Daar mag geen misverstand over bestaan.

Nu gaat het echter over de zorg dat de boodschap in Irak nog niet duidelijk is overgekomen. De heer De Graaf stelde daarover terecht een vraag naar aanleiding van mijn opmerking op dit punt in mijn brief aan de heer Simitis. Ik wijs erop dat de reactie van Bagdad op het betoog van de heer Blix en op de demonstraties is dat het wordt gepercipieerd als een overwinning van Irak en een verlies van de Verenigde Staten. Ik vind dat Irak daarmee niet het signaal geeft zich te willen voegen naar uitspraken van de Verenigde Naties. Er moet ook geen millimeter onduidelijkheid over bestaan wat het signaal van de internationale gemeenschap is. Als dan de NAVO tot eenheid komt dit weekend en als de regeringsleiders van de Europese Unie zeggen dat dit het signaal is dat zij willen geven, dan zijn deze stappen noodzakelijk om te voorkomen dat er een militaire actie plaatsvindt, maar uitsluiten mag je het nooit.

De heer Koenders (PvdA): Het kan niet zo zijn dat het feit dat hier demonstraties zijn, op zichzelf aanleiding is om te besluiten die stappen niet te zetten, omdat

Saddam Hoessein kan denken: verdorie, er is wat onenigheid. Bent u dat met mij eens? De kern zal toch moeten zijn dat de druk op een zodanige manier wordt opgebouwd dat de Veiligheidsraad, de Europese Unie en de NAVO niet uit elkaar vallen. Wij zijn het erover eens dat druk moet worden uitgeoefend op Irak. Als dit echter op een manier gebeurt die mensen uit elkaar drijft in plaats van verenigt, kan juist Saddam Hoessein de lachende derde zijn. Ik vraag de minister-president dus nogmaals of hij geen zorgen heeft over het gevoel van velen dat de Amerikanen hun eigen weg gaan. Bush zei immers dat het interessant is wat er in de Veiligheidsraad gebeurt, maar dat hij uiteindelijk bepaalt wat er gebeurt. Behoeft dat geen correctie?

Minister Balkenende: De discussie moet niet over de rol van de Verenigde Staten gaan, maar over de vraag hoe het komt dat de internationale gemeenschap verdeeld is. Vorige week maakten wij ons allen bezorgd over de verdeelde signalen in de NAVO, de EU en de VN. Zo'n verdeeld signaal is het beste dat Saddam Hoessein kan overkomen. Hij krijgt immers te maken met een verdeelde internationale gemeenschap. Hij kan daardoor rekken, extra tijd nemen en een loopje nemen met zijn verplichtingen. Dat moet worden gestopt. Degenen die verantwoordelijk zijn voor de besluitvorming in de NAVO en in de Europese Unie, hebben afgelopen maandag willen voorkomen dat dit soort signalen blijven uitgaan. Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen de verantwoordelijkheden van de Europese Unie en die van de Veiligheidsraad. De verantwoordelijkheid van de een mag niet worden vermengd met die van de ander. De Veiligheidsraad is weer aan zet. De rapportage van de heer Blix op 28 februari zal de volgende stap zijn. De druk moet geloofwaardig blijven. Vorige week leek de druk wat weg te vallen. In dat licht moet de besluitvorming in de Europese Unie worden gezien en ik ben er blij mee.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ik vrees dat de minister-president de signalen van het publiek niet goed heeft begrepen. Ik denk dat de miljoenen mensen die hebben gedemonstreerd, zich verzetten tegen oorlogsplannen van de Verenigde

Staten. De minister-president spreekt over het verhogen van militaire druk door de internationale gemeenschap. Hoe kan daarover worden gesproken als de Verenigde Staten zelf zeggen dat zij met of zonder een resolutie Irak en Saddam Hoessein gaan aanpakken?

Minister Balkenende: Ik zie de gevoelens en de zorgen van mensen. Zij raken ook mij. De zaken moeten echter wel in het goede perspectief worden gezien. U spreekt over oorlogsplannen van de Verenigde Staten.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Precies.

Minister Balkenende: De vraag is of de oorlogsplannen van de Verenigde Staten nodig zijn als Irak eindelijk zijn verplichtingen nakomt. De zaak moet wel in het goede perspectief worden gezien. Niemand wil oorlog en iedereen maakt zich zorgen over de effecten van een mogelijke militaire actie, ik ook. Wij kunnen echter niet doen alsof er de afgelopen tijd niets is gebeurd. Ik doel op de miljoen doden in de oorlog met Iran, de vele doden die zijn gevallen bij de aanval op Koeweit en de manier waarop Saddam met zijn eigen bevolking omgaat. Het is een bruut regime. Als Irak zijn verplichtingen nakomt, is er geen sprake van militaire actie. Dat is in feite het signaal. Wij hebben ooit gezegd: een militaire actie is niet onvermijdelijk, maar er moet wel een grens worden gesteld. De Europese Unie zegt dat onmiddellijk moet worden ontwapend en dat dit de laatste mogelijkheid is voor Saddam. Dat zijn de signalen die nodig zijn.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Wellicht denkt de bevolking dat de oorlogsplannen van de Verenigde Staten zijn gebaseerd op een andere agenda. Misschien wordt gedacht dat deze plannen niet zijn verbonden aan een besluit van de Veiligheidsraad, maar dat de Amerikaanse regering het besluit om Irak aan te vallen al heeft genomen en dat het gaat om het op een andere manier ordenen van het Midden-Oosten en om oliebelangen. Wat is de reactie van de minister-president hierop?

Minister Balkenende: Ik heb al aangegeven hoe ik aankijk tegen vraagstukken inzake oorlog en vrede.

Ik heb gezegd wat het belang is van het spoor van de Verenigde Naties en van een geloofwaardige naleving van de resoluties door Irak. Men heeft daar tot nu toe steeds een loopje mee genomen. Er is geen militaire actie nodig als Irak zijn verplichtingen nakomt. De Nederlandse regering is van mening dat militaire actie niet kan worden uitgesloten. Dit is nodig voor het opvoeren van de druk. De uitspraak van de Europese Unie heeft dit standpunt bevestigd. Er moet duidelijk worden gemaakt aan het publiek dat niemand zit te wachten op oorlog, maar dat de militaire druk niet mag worden weggenomen. De Verenigde Staten hebben die militaire druk genoemd. Wij wachten nu het spoor van de Verenigde Naties af, conform het besluit van afgelopen maandag.

De heer De Graaf (D66): Ik zou de minister-president willen verzoeken, bij de redengeving van een mogelijke oorlog tegen Irak de zorgvuldigheid in acht te nemen en het echt te hebben over datgene waarover het conflict gaat, namelijk de massavernietigingswapens en de ontwapening van Irak. Hij heeft net allerlei voorbeelden genoemd van vreselijke terreurdaden in het verleden. Op zichzelf is dat allemaal heel erg, maar het is geen reden geweest voor de internationale gemeenschap eerder op te treden. Wij zouden nog tien andere landen kunnen noemen waar dat ook gebeurt. Laten wij ons beperken tot datgene wat echt aan de orde is.

Ik zou de minister-president twee vragen willen stellen. Hij had het zo-even over de brief aan de Griekse voorzitter waarin hij aangaf dat die duidelijke boodschap nog niet is doorgesproken. Hij zei ook dat dit blijkt uit de manier waarop met de demonstraties is omgegaan. Die brief dateert van 14 februari, dus voor de demonstraties. Waarop baseert hij in zijn brief van afgelopen vrijdag de stelling dat de boodschap van de rapportages van Blix, El Baradei en Powell niet is doorgesproken in Irak? Na het antwoord stel ik dan mijn tweede vraag.

Minister Balkenende: De zin luidt letterlijk: the impression based on currently available information is that this clear message has not come through. In de zin daarvoor wordt gerefereerd aan resolutie 1441. Met

andere woorden: het gaat om het perspectief. Houdt Irak zich aan de resoluties van de VN, in het bijzonder aan resolutie 1441? Als Blix zelf constateert dat er beperkte medewerking is "on process", maar geen medewerking "on substance", dan is die situatie die de heer Blix in alle duidelijkheid schetst exact het argument dat in de brief wordt toegelicht. Houdt Irak zich aan datgene wat wordt gevorderd door de Verenigde Naties? Het antwoord daarop is nee. Dat is ook het antwoord van de heer Blix.

De heer De Graaf (D66): De minister-president schrijft die woorden niet zomaar in de brief aan zijn Griekse collega. Ik vergelijk het met de vraag of het glas halfvol is of halfleeg. Irak heeft duidelijk een aantal bewegingen gemaakt om meer mee te werken. Dat wordt geconstateerd door de heer Blix. De toestemming om spionagevluchten uit te voeren is vorige week verleend. Toch schrijft de minister-president daarna dat de boodschap niet is doorgesproken. Dat verbaast mij.

Mijn tweede vraag betreft de verklaring van de Europese Raad. Daarin staat zeer nadrukkelijk: we recognize that the primary responsibility for dealing with Iraqi disarmament lies with the Security Council. Hoe moet ik die zinsnede van de Europese Raad interpreteren? Is dat een eerste verantwoordelijkheid die, als zij niet wordt genomen, als het ware wordt overgedragen aan de Verenigde Staten of is het een belangrijke verantwoordelijkheid die niet door een ander kan worden overgenomen? Dat is relevant, ook voor de positie van de Nederlandse regering. Hoeveel waarde hecht de minister-president aan die bepaling in de verklaring van de Europese Raad?

Minister Balkenende: Laat ik eerst even terugkomen op de andere opmerking waarin u refereert aan mijn brief aan mijn Griekse collega Simitis. Het gaat om de medewerking van Irak. U noemde het overvliegen van spionagevliegtuigen. Ik heb zo-even genoemd de 6500 vermiste chemische bommen, 8500 liter miltuursporen, de enorme voorraden VX-gas. Op deze vragen moet een antwoord komen en dat moet snel gebeuren. De druk om

deze antwoorden te krijgen, moeten wij hooghouden.

Uw tweede opmerking betrof het spoor van de Verenigde Naties. De heer Kofi Annan was natuurlijk niet voor niets afgelopen maandagavond aanwezig bij de bijeenkomst van de Europese regeringsleiders. Dat had ook te maken met het erkennen van het spoor van de Verenigde Naties. Wij hebben altijd gezegd dat het spoor van de VN tot het einde moet worden bewandeld, ook om na te gaan of het ontwapenen van Irak op vreedzame wijze kan gebeuren. De heer Kofi Annan zegt daarbij dat als er geen medewerking komt, er een laatste besluit genomen zal moeten worden. De eisen die de Veiligheidsraad stelt, moeten worden ingewilligd. In de verklaring wordt ook gesproken over: the time and resources that the UN Security Council believes they need. Met andere woorden: het spoor van de VN wordt nadrukkelijk onderstreept. De vraagstukken van "material breach" moeten worden vastgesteld, maar daarover hebben wij al genoeg met elkaar van gedachten gewisseld.

De heer De Graaf (D66): Dat was geen antwoord op mijn vraag. Mijn vraag was hoe u de zinsnede interpreteert over the primary responsibility of the Security Council. Is er naar uw oordeel in de verklaring van de Europese Raad nog ruimte voor andere dan de Veiligheidsraad?

Minister Balkenende: Voor de "primary responsibility" geldt hetgeen waarover wij hier vaker van gedachten hebben gewisseld. Als bijvoorbeeld de Veiligheidsraad niet tot een unanieme resolutie zou kunnen komen of er zou een veto komen van een van de partners, dan ontstaat een ander afwegingsmoment. Wij hebben altijd gezegd dat ook de Nederlandse regering een eigen verantwoordelijkheid heeft ten aanzien van het vaststellen van een "material breach". De vaststelling zal gebeuren aan de hand van al het beschikbare materiaal. Dat is aan de orde en daarom wordt ook gewezen op de formule die zojuist is genoemd.

Daarmee meen ik het nodige gezegd te hebben over het regime in Bagdad. Ik denk dat de conclusie van afgelopen maandag is geweest dat alleen de allergrootste politieke en militaire druk kan bijdragen tot een

kans van slagen op het naleven van de eisen. Ik ben ingegaan op de vraag van de heer De Graaf over de passage in mijn brief aan de heer Simitis. De heer De Graaf heeft een vraag gesteld over de humanitaire aspecten die verbonden zijn aan het dossier Irak. Ik verwijs kortheidshalve naar hetgeen de minister van Buitenlandse Zaken vorige week hierover heeft gezegd. In mijn brief aan de heer Simitis zijn daar eveneens opmerkingen over gemaakt, evenals op maandagavond door de secretaris-generaal van de VN.

Diverse sprekers hebben gevraagd naar de uitlatingen van de Franse president over de kandidaat-lidstaten. Het lijkt mij goed om ook hier nog eens duidelijk te zeggen dat elk land recht heeft op eigen opvattingen. Dat behoort te worden gerespecteerd, ook door de Franse president. Deze uitlatingen zijn echter geen bijdrage aan de noodzakelijke eenheid van de internationale gemeenschap. Het voordeel van de verklaring van afgelopen maandag was dat de landen een eenduidig signaal hebben gegeven aan Irak. Dan is het niet verstandig om daarna signalen te geven die deze eenheid weer verzwakken. Dat is mijn reactie op hetgeen de Franse president naar voren heeft gebracht. Er is behoefte aan een duidelijk signaal van de NAVO, van de regeringsleiders van de EU en hopelijk nu ook binnen de Veiligheidsraad. Alles wat de aandacht daarvan afleidt, is niet gewenst.

De heer Koenders heeft gesproken over de deadline. Wij hebben in onze brief aan de heer Simitis gesproken over een gevoel van urgentie dat noodzakelijk is. De Europese Unie heeft de term "immediately" gebruikt. Irak dient de opgelegde verplichtingen direct na te leven. Er wordt gesproken over de laatste mogelijkheid. Dat zijn allemaal signalen die wijzen op de noodzaak van het maken van tempo. Dat is ook de betekenis van afgelopen maandag. Men heeft geen zin in het eindeloos rekken van de zaak.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): In de verklaring staat ook dat de inspecteurs de tijd en de middelen moeten krijgen. Waar denkt de Nederlandse regering dan aan?

Minister Balkenende: Het is precies zoals het hier staat. "They must be

given the time and the resources that the UN Security Council believes they need". Dat geeft precies aan waar de verantwoordelijkheid ligt. De Europese Unie heeft het signaal afgelopen maandag gegeven, een krachtig signaal aan Irak. Het verdere traject – het bepalen van tijdstippen en eventuele extra zaken ten aanzien van de inspectie – ligt op het bord van de Verenigde Naties.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Daar heeft Nederland geen eigen opvatting over?

Minister Balkenende: Wij hebben gezegd dat de tijd op begint te raken voor Irak. Wij hebben geen zin om de zaak nog eens maandenlang te laten wachten. Dat gevoel is ook afgelopen maandag naar voren gekomen. Alleen moet de EU dan weer niet op de stoel gaan zitten van de Veiligheidsraad van de VN. Om de verschillen in verantwoordelijkheden te onderlijnen, is deze formule gekozen.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Is hier ook bijvoorbeeld in de Europese Raad over gesproken? Is duidelijk geworden hoe de opvattingen liggen over de nodige tijd en middelen? Wat is in zo'n gesprek de inbreng van de Nederlandse regering geweest?

Minister Balkenende: Er is gezegd wat hier ook is gezegd: er is een verschil in verantwoordelijkheid tussen de Europese Unie en de Veiligheidsraad. Om dat verschil in verantwoordelijkheden aan te duiden, is deze formule gekozen.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Daarom hebt u ook niet meer gepleit voor het stellen van een ultimatum in Veiligheidsraadverband?

Minister Balkenende: Ik heb al gezegd dat er verschillende verantwoordelijkheden zijn. De boodschap van de EU is: neem resolutie 1441 serieus en schiet op, juist om tot een vreedzame oplossing te kunnen komen. De concrete invulling daarvan is aan de Veiligheidsraad.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Dus wij krijgen de komende tijd geen opvattingen van de regering over de te hanteren termijnen? Waar moeten wij op rekenen?

Minister Balkenende: Het precieze tijdstip is een zaak van de Veiligheidsraad. Europa heeft het signaal afgegeven dat Irak direct moet voldoen aan zijn verplichtingen en dat het nog een laatste mogelijkheid daartoe krijgt. Dat betekent dat alle EU-landen tempo willen en dat er een duidelijk antwoord moet worden gegeven op vragen van Blix en anderen. Nederland respecteert uiteraard de eigen verantwoordelijkheid van de Veiligheidsraad, maar uiteindelijk komt natuurlijk wel de vraag aan de orde of er sprake is van "material breach". Besluitvorming in de NAVO en de EU heeft duidelijk gemaakt dat de tijd begint te dringen. Dat is precies wat nodig is.

De heer Koenders (PvdA): Als je zegt dat Irak direct moet voldoen aan de resolutie – daar ben ik het mee eens – zou dat dus vandaag of morgen moeten gebeuren. In die zin is er sprake van een "material breach". Het merkwaardige is nu dat wij toch zeggen dat er iets meer tijd nodig is. Blix heeft gezegd dat wapeninspecties kunnen leiden tot ontwapening als Irak meewerkt. Dat er druk op Irak moet worden uitgeoefend, spreekt voor zich, maar dan moet wel de vraag naar de deadline worden gesteld. Dat heeft ook iets te maken met vragen als: hoeveel troepen liggen er in de regio, hoeveel tijd willen sommige landen Irak wel of niet geven? De minister van Buitenlandse Zaken heeft het afgelopen weekend gezegd een deadline te willen. Dat sloeg op de Europese Raad. Heeft de regering – terecht – een stapje teruggedaan door nu te refereren aan de Veiligheidsraad? Ik ben overigens blij dat de Veiligheidsraad het bepaalt, maar dat moeten wij dan ook erkennen.

Minister Balkenende: De opmerking van de minister van Buitenlandse Zaken had betrekking op de VN. De regering is tegen het maandenlang traineren van de procedure omdat bijvoorbeeld de internationale gemeenschap verdeeld is of omdat Irak weigert antwoord te geven op vragen van de inspecteurs. De tijd begint te dringen en dat is precies de boodschap van de EU-landen. Op 28 februari is de Veiligheidsraad weer aan zet. De Veiligheidsraad zal zich ook realiseren dat de internationale gemeenschap er niets voor voelt om dit spel nog eens maandenlang te

blijven spelen. Zo'n drie maanden geleden is resolutie 1441 vastgesteld. Het signaal was duidelijk, maar nog steeds is er geen substantiële medewerking van Irak. Dat geeft de ernst van de situatie weer.

De heer Van Bommel (SP): De vorige inspecties hebben zeven jaar geduurd. Er wordt nu slechts enkele maanden geïnspecteerd en men is nog niet eens op volle kracht. Vindt de minister-president dat de Veiligheidsraad tot spoed moet worden gemaand als de raad de wapeninspecteurs wél maanden de gelegenheid geeft? Ik heb begrepen van de minister van Buitenlandse Zaken dat de inspecties niet tot sint-juttemis kunnen doorgaan. Wat moeten wij daaronder verstaan?

Minister Balkenende: Het signaal van de Europese regeringsleiders is dat de tijd nu wel erg gaat dringen en dat er onmiddellijk stappen moeten worden gezet. Er moet nu eindelijk eens een antwoord komen op de vragen die al zo lang worden gesteld. Het is aan de Veiligheidsraad om de knoop door te hakken. Ook de signalen van Kofi Annan vind ik erg duidelijk. De regering zal in haar contacten aandringen op spoed. Ik begeef mij echter niet in het precieze traject, want dat is een verantwoordelijkheid van de Veiligheidsraad. Irak heeft zich jarenlang niet gehouden aan Veiligheidsraads-resoluties. Wij zijn nu drie maanden bezig om vast te stellen dat er enige operationele maar geen inhoudelijke medewerking is. Dat moet worden doorbroken en daarmee gaat nu tempo worden gemaakt.

De heer Van Bommel (SP): Het is van tweeën één. Of het is aan de Veiligheidsraad en die bepaalt hoe lang het gaat duren en dan bemoei je je er dus niet mee. Of je zegt inderdaad zoals nu het geval is: het kan geen maanden meer duren. Hier worden echter twee standpunten tegelijkertijd betrokken. Dit komt de duidelijkheid van de Nederlandse regering niet ten goede.

Minister Balkenende: Ik heb altijd gezegd dat wij een eigen rol hebben als het gaat om "material breach" en dat wij aandringen op tempo.

De heer De Graaf (D66): Ik heb twee vragen aan de minister-president gesteld die hij naar mijn weten niet

heeft beantwoord. In de eerste plaats wat hij vindt van de uitlatingen van de heer Chirac.

Minister Balkenende: Op die vragen ben ik uitgebreid ingegaan.

De heer De Graaf (D66): Mijn excuses daarvoor. In de tweede plaats heb ik gevraagd waarom in de verklaring geen aandacht wordt geschonken aan de humanitaire situatie, terwijl de minister-president in zijn brief aan zijn Griekse collega daarop heeft aangedrongen.

Minister Balkenende: Ook op die vragen ben ik al ingegaan.

De heer Van Bommel (SP): Ik heb in het verlengde van het debat van vorige week gevraagd hoe de Nederlandse regering denkt over de mogelijke inzet van kernwapens en over de doorvoer van kernwapens over Nederlands grondgebied. Wil de minister-president daarover een uitspraak doen?

Minister Balkenende: Ik heb vorige week gezegd dat ik niet op deze vraag inga, omdat ik vind dat dit een zaak is die past in een verder traject waarover ik verder geen uitlatingen mag doen.

De heer Van Bommel (SP): Ik spreek over het mogelijke transport van kernwapens over Nederlands grondgebied zoals gesuggereerd door de Amerikanen. Ik vind het onvoorstelbaar dat de minister-president hierop antwoordt dat hij daarover geen uitlatingen wil doen.

Minister Balkenende: Ik heb aan het begin van mijn interventie gezegd dat alle vragen over het transport zullen worden beantwoord door de minister van Defensie.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ik wijs op de uitspraken van de minister-president, in het bijzonder over de relatie tussen de regering en de Kamer. Er is gesproken over het moment waarop de Kamer van zulke besluiten op de hoogte wordt gesteld en de vraag hoe de Kamer haar controlerende taak optimaal kan uitoefenen. Wil hij daar nu op ingaan?

Minister Balkenende: Ik heb afgesproken dat de minister van Buitenlandse Zaken het traject zal

schetsen van de mededelingen aan de Kamer en zal aangeven wie wanneer verantwoordelijk is. Ik heb de afgelopen week gezegd dat je de dossiers niet helemaal kent als het transport als een verrassing kwam. Ik heb daarbij gerefereerd aan een brief van het kabinet van 6 december 2002 waarin expliciet wordt gesproken over de mogelijkheden van transport.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Het gaat mij om de principiële vraag. Ditzelfde gebeurde met het besluit over de Patriots. De minister-president zei dat de Kamer daarover niets te zeggen heeft. Tijdens het debat bleek dat er wel degelijk een juridische basis is waarover de Kamer ook iets te melden heeft. Worden wij de komende tijd verrast door besluiten van de regering waarover de Kamer niet tijdig is geïnformeerd?

Minister Balkenende: Voor een goed begrip: de Kamer gaat over alles. Wij hebben vorige week al gesproken over de inzet van de Patriots. Het kabinet stelt zich op het standpunt dat dit past in het bondgenootschappelijk kader. Natuurlijk kan de Kamer daarover haar oordeel uitspreken, maar dit is wel een bevoegdheid van het kabinet. De minister van Defensie zal dit straks toelichten met betrekking tot het transport over Nederlands grondgebied.

Het is iets anders als er sprake is van zaken die raken aan artikel 100 van de Grondwet. Dan is de rol van de Kamer anders dan in het geval van de inzet van Patriots of het transport van materialen. De ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie zullen hierop nader ingaan.

□

Minister De Hoop Scheffer: Voorzitter. Na de algemene politieke inleiding en het antwoord van de minister-president, wil ik nog een aantal opmerkingen maken over de positie van de Europese Unie.

Ik zal uiteraard ook wat zeggen over het te verwachten traject binnen de Veiligheidsraad, maar laat ik beginnen met de positie van de NAVO. De verklaring van Brussel van afgelopen maandag ging vooraf door een zeer uitgebreide vergadering van de ministers van buitenlandse zaken. Uit het open debat daarin bleek

De heer De Hoop Scheffer, minister van Buitenlandse Zaken

© M. Sablerolle – Gouda

duidelijk een fundamenteel verschil van mening tussen belangrijke lidstaten. Ikzelf heb daar de opmerking gemaakt dat de afgelopen weken ons het volgende hebben geleerd: wanneer de drie grootste lidstaten van de Unie het niet met elkaar eens zijn, blijkt een gemeenschappelijk buitenlands beleid een illusie. Vanwege de ideeën, wensen en ambities die worden ontwikkeld in de Conventie ten aanzien van een gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid van de EU blijkt dit ook een zeer belangrijk aspect. De verklaring van afgelopen maandagavond ligt in de lijn van het beleid van de Nederlandse regering van de laatste maanden. Dat beleid was immer consistent: we moeten de weg van de VN bewandelen. Gelukkig doen de Verenigde Staten dat ook, onder leiding van president Bush. Sommigen in deze Kamer hadden daar vorig jaar grote twijfels over. Het is de ambitie en taak van de Nederlandse regering om er een maximale bijdrage aan te blijven leveren dat de volkerenorganisatie haar rol blijft spelen. Dat was ook de kern van de oproep van Kofi Annan aan de Europese Raad. Er zijn verschillende verantwoordelijkheden, maar het VN-spoor blijft het belangrijkste. Resolutie 1441 is ook van groot belang: die vraagt aan Saddam om mee te werken en hij

doet dat al maanden in onvoldoende mate.

Europa werd het afgelopen maandag eens over de verklaring. Ik wijs nog even op de zinsnede: "It – Irak dus – must disarm and co-operate immediately and fully". "Immediately" dus, en dat betekent niet "wachten tot sint-juttemis". Mijnheer Van Bommel weet wat dat betekent. Het is, net zoals zaterdag, nog steeds mijn opvatting dat de Veiligheidsraad daarover gaat en niet de EU. Maar welk tijdschema er uiteindelijk ook uit de Veiligheidsraad komt, het kan niet zo zijn dat dit spel nog maanden wordt voortgezet. Hoe lang het precies zal duren, moet in de Veiligheidsraad worden besloten. Wij moeten niet op de stoelen van de Veiligheidsraad willen zitten, maar het is volstrekt helder dat de tijd begint te dringen. Daarom sprak ik afgelopen zaterdagmiddag in de context van de Veiligheidsraad over de "rode lijn", de deadline.

De heer Koenders (PvdA): Ik denk dat wij het er snel over eens kunnen worden dat het niet eindeloos moet voortduren en dat de druk moet blijven. Maar waarom vindt u het nodig om zowel te spreken van "enkele weken" als van "enkele maanden"? Het hangt toch af van wat de Veiligheidsraad en de wapeninspecteurs gezamenlijk vinden? Het kan best zijn dat de

wapeninspecties, met een vreedzame samenwerking van Irak, nog wel zes maanden duren.

Minister De Hoop Scheffer: Dat is dus zeer uitdrukkelijk niet de opvatting van de Nederlandse regering. Overigens is het ook niet de opvatting van de Veiligheidsraad. Ik wijs op het rapport van de heer Blix: je kunt daar positieve dingen uit halen, maar er staat ook helder de zinsnede in dat indien Saddam Hoessein meewerkt, Irak in enkele weken kan worden ontwapend. Het probleem is alleen dat Irak niet meewerkt en dat de vraag in alle hevigheid op ons afkomt: hoe moet het verder? Gaat het tot sint-juttemis verder? Ik vind dat het onmogelijk tot sint-juttemis verder kan gaan. Dat is ook de opvatting van een groot aantal landen in de Veiligheidsraad en zeker die van de Nederlandse regering.

De heer Koenders (PvdA): Waarom houdt de regering zich dan niet precies aan die zinsnede? Dat lijkt mij de essentie. Nederland hoeft niet apart voorstellen te doen voor een deadline of voor een tweede VN-resolutie. De kern is de zin van Blix. Laten wij ons daar gewoon aan houden!

Minister De Hoop Scheffer: Laat ik over de tweede VN-resolutie het volgende zeggen. Ik vind zo'n resolutie van groot politiek belang. Ik deel de opvatting van de PvdA-fractie dat zo'n tweede resolutie zeer wenselijk, maar niet noodzakelijk is. Ook de heer Eurlings heeft dat in zijn bijdrage onderstreept.

De heer Koenders (PvdA): Voor alle helderheid: zo is dat dus nooit gezegd. "Niet noodzakelijk" betekent niet dat mijn fractie een Amerikaans-Engelse Alleingang accepteert. De minister heeft nooit gezegd of hij daarmee zou instemmen.

Minister De Hoop Scheffer: Ook hierop wilde ik terugkomen bij het bespreken van een aantal concrete punten, maar laat ik het nu doen. De heer Koenders schuift de Nederlandse regering in de schoenen dat zij een Amerikaans-Engelse Alleingang steunt. Hoezo? Daarvoor is een nadere politieke afweging nodig, want het belangrijkste handvat dat wij hebben is het vaststellen van "material breach".

De Hoop Scheffer

Daarom hoop ik de PvdA-fractie te vinden in de stelling dat een tweede resolutie van de Veiligheidsraad zeer wenselijk maar niet noodzakelijk is. Dat is gisteren nog in Het Parool gezegd door de politiek leider van de PvdA, de heer Bos.

De heer Koenders (PvdA): Daarover zijn wij het eens. Dat hebben wij al eerder gezegd.

Minister De Hoop Scheffer: Dat stellen wij dan bij deze vast.

De heer Koenders (PvdA): De minister heeft evenwel nooit een Amerikaans-Engelse Alleingang uitgesloten, terwijl de PvdA-fractie dat wel heeft gedaan. Dat vind ik een belangrijk verschil. Ik zou graag willen dat de minister eens uitsprak dat hij onvoldoende legitimiteit ziet voor een situatie waarin twee landen met een aantal geallieerden, als Alleingang dus, zouden besluiten om eventueel militaire actie te ondernemen. Dat is het kernpunt. Als de minister daar nu eens op reageert, kunnen wij zien of wij het helemaal eens zijn.

Minister De Hoop Scheffer: Dat heb ik in het vorige debat zeer uitgebreid gedaan, maar ik zal het nog eens kort herhalen. Ik herinner mij nog goed het debat met mevrouw Karimi en de heer Van Bommel. Ik treed niet in deze casuïstiek omdat ik vind dat de Nederlandse regering een volstrekt soevereine afweging heeft te maken over de vraag of sprake is van "material breach". Dat is het verhaal. De heer Koenders moet de Nederlandse regering en mijzelf niet in de schoenen schuiven dat wij onder een groot banier een eventuele Amerikaans-Britse Alleingang steunen. Er zijn overigens, zoals bekend, een heleboel andere landen die dezelfde mening zijn toegedaan. Dat geldt niet voor de heer Koenders. Laten wij dat verschil niet opblazen, maar constateren dat wij het over de uitspraak "zeer wenselijk maar niet noodzakelijk" eens zijn.

De heer Van Bommel (SP): De minister van Buitenlandse Zaken heeft gelijk. Ik weet wat "immediately" betekent. Dat betekent niet "tot sint-juttemis". Zoals de minister weet, ben ik leraar Engels geweest. Daarom kan ik hem uitleggen dat "immediately" slaat op het begin

van de inspecties en helemaal niets zegt over de duur van de inspecties. Daarom roep ik hem op, in overeenkomst met de uitspraak van de Veiligheidsraad, verder geen uitspraken te doen over de duur van de inspecties. Daarmee loopt hij de Veiligheidsraad eigenlijk gewoon voor de voeten. Dat kan hij beter niet doen als hij tegelijkertijd zegt dat de Veiligheidsraad in dit debat aan het stuur zit.

Minister De Hoop Scheffer: Als in de definitie van de heer Van Bommel het woord "immediately" een synoniem is voor "tot sint-juttemis", vinden wij elkaar. Aangezien dat niet zo is, vinden wij elkaar niet.

De heer Van Bommel (SP): Ik heb een opmerking gemaakt over die kwalificatie. Het gaat uitsluitend over het begin van het gedrag van Irak en niet over de duur van de inspecties. Ik roep de minister op, de passage in de verklaring die Nederland mede heeft ondertekend nog eens na te lezen.

Minister De Hoop Scheffer: Het begin van de activiteiten van Irak ligt in 1991. Wij schrijven nu 2003. "It must disarm and co-operate immediately and fully". Ik heb daaraan niets toe te voegen.

De heer De Graaf (D66): Volgens mijn katholieke opvoeding is sint-juttemis het moment dat Pinksteren en Pasen op één dag vallen. Of dat nu dit jaar of volgend jaar is, maakt niet zo heel veel uit, zeg ik tegen de heer Van Bommel.

Voortdurend wordt teruggekomen op het begrip "material breach". Dat is terecht. Mocht de Veiligheidsraad dat vaststellen, dan is dat een belangrijke constatering. Nu heeft de minister zelf in de brief van 6 december de mogelijke beschikbaarstelling van medewerking van Nederland aan doorvoer van Amerikaans materieel en personeel afhankelijk gesteld van het oordeel van de regering of sprake is van "material breach". Moet ik, gelet op die brief, nu constateren dat de Nederlandse regering inmiddels tot de conclusie is gekomen dat er sprake is van "material breach"? Als dit niet het geval is, vraag ik de minister dit toe te lichten. Als dit wel het geval is, vraag ik mij af of voor de minister niet allang het moment

is aangebroken voor een nieuwe resolutie van de Veiligheidsraad.

Minister De Hoop Scheffer: Het is goed dat de heer De Graaf deze interruptie plaatst, want dat geeft mij de gelegenheid om terug te komen op de brief van 6 december jl., waarover ook mevrouw Karimi heeft gesproken. Allereerst geef ik de heer De Graaf het formele antwoord dat er al langjarig sprake is van "material breach" door Irak van een groot aantal resoluties van de Veiligheidsraad. Dit heb ik vanaf het eerste debat in de Kamer beweerd en resolutie 1441 constateert dat ook met zoveel woorden. Ik denk dat wij daarover niet van mening kunnen verschillen.

Er bestaat groot onderscheid tussen de zaken die onder artikel 100 van de Grondwet vallen en de Amerikaanse verzoeken om het verlenen van overvliegvergunningen en het faciliteren van doorvoer over Nederlands grondgebied. Artikel 100 van de Grondwet luidt: de regering verstrekt de Staten-Generaal vooraf inlichtingen over de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde. De heer De Graaf en ik hebben de totstandkoming van artikel 100 van de Grondwet meegemaakt. De inhoud van artikel 100 is in de brief van 6 december jl. nadrukkelijk gescheiden van de Amerikaanse verzoeken om deze facilitaire ondersteuning en ook vorige week tijdens het debat heb ik daar nadrukkelijk op gewezen. Mevrouw Karimi vroeg mij in dat kader naar de besluitvorming in de ministerraad over eerdere concrete verzoeken van de Amerikanen om militaire bijstand. Hier zal de minister van Defensie nader op ingaan, maar een verzoek om militaire bijstand handelt nadrukkelijk niet over het vervoer van materieel door Nederland. De regering moet de Staten-Generaal vooraf inlichtingen verstrekken over de inzet van de krijgsmacht conform artikel 100 van de Grondwet.

De heer De Graaf (D66): Daarover verschillen de minister en ik niet van mening, want dat dispuut heeft hij met mevrouw Karimi.

Minister De Hoop Scheffer: Ik wil daar nog aan toevoegen dat ik het, sprekend over het onderwerp waarop de minister van Defensie

De Hoop Scheffer

nader ingaat, uiteraard ook heb over de brief van 6 december jl. waarin wordt gesproken over een overvliegvergunning.

De heer De Graaf (D66): Ik heb moeite met de begripsvervuiling die optreedt rond het begrip "material breach" zoals dit in het Nederlandse debat wordt gebruikt. In december vorig jaar zei de regering: er kan een moment komen waarop wij moeten vaststellen of er sprake is van "material breach" en dat is onder meer van belang voor de vraag wat wij vinden van een vaststelling van de Veiligheidsraad en of wij faciliteiten verlenen voor doorvoer enzovoort. Nu zegt de minister in het debat dat er al jaren sprake is van "material breach". Sommige staten spreken zelfs over "further material breach". Hierdoor weet ik eerlijk gezegd niet meer precies wat het standpunt van de Nederlandse regering is. Volgens mij zijn er twee mogelijkheden. De minister kan zeggen dat er sprake is van "material breach", zodat de discussie over de vraag wanneer hiervan sprake is niet meer relevant is. De minister kan ook zeggen dat het moment om "material breach" vast te stellen nog niet is aangebroken. Het is echter van tweeën één.

Minister De Hoop Scheffer: Ik zal proberen om het u uit te leggen. De "host nation support" en het leveren van Patriots aan Turkije vallen niet onder artikel 100 van de Grondwet. Wij hebben uitdrukkelijk de voorwaarde van "material breach" gesteld voor het eventueel inwilligen van concrete verzoeken van de Amerikanen om bepaalde vormen van militaire bijstand. Daarom wordt in de brief van 6 december jl. het werkwoord "verlenen" gebruikt als er sprake is van "host nation support", terwijl dit woord ontbreekt bij de beschrijving van de andere verzoeken van de Amerikanen. Dat is een essentieel verschil.

De heer De Graaf (D66): Is mijn vraag nu zo moeilijk? Ik wil alleen maar weten of er sprake is van "material breach". Dat was namelijk de voorwaarde die u in uw brief van 6 december jl. verbond aan het eventueel beschikbaar stellen van faciliteiten voor doorvoer door de Nederlandse regering.

Minister De Hoop Scheffer: Neen,

het gaat niet om doorvoeren. Nogmaals, in de brief van 6 december jl. gaat het om een verzoek van de Verenigde Staten voor overvliegen en transit, om planning inzake ondersteunende defensieve taken en om een aanvullende bijdrage. De beginselbereidheid van de Nederlandse regering betreft vooralsnog alleen het overvliegen en de transit en niet de ondersteunende defensieve taken. Vorige week heb ik mevrouw Karimi al gezegd dat de Kamer ingevolge artikel 100 vooraf moet worden geïnformeerd. Er is geen sprake van dat ik de Kamer verkeerd heb geïnformeerd, laat staan misleid, omdat wij volstrekt hebben gehandeld conform hetgeen Kamer en regering met elkaar hebben afgesproken. Dat soort beslissingen kunnen wij nemen – uiteraard moet het parlement daaraan zijn goedkeuring geven – maar bij artikel 100 ligt het anders. Deze bepaling gaat echter niet over het NAVO-verdrag en de Patriots of over railtransport en overvliegvergunningen, waar de minister van Defensie straks nader op zal ingaan.

De heer De Graaf (D66): Is er nu sprake van "material breach", ja of nee?

Minister De Hoop Scheffer: In formele zin is er geen sprake van "material breach" als bedoeld in resolutie 1441, want als dat wel het geval was, zouden wij verder zijn dan nu op de punten die ik zojuist heb aangegeven. Ik maak hierin een duidelijk onderscheid en accepteer in politieke zin niet het verwijt van mevrouw Karimi dat de Kamer verkeerd zou zijn geïnformeerd, laat staan misleid. Dat is niet het geval.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ik hoop dat er duidelijkheid komt in deze zaak, want u citeert uw eigen brief van 6 december 2002 gedeeltelijk. De beginselbereidheid heeft inderdaad betrekking op het faciliteren van doorvoer. Vervolgens schrijft u: alvorens bovengenoemde beginselbereidheid wordt omgezet in een meer concreet aanbod, moeten de precieze modaliteiten met de Amerikanen worden besproken.

Minister De Hoop Scheffer: Nu citeert u onvolledig, want er staat ook nog bij: ...en over wordt gegaan tot gereedstelling.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Bij het vorige debat heb ik u gevraagd waarop het concrete Amerikaanse verzoek betrekking heeft. U verwees toen naar uw brief van 6 december 2002. Daarin hebt u geen uitzondering gemaakt voor doorvoer en het faciliteren daarvan.

Minister De Hoop Scheffer: Dat klopt en dat hoeft ook niet, want dit lag niet in uw vraag besloten. In het debat van vorige week hebt u mij de volgende vraag gesteld: "de minister heeft een belangrijke vraag van mij laten liggen. In de brief heb ik gelezen dat de ministerraad deze week een besluit zal nemen over eerdere concrete verzoeken van de Amerikanen om militaire bijstand. Ik heb daarover vragen gesteld. Om welke verzoeken gaat het dan?".

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Dat is juist; die vraag heb ik u gesteld. In uw antwoord verwees u naar de brief van 6 december 2002.

Minister De Hoop Scheffer: In die brief staat: alvorens bovengenoemde beginselbereidheid wordt omgezet in een meer concreet aanbod voor planningsdoeleinden en overgegaan wordt tot gereedstelling... Die laatste zinsnede, over gereedstelling, citeert u niet. U moet wel volledig citeren en ik blijf dus bij mijn uitleg aan de heer De Graaf. Welk concreet aanbod voor planningsdoeleinden zouden wij de Amerikanen moeten doen op het gebied van doorvoer? Bovendien vraag ik mij af wat wij gereed moeten stellen. Laten wij het nu eens worden over dit punt. Het doorvoeren van Amerikaans militair materieel, de "host nation support", heeft geen betrekking op hetgeen mevrouw Karimi mij vorige week heeft gevraagd en er moet een duidelijk en scherp onderscheid worden gemaakt. Er is op geen enkele wijze sprake van dat de regering u onjuist zou hebben geïnformeerd.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Bijna alle woordvoerders hebben gesproken over de verwarring die u hier hebt gezaaid over de informatie over die verzoeken. Ik heb de scherpste woorden gebruikt, maar de verwarring is alom verwoord, ook door andere collega's. U hebt op 21 november 2002 de Kamer geïnformeerd over de verzoeken van de Amerikanen. U hebt gezegd in het

debat op 3 december 2002 dat het ging om een notificatieprocedure in het kader van artikel 100. Dit had betrekking op de totale verzoeken die u had gekregen van de Amerikanen. Op 6 december 2002 hebt u die verzoeken verwoord en hebt u gezegd dat het voornaamste verzoek betrekking had op doorvoer van materiaal en manschappen. Daartoe hebben wij de beginselbereidheid uitgesproken. Voordat die beginselbereidheid werd geconcretiseerd, zou een feitelijk besluit moeten worden genomen. Die procedure heeft de minister de Kamer voorgelegd, maar hij heeft zich er niet aan gehouden. Dat is de enige conclusie die ik kan trekken.

Minister De Hoop Scheffer: Ik bestrijd dat. Ik raad mevrouw Karimi aan om voor haar tweede termijn nog eens heel goed artikel 100 van de Grondwet te lezen. Het volledige antwoord op haar vraag staat daarin.

De voorzitter: Mevrouw Karimi, u heeft uw laatste vraag in deze ronde gesteld.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Voorzitter, een laatste zin.

De voorzitter: Nee, dat sta ik u niet toe. U moet niet altijd zo door-duwen! De minister vervolgt zijn betoog.

Minister De Hoop Scheffer: Voorzitter. Naar aanleiding van de interventie van de heer Eurlings moet ik iets zeggen, zoals de minister-president ook heeft aangekondigd, over de NAVO en met name het Defence Planning Committee. Het was buitengewoon moeizaam. Tegen mevrouw Huizinga en de heer Van der Vlies zeg ik dat er natuurlijk krassen op het blazoen van de NAVO zijn gekomen in de afgelopen weken. Dat is onmiskenbaar zo. Het fundament van de NAVO lijkt mij echter stevig genoeg om daaroverheen te komen. Er zijn echter krassen op het blazoen gekomen.

Afgelopen zondag – en bij de Franse opstelling is natuurlijk een kritische noot te plaatsen – is de omweg gekozen van het Defence Planning Committee, waar de Fransen niet in zitten. De Fransen kunnen dus zeggen dat de NAVO een bepaald besluit heeft genomen, maar dat zij daarbuiten zijn gebleven.

Uiteindelijk was het onze zuiderbuur België die als laatste over de brug kwam. Gelukkig zijn die NAVO-besluiten wel genomen, want die besluiten hebben, kort gezegd, betrekking op de bescherming van bondgenoot Turkije. Dat onderwerp is de vorige week gedeeltelijk aan de orde geweest in het debat over de Patriots. Nu gaat het ook om Awacs-vliegtuigen en bescherming tegen eventuele gevolgen van abc-wapens. Het is dus zeer positief dat de NAVO tot eensgezindheid is gekomen, met die aantekening over het Defence Planning Committee erbij.

Ik ben het eens met de analyse van de heer Van der Vlies en anderen dat die eensgezindheid in de NAVO natuurlijk een positieve stimulans is geweest voor de vijftien lidstaten van de Europese Unie om maandag de verklaring uit te geven. Als mij gevraagd wordt of de gevolgde procedure de schoonheids-prijs verdient, is mijn antwoord "neen". Het bleek echter uiteindelijk politiek de enige wijze om een unaniem besluit binnen de NAVO en binnen het Defence Planning Committee te krijgen. Dus niet met z'n negentien, maar met z'n achttien. De Franse regering heeft zich er uiteindelijk politiek bij neergelegd. Tot mijn vreugde heb ik geconstateerd dat ook de PvdA-fractie dit NAVO-besluit percipieert en ziet als een mogelijkheid om de uitzending van de Patriots te kunnen steunen.

Dit is wat binnen de NAVO in de afgelopen weken is gebeurd. Binnen de NAVO en dus ook binnen de transatlantische relatie is er veel werk aan de winkel. Dat moeten wij niet ontkennen. De NAVO is het echter eens en heeft de juiste besluiten genomen wat te doen wanneer een bondgenoot zich beroept op het NAVO-verdrag en de solidariteit van bondgenoten.

Ik ben het hartgrondig met de heer De Graaf eens dat geen politicus zich mag neerleggen bij de onvermijdelijkheid van oorlog. De Nederlandse regering doet dat dan ook niet. Ik constateer naar aanleiding van een van de opmerkingen van de heer De Graaf, dat de Verenigde Staten zich nog steeds op het spoor van de Verenigde Naties bevinden. Laten wij ervan uitgaan en hopen dat dit zo blijft.

Ik heb van de heer De Graaf begrepen dat hij geen bezwaar heeft

tegen de opbouw van troepen. Hij is het dus eens met de Nederlandse regering dat die politiek en de diplomatieke en militaire druk moeten worden gehandhaafd.

Ik kom vervolgens op het humanitaire aspect. Natuurlijk is het moeilijk om na te denken over een post-Saddam-Irak, maar het gebeurt in VN-verband. Wij hebben afgelopen maandag uitgebreid in EU-verband erover gesproken. Natuurlijk is het moeilijk om je mentaal te verplaatsen in de situatie die niemand wil, in een "Irak post"-conflict. Wij willen namelijk die oorlog niet, wij proberen die te vermijden. Het moet echter toch gebeuren vanwege de vluchtelingen en vanwege de gevolgen die een oorlog kan en zal hebben. Je moet dus erover nadenken. Om een voorbeeld te geven: hoe wordt een post-Saddam-Irak bestuurd? Daarin zullen de VN een rol moeten spelen. Daarbij zal de Europese Unie zich nooit aan haar verantwoordelijkheid kunnen onttrekken. Dus zal de Europese Unie niet alleen op het humanitaire vlak, maar ook op het politieke vlak – zo zeg ik tegen de heer Koenders – bereid moeten zijn om na te denken over planning. Om deze reden mag je ook de andere kant van de medaille niet vergeten: het voorkomen van het conflict door de militaire druk op te voeren. Ik constateer dat de heer Koenders en ik het met betrekking tot de planning over één kant van de medaille eens zijn. Ik denk werkelijk dat het nuttig is om hierover met hem van gedachten te wisselen, omdat ik een breed draagvlak belangrijk vind. Zowel de vijftien lidstaten van de Europese Unie in de verklaring van afgelopen maandag, als Kofi Annan, op wiens kompas de heer Koenders terecht vaak vaart, constateren dat wij het moeten hebben van de combinatie van enerzijds politieke en diplomatieke druk en anderzijds militaire druk en dus militaire opbouw. Op dat laatste punt constateer ik dat de PvdA-fractie verliest en zegt "dat niet". Dat vind ik zo jammer en ook niet helemaal te begrijpen.

De heer Koenders (PvdA): Laten wij dat niet herhalen. Daarover verschillen wij gewoon van mening en ik denk dat wij dat voorlopig ook nog even blijven doen. De minister noemde echter wel een belangrijk punt. Het is ontegenzeggelijk waar

dat wij ons niet kunnen verschuilen achter de hoop dat de oorlog niet doorgaat om niet te gaan plannen voor een eventuele periode na een oorlog tegen Irak. Als ik de minister goed hoor, zegt hij dat de Verenigde Naties een centrale rol moeten spelen. Dat vind ik een erg belangrijk punt. De minister verzet zich dus ook tegen ideeën die, weliswaar misschien niet officieel, in "think tanks" naar voren komen, dat er een soort Amerikaanse gouverneur moet komen om Irak enkele jaren te besturen. De minister ziet daar echter een centrale rol voor de Verenigde Naties.

Minister De Hoop Scheffer: Ik beantwoord die vraag zeer bevestigend. Ik heb dit thema tot hoofdpunt gemaakt van mijn gesprek met de tweede man van de Amerikaanse National Security Council, Stephen Hadley. Ik weet ook dat er binnen de Amerikaanse regering, zoals dat met een eufemisme "interagency" heet, nog de nodige verschillen van mening bestaan. Ik vind dat de inzet van het Nederlandse kabinet en de EU moet zijn dat de Verenigde Naties in het scenario waarover wij liever niet praten, maar wel moeten praten, de centrale rol heeft. Ik zou zeggen: uiteraard de centrale rol heeft.

De heer Van Aartsen (VVD): Wat de minister over de post-Saddam-periode zegt, is belangrijk. Het is een thema waarvoor ik een aantal malen aandacht heb gevraagd. Ik denk dat de vijftien leden van de Europese Unie ten aanzien van dit onderwerp in gezamenlijkheid kunnen opereren. Parijs, Berlijn, Den Haag en Brussel zouden kunnen besluiten om hieraan nu al te werken. Ook de Nederlandse regering zou daaraan een positieve bijdrage kunnen leveren, mede gezien de rol die het kabinet toch al speelt. Dit geeft mogelijkheden.

Minister De Hoop Scheffer: Ik ben het zeer met de heer Van Aartsen eens. Het heeft in een eerste fase een belangrijk onderdeel uitgemaakt van de lunch van de minister van Buitenlandse Zaken afgelopen maandagmiddag. Een aantal ministers, onder wie ikzelf, hebben het punt opgebracht. Er moet veel meer werk worden verricht. Ik denk aan recht en orde, the rule of law, de berechting van misdadigers, het systeem van politie en justitie, enz. Op al die terreinen is onwaarschijn-

lijk veel nodig. Ik ben het met de heer Van Aartsen geheel eens dat daarover nu moet worden nagedacht. Dat doen wij dan ook. Als de EU daar haar verantwoordelijkheid niet zou nemen, zou dat een brevet van onvermogen zijn.

De heer De Graaf (D66): Heeft de minister de afgelopen maanden de indruk gehad dat de Amerikanen, die al maanden of langer bezig zijn met de voorbereiding van een eventueel militair optreden tegen Irak, zich hiermee bezighouden? Zijn zij verdergegaan met deze ontzettend wezenlijke planning? Zo nee, dan zijn wij wel erg laat.

Minister De Hoop Scheffer: Het antwoord is: ja. De Amerikanen zijn daar wel degelijk mee bezig. Dat was in heel beperkte mate het geval tijdens mijn bezoek aan de Verenigde Staten aan het einde van het vorige jaar. Tijdens mijn bezoek van anderhalve week geleden is het punt weer uitgebreid aan de orde geweest. Ik zei net tegen de heer Koenders dat de discussie binnen de Amerikaanse Administration nog niet is uitgewoed, omdat er ook mensen zijn die daar gaarne wat langduriger een generaal aan het hoofd zouden zien staan. Dat is niet de opvatting van de Nederlandse regering. Er wordt dus wel degelijk over nagedacht.

Ik wil nog iets zeggen over mijn verwachting over het verdere traject in de Veiligheidsraad, zoals de premier al aankondigde. Ik heb er in de pers over gelezen, maar er is mij op dit moment geen concrete informatie bekend over het in de maak zijn van een nieuwe resolutie, laat staan dat ik zou weten hoe zo'n nieuwe resolutie eruit zou zien. Daarvoor zijn immers heel veel modaliteiten denkbaar. Dat proces speelt zich af in de boezem van de Veiligheidsraad. Zoals de Kamer weet, is op dit moment het openbare debat in de Veiligheidsraad aan de gang. Voordat dit openbare debat is afgelopen, zullen er geen concrete acties worden ondernomen. Wat wij wel weten, is dat de heer Blix op 28 februari nader zal rapporteren en dat op 14 maart weer zal doen. Deze data staan vast. Ik mag aannemen dat dit voor de Veiligheidsraad belangrijke data zullen zijn. Ik zeg dat met voorzichtigheid, omdat ik het politieke proces niet alleen niet kan

beïnvloeden maar ook niet precies ken.

De heer Koenders (PvdA): Er is overleg geweest in de Europese Unie. Vier landen van de EU hebben zitting in de Veiligheidsraad. Is het echt naïef om te hopen dat deze landen u en ons allemaal een beetje blijven inlichten over wat zij van plan zijn en wat zij daar doen? Als dat niet gebeurt, zou dat toch wel serieus zijn.

Minister De Hoop Scheffer: Ja, dat doen zij. Ik zeg daarbij, ook kijkend naar mijn ambtsvoorganger, dat dit wel tot op zekere hoogte gebeurt. Wij moeten niet overoptimistisch zijn, zo zeg ik in alle eerlijkheid, over afgelopen maandag. De Europese Unie heeft twee permanente leden in de Veiligheidsraad, te weten de Fransen en de Engelsen, en twee niet-permanente leden, te weten de Duitsers en de Spanjaarden. Niet alle meningsverschillen die binnen die groep heersen, zijn afgelopen maandag met een nieuwe laag rauhfaser bedekt. Het is politiek van groot belang dat die verklaring er is – ik onderschat dat niet – maar in de Veiligheidsraad is het debat niet altijd precies hetzelfde als binnen de Europese Unie. De premier en ik proberen in het formele en vooral ook in het informele circuit zoveel mogelijk invloed uit te oefenen op de stellingname van die landen. Ik zou op de vraag van de heer Koenders echter een overdreven optimistisch antwoord geven als ik hem zou zeggen: wat in de EU is overeengekomen, is ook maatgevend voor wat in de Veiligheidsraad zal gebeuren. Uiteraard hoop ik dat wel.

Ik ben het met de heer Van Aartsen eens over de balans in de verklaring van eenheid. Hij geeft een juiste analyse als hij zegt dat ook geluisterd is naar de secretaris-generaal van de Verenigde Naties. Hij heeft ook gelijk als hij zegt dat in de verklaring van de EU niet gesproken wordt over meer inspecteurs. Hij heeft ook gelijk – ik kan het ook niet helpen – met zijn opmerkingen over de Arabische Liga. Er staat niet voor niets een belangrijke passage in de verklaring over de Arabische Liga. De Arabische Liga is een belangrijk gremium om ook politieke druk uit te oefenen op Saddam Hoessein. De Liga neemt die verantwoordelijkheid ook. Ik hoop dat de Liga die verantwoordelijkheid

zwaar beleeft en de druk op Saddam Hoessein maximaal zal doen zijn. Daarom hebben het Griekse voorzitterschap en andere lidstaten ook intensieve contacten gehad met de Arabische landen, die ook op dit moment nog worden voortgezet.

Mij is, zo zeg ik tegen de heer Van Aartsen, op dit moment niets bekend over een bijzondere bijeenkomst in Londen. Als ik in tweede termijn hierover andere informatie krijg, zal ik die aan de Kamer geven.

Ik heb vorige week een uitgebreide en boeiende discussie over "containment" gehad met de heer Herben. De heer Herben heeft deze week dit pleidooi consistent, herhaald. Zo kennen wij hem. Ik zeg dus net als vorige week zeker niet dat zijn oplossing geen elementen biedt voor de ontwapening van Irak. Ik herhaal alleen wat ik vorige week tegen hem zei: Resolutie 1441 kiest niet voor "containment". Er wordt namelijk al sinds 1991 een poging tot "containment" gedaan. Nog belangrijker is dat wij bij alle voorstellen van de heer Herben niet moeten vergeten dat het gaat om de medewerking van Saddam Hoessein zelf. Er is tenslotte nog maar een klein luchtruimpje over tussen de no-flight zones in het noorden en in het zuiden. Hij moet meewerken en in eerste instantie de bewijzen geven. Dat hoeven zeker niet alleen de inspecteurs te doen.

Ik deel de stelling van de heer Van der Vlies dat voortzetting van de inspecties alleen zin heeft als Irak meewerkt. Dit heb ik net ook tegen de heer Herben gezegd. Ik heb antwoord gegeven op de vragen over de Defence Planning Committee en de relatie tussen de NAVO en Frankrijk. Ik heb een schatting gegeven van het tijdspad van de Veiligheidsraad. Het is niet precies duidelijk op dit moment, maar ook niet ondenkbaar dat er op een bepaald moment een nieuwe resolutie komt. Zoals de Kamer weet, moet een resolutie negen stemmen van de vijftien vóór krijgen zonder veto's. Dit is de voorwaarde. Ik heb in uitgebreide interruptiedebatten een aantal dingen gezegd over hetgeen de heer Van der Vlies over eindtermijnen vroeg. Mevrouw Huizinga heb ik antwoord gegeven op haar vragen inzake de schade binnen de NAVO. Ik ben het met haar pleidooi over de tweede resolutie van de Veiligheidsraad eens, al is het natuurlijk belangrijk wat daarin komt

te staan. Dit zal haar niet verbazen. Ook sinds de topconferentie van afgelopen maandag is er duidelijk onderscheid tussen de verantwoordelijkheden van de Europese Unie, de Veiligheidsraad en zeker ook van de NAVO, die voor hetzelfde doel opereert, zij het op een ander spoor. Het is volstrekt helder dat de regering ten aanzien van het vervolg de zorgvuldigheid zal betrachten die zij dient te betrachten. Dat zal zij niet alleen in het algemeen doen op grond van haar informatieplicht aan de Kamer krachtens artikel 68 van de Grondwet, maar zeker ook in het bijzonder krachtens artikel 100 van de Grondwet. Wat de derde poot betreft, het NAVO-verdrag en meer specifiek een aantal artikelen van het NAVO-verdrag, zal dit ongetwijfeld niet het laatste debat zijn geweest.

□

Minister Kamp: Mijnheer de voorzitter. Om te beginnen wil ik ingaan op de opmerking over de wijze waarop de besluitvorming heeft plaatsgevonden binnen het kabinet over het meewerken aan transport van Amerikaans legermaterieel en Amerikaans personeel door Nederland over Nederlandse spoorwegen, Nederlandse waterwegen en door het Nederlandse luchtruim en de informatie die van regeringszijde daarover verstrekt is aan de Kamer. De informatie aan de Kamer is op vier momenten gegeven. In de eerste plaats hebben wij op 21 november 2002 een brief gestuurd over een algemeen verzoek van de Verenigde Staten aan de Nederlandse regering om een bijdrage te leveren aan de planning ten behoeve van mogelijk militair optreden tegen Irak. Het doel daarvan was om zodanig druk uit te oefenen op Irak dat uiteindelijk een militaire actie niet nodig zou zijn. Vervolgens is de Kamer op 6 december geïnformeerd over de reactie van de Nederlandse regering op dat verzoek, namelijk dat zij in beginsel bereid was om op dat verzoek in te gaan. Wij hebben ons positief opgesteld ten aanzien van dat verzoek en wij hebben ons in beginsel bereid verklaard, een overvliegvergunning en een vergunning voor doorvoer van Amerikaanse materieel in Nederland te verlenen. In de brief van 6 december is ook gemeld dat er nog

geen concreet verzoek van de Verenigde Staten was ontvangen.

Op 4 februari heeft de regering in de beantwoording van schriftelijke vragen van de heer Van Bommel gemeld dat de Amerikanen inmiddels een verzoek hadden ingediend voor medewerking aan transporten. Er is gezegd dat dit in een bijzin is gebeurd in de beantwoording van schriftelijke vragen. Hiermee wordt bijna gesuggereerd dat zij minder belangrijk zijn. Op het ministerie staat echter alles op zijn kop als er schriftelijke vragen van de heer Van Bommel binnenkomen. Wij doen ons uiterste best om deze vragen zo goed mogelijk te beantwoorden. Iedere zin en iedere bijzin worden heel zorgvuldig geformuleerd. Wij leven dan ook in de volle overtuiging dat de informatie op deze wijze aan de Kamer verstrekt, waardevol wordt gevonden.

Op 17 februari is de Kamer nogmaals geïnformeerd. Er is toen gemeld dat het verzoek van de Amerikanen om concrete medewerking aan transporten was ontvangen en dat de regering had ingestemd met dit verzoek. Dezelfde dag zijn de transporten begonnen. Daarmee was de zaak afgerond.

De heer Koenders (PvdA): Ik heb moeite met wat de minister zegt. Er moet buitengewoon zorgvuldig worden omgegaan met dit soort zaken, zeker omdat het kabinet demissionair is. Het is ongewenst dat de Kamer via allerlei Byzantijnse wegen haar antwoorden moet vinden.

De brief van 6 december heeft onduidelijkheid geschapen over de toepassing van artikel 100, daar is geen twijfel over mogelijk. Bij iedereen bestond hier onduidelijkheid over. Het kan dus niet alleen maar aan de Kamer hebben gelegen. Het is van groot belang dat de Kamer dergelijke informatie niet via een bijzin in de beantwoording van schriftelijke vragen ontvangt. De Kamer moet systematisch worden geïnformeerd over militaire aangelegenheden. De beantwoording van de vragen van de heer Van Bommel is overigens pas net binnengekomen. Wij hadden deze informatie daar dus ook niet uit kunnen halen. Het is onjuist dat Kamerleden zaterdag in de krant moesten lezen dat er treinen door Nederland rijden die politieke problemen en problemen op het

Kamp

gebied van de veiligheid kunnen veroorzaken. Ik wil dat dit in het vervolg wordt voorkomen.

Minister Kamp: Ik ben verbaasd dat de heer Koenders spreekt over Byzantijnse wegen. Ik heb gezegd dat de regering de Kamer in vier stadia over deze zaak heeft geïnformeerd, namelijk eerst over het algemene verzoek, vervolgens over onze beginselbereidheid, daarna over het concrete verzoek en ten slotte over onze concrete beslissing. Wij hadden het niet beter kunnen doen. De heer Koenders kan opnieuw zeggen dat een mededeling in een bijzin in een beantwoording van schriftelijke vragen voor hem minder waardevol is. Ik zie dat absoluut niet zo. Een brief aan de Kamer is belangrijk en antwoorden op vragen zijn dat ook. Op deze wijze kan de regering de Kamer zorgvuldig informeren.

De heer Koenders is ingegaan op artikel 100 van de Grondwet. In de periode van november 2002 tot februari 2003 is uitgekristalliseerd waar het algemene verzoek van de VS om ging. Het ging om het beschikbaar stellen van Patriots, om de doorvoer van Amerikaans materieel en om een actieve bijdrage in een of andere vorm indien het zou komen tot een actie tegen Irak. Het is inmiddels bekend hoe het met de Patriots is afgelopen. Turkije heeft een concreet verzoek gedaan. De regering heeft dat verzoek gehonoreerd op grond van bondgenootschappelijke verplichtingen. Voor de doorvoer van Amerikaans materieel geldt hetzelfde. Er is een verzoek van een bondgenoot ontvangen en op grond van onze verplichtingen en van onze politieke bereidheid is daar een positief besluit over genomen.

Het punt waar het allemaal om draait, is of Nederland bereid is tot een eventuele actieve bijdrage in een of andere vorm aan een actie tegen Irak. Hierover zal een zelfstandige afweging worden gemaakt door de Nederlandse regering. De minister van Buitenlandse Zaken zal hierbij het voortouw nemen. Hij zal de situatie analyseren, of de Veiligheidsraad nu een tweede uitspraak doet of niet. Hij zal kijken of er een bijdrage in een of andere vorm moet worden gegeven. Hij zal hierover een voorstel doen aan de regering. De ministerraad behandelt dit voorstel en neemt er een besluit over. De Kamer wordt vooraf geïnformeerd. Vervolgens zal die bijdrage geëffec-

tueerd kunnen worden. Artikel 100 van de Grondwet heeft alleen betrekking op die laatste situatie en niet op de situatie rond de Patriots. Artikel 100 slaat evenmin op de doorvoer van Amerikaans materieel en is dus voor mijn bijdrage aan dit debat op dit moment niet aan de orde.

De heer Van Bommel (SP): Het gaat mij om het antwoord van de regering op mijn vragen en de brief aan de Kamer. Op maandagochtend 17 februari ontvangt de Kamer een brief waarin mededeling gedaan wordt van de transporten. In die brief wordt verwezen naar de beantwoording van schriftelijke vragen door mij gesteld op 4 februari, maar de beantwoording van die vragen komt pas op dinsdag 18 februari binnen. U verwijst dus op maandag naar de beantwoording van vragen, omdat daarin gegevens zouden staan, terwijl die beantwoording pas een dag later binnenkomt. Dat maakt uw brief van 17 februari buitengewoon bizar!

Minister Kamp: Buitengewoon bizar, Byzantijns? Ik vind dat de Kamer heel vreemde conclusies trekt. Wij krijgen van de Amerikanen een verzoek in algemene zin om mee te werken. Wij stellen daarvan de Kamer op de hoogte. Wij spreken uit hoe wij daar in algemene zin over denken. De ministerraad neemt daar een besluit over en informeert ook de Kamer daarover. Vervolgens wordt het verzoek concreet en nemen wij daar een besluit over. Dat besluit is afgelopen vrijdag genomen. Maandag is de Kamer daarover geïnformeerd. Vervolgens is gebruik gemaakt van die toestemming en zijn die transporten geëffectueerd. Naar mijn mening hebben wij op een zorgvuldige manier gedaan wat men van ons kan verwachten, namelijk regeren en over ons regeren de Kamer informeren, zodat de Kamer ons kan controleren. Daar zijn wij nu mee bezig en daar is niets bizars, niets Byzantijns aan. Wij doen gewoon wat nodig is.

De heer Van Bommel (SP): Ik wijs erop dat u op 17 februari een brief stuurt aan de Kamer waarin u verwijst naar antwoorden op vragen, terwijl die antwoorden nog niet eens bij de Kamer zijn! Die komen pas een dag later bij de Kamer. Dat is bizar.

Minister Kamp: Dat heb ik begrepen, maar uw suggestie dat er allerlei moeizame zaken gaande zijn die volgens de heer Koenders als Byzantijns en volgens u als bizar gekwalificeerd zouden kunnen worden, is volkomen ongepast. Wij proberen op het juiste moment de juiste informatie aan de Kamer te geven. Dat hebben wij ook in dit geval gedaan.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): U zegt dat het besluit over het concrete verzoek om doorvoer afgelopen vrijdag is genomen. Er is dus niet eerder aan de Amerikanen gemeld dat zij mogen beginnen met de voorbereiding van doorvoer?

Minister Kamp: Ik neem aan dat snel daarna aan de Amerikanen kenbaar zal zijn gemaakt dat die toestemming er was. Wanneer dat bericht precies bij de Amerikanen binnen is gekomen, heb ik niet paraat.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ik vraag dat omdat de minister van Buitenlandse Zaken vorige week woensdag in de Kamer heeft gezegd dat er vrijdag geen concreet besluit genomen zou worden in de ministerraad.

Minister Kamp: Ik heb heel goed gehoord wat de minister van Buitenlandse Zaken toen heeft gezegd. Ik heb zo-even onderscheid gemaakt tussen het beschikbaar stellen van Patriots, doorvoer van Amerikaans materieel en het actief bijdragen in de een of andere vorm aan een actie tegen Irak. Daarover heeft de minister van Buitenlandse Zaken gezegd dat hij nog niet zover is om met een voorstel bij de ministerraad te komen. Hij is degene die dat doet. Hij weet dus ook dat de ministerraad daarover niet kan besluiten. Hij heeft gezegd dat de ministerraad daarover vrijdag 14 februari nog niet zal besluiten. Ik kan u nu alleen maar melden dat ik zo'n voorstel van de minister van Buitenlandse Zaken tot op de dag van vandaag nog steeds niet heb gezien.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Mag ik dan concluderen dat vrijdag het besluit is genomen over het concrete verzoek om doorvoer? Dat besluit is daarna gemeld aan de Amerikanen. Die voorbereiding was zo snel dat de Amerikanen maandagochtend al met

De heer De Graaf (D66)

© M. Sablerolle – Gouda

het eerste transport in Rotterdam waren. Dat is uw versie?

Minister Kamp: Er is geen sprake van versies, maar van informatie door de minister van Defensie aan de Kamer. De Amerikanen wilden 26 treinen met materieel door Oostenrijk voeren. De Oostenrijkers zeiden daarop: dat mag dan wel jullie materieel zijn dat in Europa is ter bescherming van Europa, maar wij zijn geen NAVO-bondgenoot, wij werken daar niet aan mee. De Amerikanen hebben ons toen gevraagd of zij dat materieel door Nederland mochten vervoeren. Wij hebben daarover vrijdag in het kabinet een besluit genomen. Na dat besluit hadden wij de Kamer te informeren en de Amerikanen. Wij moesten ervoor zorgen dat de beveiliging en logistiek in Nederland goed geregeld zou worden. Beide moesten op een behoorlijke manier op elkaar worden afgestemd. Tussen vrijdagmiddag en zondagavond hebben wij dat allemaal gedaan. Vervolgens is dat maandag geëffectueerd. Volgens mij is dat op een voorbeeldige manier gebeurd.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Voorzitter. Ik ben echt sprakeloos.

De voorzitter: Nee, want u stelt nu weer een vraag.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ik meen het serieus, want het gaat om een serieus onderwerp. Het kabinet en de minister-president beweren dat je als Kamerlid je dossier niet goed kent als je je overvallen voelt. Wil de minister dan hier klip en klaar zeggen dat hij ook overvallen is? Hij heeft ook helemaal geen rekening gehouden met dit verzoek van de Amerikanen. Dat is nu wel duidelijk.

Minister Kamp: Ik ben niet sprakeloos, want ik word ervoor betaald om hier te praten. Als ik sprakeloos zou kunnen worden, dan zou het hierom zijn. Wij hebben de Kamer op vier verschillende momenten in vier brieven van schriftelijke informatie voorzien. Eerst het algemene verzoek, het algemene besluit, dan het specifieke verzoek, het specifieke besluit. Als mevrouw Karimi dan beweert dat ik mij overvallen zou voelen, dan weet ik gewoon niet waar zij het over heeft.

De heer De Graaf (D66): Laten wij elkaar in ieder geval vinden in de constatering dat wat in november en december speelde nog zo algemeen was, dat het noch de regering noch de Kamer duidelijk kon zijn waar het uiteindelijk toe zou leiden. Dat heeft de minister zelf ook eerder aangegeven. Dan mag het geen verbazing wekken dat de Kamer ook enigszins in verwarring is gebracht over wat

nu precies gold als vooraankondiging, als melding en als daadwerkelijk besluit. Ik vraag dit om iets niet onbelangrijks wat de minister zojuist heeft gezegd. Als in de komende weken of maanden een verzoek komt om daadwerkelijke ondersteuning of medewerking aan een militaire actie, dan wordt dit door de regering opgevat als een besluit in de zin van artikel 100 van de Grondwet. Dan worden dus ook de daarbijbehorende procedures gevolgd, inclusief de notificatie. Er is in november verwarring ontstaan in het debat met de minister van Buitenlandse Zaken, die toen het eerste algemene verzoek om eens te praten, heeft gekwalificeerd als notificatie. Ik wil liever geen situatie waarin wij later met een besluit van nu worden geconfronteerd, terwijl de regering zegt: ja, maar wij hebben in november al genotificeerd. Dat kan niet de bedoeling zijn.

Minister Kamp: Wat de heer De Graaf zegt, is juist. Het allereerste verzoek van de Amerikanen was een algemeen verzoek. Wij hebben ook gezegd dat wij dat binnen hadden gekregen. Voorts zeiden wij dat de militairen eerst onderling overleg daarover zouden voeren. Na dat overleg hebben wij de zaak nader gespecificeerd op papier gekregen. Daarna is het nog een keer verder uitgewerkt. Oorspronkelijk is het verzoek met betrekking tot de Patriots door de Amerikanen aan ons gedaan en wij hebben daar niet op gereageerd. Daarna kwam er een rechtstreeks schriftelijk verzoek van de Turkse regering, waar wij wel op gereageerd hebben. In de periode tussen november en nu, februari, is de zaak inderdaad steeds verder geconcretiseerd en uitgewerkt. Er zijn wijzigingen opgetreden en wij hebben daar steeds naar behoren op gereageerd.

U vraagt nu of wij artikel 100 van de Grondwet zullen respecteren als het tot een besluit komt over een actieve bijdrage, in de een of andere vorm, van Nederland aan een militaire actie tegen Irak. Natuurlijk zullen wij artikel 100 respecteren. Daarin staat dat wij de Kamer vooraf informeren als wij de middelen van onze krijgsmacht beschikbaar stellen om op te treden of in het kader van vredesoperaties. Wij zullen artikel 100 van de Grondwet vanzelfsprekend formeel en materieel respecteren.

Kamp

Er is nog een aantal andere punten aan de orde gesteld. De heer Van Bommel beweerde dat een medewerking aan het transport van materieel hetzelfde is als medewerking aan oorlogsvoorbereidingen. Ik denk dat wij meewerken – dat heeft de minister-president gezegd en de minister van Buitenlandse Zaken bevestigt het – aan het optimaal creëren van een kans om oorlog te voorkomen. Als dat inderdaad gaat lukken, als Saddam Hoessein ontwapent voordat er een actie moet komen, dan is dat niet te danken aan mij en mijn vergaderingen en niet aan de heer Van Bommel en de buttons die hij uitdeelt op het station in Utrecht, maar aan de Amerikanen die ervoor gezorgd hebben dat er een zodanige druk is gecreëerd dat Saddam Hoessein zijn knopen heeft geteld en ingezien heeft dat hij alleen kan verliezen en dat hij zegt: ik hou ermee op, ik doe wat de internationale gemeenschap mij vraagt, ik ontwapen; ik, die mijn eigen bevolking in het zuiden van het land heb geprobeerd te vernietigen, ik, die mijn bevolking in het noorden van het land heb geprobeerd te vernietigen, ik, die een oorlog heb gevoerd met Iran waar een miljoen doden zijn gevallen. Als de man die Koeweit heeft aangevallen, die in potentie een bedreiging is voor Israël, voor Saoedi-Arabië en voor andere landen in de wereld zegt "ik stop ermee", dan is iets gerealiseerd. Dat is niet het creëren van oorlog en het is ook geen oorlogsvoorbereiding, maar het voorkomen van een heleboel ellende waar talloze onschuldige mensen het slachtoffer van kunnen worden.

De heer Van Bommel (SP): De minister sprak mij persoonlijk aan en daarom stel ik er prijs om even te vermelden dat ik nog nooit buttons heb uitgedeeld in Utrecht. Ik was vanochtend in Tilburg om de mensen daar erop attent te maken dat er militaire transporten plaatsvinden over het spoor.

De minister noemt nu allerlei wandaden van Irak in het verleden. Ik krijg de indruk dat het de regering niet meer gaat om een discussie in de Veiligheidsraad over massavernietigingswapens, maar om een strafexpeditie. Kennelijk moet Irak nu worden gebombardeerd op grond van zaken uit het verleden.

Minister Kamp: Waar haalt de heer

Van Bommel dit vandaan? Ik heb gezegd dat alles erop is gericht om een actie te voorkomen.

De heer Van Bommel (SP): De regering zegt verder dat zij niet meewerkt aan oorlogsvoorbereiding, maar alleen aan planning. De zaken die nu gebeuren, vallen echter niet onder militaire planning. Dat is namelijk een kaartenbakactiviteit, waarbij wordt nagegaan wat de Nederlandse krijgsmacht beschikbaar heeft. Daarna kan gereedstelling volgen. Dat zijn echter heel andere activiteiten dan wat er nu in Nederland plaatsvindt. Daarom heb ik het over oorlogsvoorbereiding. Ik heb van de minister nog geen enkel argument gehoord om dat tegen te spreken.

Minister Kamp: Het is met name Saddam Hoessein die met oorlogsvoorbereiding in de weer is. Het gaat nu niet om de oorlogen die hij al gevoerd heeft, maar om de noodzaak om de dreiging die van zijn regime uitgaat teniet te doen. Daarop zijn de inspansingen van de internationale gemeenschap gericht en met name de VS houden daarbij de nodige druk op de ketel. De massavernietigingswapens moeten worden ingeleverd en als dat gebeurt, hoeft er geen actie te worden ondernomen.

De heer Van Bommel (SP): Wij verschillen erover van mening, maar de inzet van de regering is mij duidelijk. De minister moet echter met mij vaststellen dat het geen planningsactiviteiten zijn maar een voorbereiding op iets anders. Als hij blijft praten over planning, zit hij naast de feitelijke situatie.

Minister Kamp: Noch de VS, noch de internationale gemeenschap is bezig met oorlogsvoorbereiding. De internationale gemeenschap wil duidelijk maken dat het zo niet langer kan in Irak en dat Saddam Hoessein zijn massavernietigingswapens weg moet halen. Als dat lukt, is iedereen blij.

De heer Herben (LPF): Ik wil graag het volgende persbericht voorlezen: "Drie Iraakse vrachtschepen met massavernietigingswapens varen al sinds november over de wereldzeeën. Dat hebben bronnen binnen de internationale scheepvaart bevestigd aan de Britse krant The Independent. Ze hebben een paar dagen na

aankomst van de VN-wapeninspecteurs de Iraakse thuishavens verlaten. Amerikaanse en Britse veiligheidsdiensten houden de schepen scherp in de gaten". Me dunkt, dat is iets anders dan de gevaarlijke transporten waar de heer Van Bommel het over had. Misschien dat de minister van Buitenlandse Zaken nog even kan ingaan op mijn pleidooi voor strikte controles ter land, ter zee en in de lucht.

Minister Kamp: Ik neem aan dat ik hierop niet hoeft in te gaan.

Gevraagd is of de Nederlandse regering verplicht is doorvoer van Amerikaans materieel over Nederlands grondgebied toe te staan. De regering heeft te maken met een uitgebreid stelsel van samenwerking en wederzijdse hulp tussen de NAVO-partners. Dat is gebaseerd op het Noord-Atlantisch Verdrag van 1949 en is vervolgens uitgewerkt in diverse verdragen en geschreven gewoonterechtelijke normen. Daaruit haal ik niet een concrete juridische verplichting om mee te werken. Wel past het in de geest van de gemaakte afspraken om positief te reageren op het verzoek van een bondgenoot die in Europa materieel heeft om ons te beschermen. Daarom heeft Nederland besloten om positief te reageren op het verzoek van een belangrijke bondgenoot om over ons grondgebied materieel te mogen verplaatsen.

Dan is mij gevraagd of ik kan bevestigen dat Defensie niet weet wat er op dit moment aan Amerikaans materiaal door Nederland wordt vervoerd. Dit kan ik niet bevestigen, want wij weten het wel. Wij weten wat er door Nederland gaat en wanneer het door Nederland gaat. Over hetgeen er nog komt, althans wat op dit moment kan worden overzien, vindt nauw overleg plaats. Wij weten dus wat er gebeurt, wij weten wat er wordt getransporteerd en wij weten ook hoe wij dit moeten beveiligen en bewaken en in samenwerking met wie. Hiermee zijn wij nu juist de hele dag druk bezig.

De heer Van Bommel (SP): Ik ben blij dat de minister dit weet, want dan kan hij zijn maatregelen treffen. Hij kan dan dus ook uitsluiten dat er sprake is van de doorvoer of het transport van kernwapens over Nederlands grondgebied.

Minister Kamp: Ik heb over het vervoeren of niet vervoeren van

Kamp

kernwapens of over kernwapens in algemene zin hier geen mededelingen te doen.

De heer Van Bommel (SP): Met andere woorden: gezien het feit dat de minister hierover geen mededelingen heeft te doen, is het door de Kamer niet uit te sluiten dat er over Nederlands grondgebied kernwapens worden vervoerd.

Minister Kamp: Ik weet wanneer ik wat moet zeggen tegen de Tweede Kamer. Ik weet heel goed dat het onderwerp kernwapens een belangrijk onderwerp is. Ik zeg nu in algemene zin en breder kan ik het niet zeggen, dat ik over kernwapens geen mededelingen aan de Kamer te doen heb. Ik zou nog iets specifiekere kunnen zijn als het gaat om de transporten uit Duitsland. Naast materieel is er natuurlijk de munitie waarmee dat materieel kan worden gebruikt. Het bulktransport van de munitie vindt allemaal plaats via een Duitse haven. Het komt niet over Nederlands grondgebied. Dit kan ik algemene zin antwoorden op de vraag van de heer Van Bommel.

De heer Van Bommel (SP): Los van de vaststelling dat de minister daarover geen mededelingen doet, zegt hij wel tegen de Kamer dat in alle gevallen, bij alle transport, de veiligheid van de Nederlandse burgers is gegarandeerd?

Minister Kamp: Ik zeg niet dat ik geen mededelingen doe, ik zeg dat ik over kernwapens geen mededelingen heb te doen. Ik weet wanneer ik de Kamer heb te informeren en ik heb over kernwapens geen mededelingen te doen. Als het gaat om de veiligheid van Nederlandse burgers in verband met de transporten door Nederland, maken wij onderscheid tussen zogenaamd sensitief en niet-sensitief materiaal. Sensitief materiaal bestaat uit stukken met wapensystemen of nachtkijkers en niet-sensitief materiaal uit uitrustingsstukken. Wij maken hiertussen dus onderscheid en wij zorgen ervoor dat er bij ieder transport door Nederland adequate bewaking en beveiliging is.

Mevrouw Karimi heeft ook informatie gevraagd over de besluitvorming. Ik ben daarop al ingegaan.

De heer Koenders heeft gezegd dat de regering gehouden is de

Kamer in alle gevallen tijdig en juist in te lichten. Die benadering spreekt mij zeer aan. Ik kan daarop dan ook met ja antwoorden. Hierbij is natuurlijk in het bijzonder artikel 100 van de Grondwet van belang als wij de Kamer in bepaalde gevallen vooraf moeten informeren. Aan de andere kant verwijs ik naar de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen. In artikel 7, onder d, van deze wet is bepaald dat de minister geen mededelingen hoeft te doen over bepaalde verdragen en bepaalde bilaterale overeenkomsten. Dit doe ik dan ook niet. Met deze kanttekening kan ik de vraag van de heer Koenders bevestigend beantwoorden.

De heer De Graaf (D66): Ik wil voor alle zekerheid nog een vraag stellen. Wij hebben zojuist een debatje gevoerd over artikel 100. Ik heb daaruit afgeleid dat indien er verzoeken van Amerikaanse zijde komen om op de een of andere manier mee te werken aan offensieve planning of acties in Irak, artikel 100 van toepassing is met de daarbij behorende procedures. Het kan natuurlijk niet zo zijn dat de geheime overeenkomst waaraan de minister zojuist refereerde, als zijweg of ontsnappingsroute wordt gebruikt. Ik neem aan dat de minister dit niet bedoelt, maar ik vraag het hem toch voor alle zekerheid.

Minister Kamp: Ik heb met mijn antwoord aan de heer Koenders niets af willen doen aan mijn antwoord dat ik eerder op een vraag van de heer De Graaf heb gegeven. Bovendien zoek ik nooit een ontsnappingsroute of probeer ik nooit ergens onderuit te komen. Als er een Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen is waarin bepalingen zijn opgenomen waaraan de regering zich moet houden, dan houdt zij zich daaraan.

De heer De Graaf (D66): Mijn formulering was niet offensief bedoeld. Het gaat mij erom dat ik niet graag zou worden geconfronteerd met een situatie waarin uiteindelijk iets wordt toegezegd of gedaan in de sfeer van offensieve planning of offensieve actie en wij van de regering te horen krijgen dat dit onderdeel is van een overeenkomst die zij helaas niet bekend mag maken en dat dus artikel 100 niet van toepassing is.

Minister Kamp: Ik heb bij mijn antwoord aan de heer Koenders niets willen afdoen aan mijn zo duidelijk mogelijke antwoord op de vraag van de heer De Graaf.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Vorige week in het debat stelde ik de minister vragen over concrete verzoeken van de Amerikanen omtrent militaire bijstand. Toen zei hij dat in dat verband een discussie over artikel 100 Grondwet nodig was. Die discussie is nu kennelijk beslecht: de verzoeken van de Amerikanen omtrent militaire bijstand vallen dus onder artikel 100.

Minister Kamp: Mij ontgaat de portee van deze vraag. Ik begrijp niet wat de Kamer verder nog van mij wil horen. Bij een eventuele bijdrage van ons wordt in eerste instantie een beoordeling gemaakt door de minister van Buitenlandse Zaken. In dat verband is artikel 100 aan de orde. Het is vanzelfsprekend dat wij artikel 100 van de Grondwet respecteren. Ik begrijp niet wat ik hier nog meer over kan zeggen.

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Het gaat mij erom dat het kabinet met één mond spreekt. Waaraan de minister van Buitenlandse Zaken de vorige keer refereerde, is dus geen discussie meer. Het kabinet heeft dit nu concreet toegezegd.

Minister Kamp: U kunt er zeker van zijn dat de minister van Buitenlandse Zaken, de premier en ik met één mond spreken.

De heer Koenders vroeg of civiele luchthavens worden gebruikt voor doorvoer. Ik meen dat hij doelde op Amerikaans legerpersoneel per Schiphol. Welnu, dat is het geval. Schiphol wordt daarvoor gebruikt, er komen dagelijks enkele vliegtuigen op Schiphol aan. Dat zijn civiele vliegtuigen met Amerikaans militair personeel, dat op weg naar de Golfregio een korte tussenlanding op Schiphol maakt. Wij zijn daarbij betrokken en hebben de voorwaarden die daarbij horen, gecreëerd. Dat is de informatie die ik kan geven.

De heer Koenders (PvdA): Het is altijd een groot risico om zoiets te doen met civiele luchthavens. Het gaat om de veiligheid van onze nationale luchthaven. We kunnen er in dit debat niet dieper op ingaan, maar ik wil wel de verzekering van

Kamp

het kabinet dat de veiligheidsmaatregelen die bij zo'n unieke actie moeten worden getroffen, ook daadwerkelijk en ten volle worden gehandhaafd en dat de Kamer hierover wordt geïnformeerd, hetzij vertrouwelijk, hetzij in het openbaar. Ik vind dat de Kamer moet kunnen controleren of de risico's die wij nemen, aanvaardbaar zijn.

Minister Kamp: De keuze voor Schiphol is gemaakt in overleg met de Amerikanen. Wij hebben gekeken naar de voors en tegens van de verschillende beschikbare luchthavens. De benodigde maatregelen zijn genomen. Ik zal mij beraden op uw vraag of ik de Kamer zodanig kan informeren, dat zij de informatie krijgt waaraan zij behoefte heeft, zonder dat afbreuk wordt gedaan aan de veiligheid van de transporten.

De heer Van Bommel vroeg bij verschillende sprekers en gelegenheden over gewetensbezwaarden. Is het juist dat hij doelde op leden van het militaire en civiele personeel van Defensie met gewetensbezwaarden?

De heer Van Bommel (SP): Ik doelde op burgerambtenaren die zich met deze zaken bezighouden, mensen in de luchtvaart, op Schiphol, gerelateerd aan de Rijksluchtvaartdienst, luchtverkeersleiders, mensen op het spoor; er zijn tal van overheidsinstellingen die zich ook in de marge bezighouden met de logistiek van het transport. Daar doel ik op, niet op de militairen.

Minister Kamp: Dan ben ik niet degene die uw vraag moet beantwoorden. Ik ben er voor het civiele en militaire personeel van Defensie, maar als u geen behoefte heeft aan een antwoord op een vraag over hen, dan zal ik bezien of wij eventueel op een andere wijze informatie aan de Kamer hierover kunnen zenden.

De heer Herben merkte op dat hij mijn laatste brief van 17 februari niet zo helder vond. Dat spijjt mij zeer. Ik kan de heer Herben verzekeren dat wij op het ministerie van Defensie proberen om korte, puntige brieven te schrijven waarin op een directe manier alle informatie wordt gegeven waaraan de Kamer behoefte heeft. Zijn opmerking is voor mij een aansporing om te blijven proberen, de kwaliteit van onze brieven te verbeteren.

De voorzitter: Hiermee zijn wij gekomen aan het einde van de eerste termijn. Na het beluisteren van hetgeen u met elkaar heeft gewisseld, zou ik mij kunnen voorstellen dat dit tevens het einde is van het debat.

De heer Van Bommel (SP): Voorzitter. Uw voorstellingsvermogen gaat vandaag wel heel ver! Ik kan mij namelijk niet voorstellen dat het debat hier eindigt. Ik heb in ieder geval een paar voorstellen die ik de Kamer wil voorleggen. Ook wil ik graag een korte reactie geven.

De voorzitter: Mijnheer Van Bommel, u zult merken dat vier van uw collega's over hetzelfde voorstellingsvermogen beschikken als ik, maar u heeft recht op een tweede termijn. Daarvoor stel ik een spreektijd van twee minuten vast.

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

□

De heer Van Bommel (SP): Voorzitter. Ik kan en moet kort zijn. Daarom trek ik slechts enkele conclusies en dien ik twee moties in.

Met betrekking tot de informatie aan de Kamer over de doorvoer van militair materieel vind ik dat de regering onbehoorlijk heeft gehandeld. De brief is in mijn ogen te laat gekomen. Deze brief, de feitelijke mededeling aan de Kamer, hebben wij maandag ontvangen, terwijl het besluit vrijdag is genomen en de treinen deze bewuste maandagochtend al reden.

Ik blijf het geheel aan activiteiten oorlogsvoorbereiding noemen. Daarom daag ik de regering dan maar uit om zelf aan te geven wanneer er sprake is van oorlogsvoorbereiding in dit land. Is er sprake van oorlogsvoorbereiding als onze eigen schepen, vliegtuigen en militairen die kant op gaan? Als dit geen oorlogsplanning is, weet ik het niet meer.

Mijn laatste conclusie betreft de doorvoer en de bevestiging dat Nederland daarin een politiek besluit heeft genomen. Ik dank de minister voor zijn helderheid. Wij hadden daarin een keuze en de regering heeft deze beslissing genomen, maar er is geen sprake van een bondgenootschappelijke verplichting waar

Nederland niet onderuit kon. Zo liggen de zaken.

Mijn fractie hecht veel waarde aan het punt van de gewetensbezwaarden. Een interdepartementale werkgroep bracht in 1983 namens de regering het rapport "De ambtenaar met gewetensbezwaren" uit. In dit rapport is over dit soort zaken geoordeeld dat een gewetensovertuiging niet te licht tot uitsluiting van iemand uit de openbare dienst mag leiden. Hierop is jurisprudentie gevolgd en ik wil over dat punt een motie indienen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat medewerkers van Nederlandse ondernemingen en overheidsinstellingen die betrokken zijn bij Amerikaanse wapen- en troepentransporten, gewetensbezwaren kunnen hebben tegen medewerking daaraan;

constaterende dat het beginsel van de gewetensvrijheid in internationale verdragen is erkend;

constaterende dat in het rapport "De ambtenaar met gewetensbezwaren" van een interdepartementale ambtelijke werkgroep uit 1983 geoordeeld wordt "dat een gewetensovertuiging niet te licht tot uitsluiting van iemand uit de openbare dienst mag leiden";

constaterende dat jurisprudentie de rechter de mogelijkheid geeft ieder geval van gewetensbezwaren te beoordelen;

verzoekt de regering, geen sancties te nemen tegen gewetensbezwaarde ambtenaren die niet willen meewerken aan de wapen- en troepen-transporten en hen vervangend werk aan te bieden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter: Deze motie is voorgesteld door de leden Van Bommel en Karimi. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 87 (23432).

De heer Koenders (PvdA): Ik denk dat iedereen vindt dat er rekening

moet worden gehouden met belangrijke gewetensbezwaren, maar ik wil de heer Van Bommel om een verduidelijking vragen. Wat voegt deze motie toe aan de huidige bescherming van gewetensbezwaarden? Het Burgerlijk Wetboek bepaalt tenslotte dat werknemers niet zomaar ontslagen kunnen worden vanwege een ernstig gewetensbezwaar. Bovendien kan, zoals ook uit de eigen overweging van de heer Van Bommel blijkt, de rechter dat vervolgens toetsen. De heer Van Bommel kan met deze motie misschien naar buiten toe wel interessant doen, maar de vraag is wat zij toevoegt.

De heer Van Bommel (SP): Deze motie is heel duidelijk niet bedoeld om interessant te doen naar buiten. Het Burgerlijk Wetboek is in deze kwestie niet van toepassing op ambtenaren. In het voor ambtenaren geldende Ambtenarenreglement staan heel andere bepalingen, waar de juristen van de PvdA-fractie nog maar eens naar moeten kijken. De Federatieraad heeft niet voor niets het besluit genomen om dit actief te ondersteunen. Het gaat om concrete gevallen die zich kunnen voordoen bij ambtenaren en op grond waarvan de regering een intentie kan uitspreken. Dit houdt in dat er geen sprake hoeft te zijn van toetsing van de rechter achteraf, dus als men al problemen heeft gekregen. Wanneer deze motie, hopelijk met steun van de heer Koenders, wordt aangenomen en uitgevoerd, verschaft zij Nederlandse ambtenaren de mogelijkheid om gewetensbezwaar aan te tekenen op een moment dat een dergelijke medewerking van hen wordt gevraagd. Op deze manier komen zij niet eerst in de problemen, zodat zij achteraf naar de rechter moeten. In de motie wordt verwezen naar jurisprudentie hierover.

De heer De Graaf (D66): Ik heb ook even naar de motie gekeken als voormalig ambtenaar zonder gewetensbezwaar en jurist. Mij valt op dat u de regering in het dictum vraagt ten opzichte van niemand sancties te ondernemen en iedereen vervangend werk aan te bieden. Als uw eigen overweging dat de rechter individuele gevallen kan beoordelen, op zichzelf relevant is, betekent dit ook dat u de regering de mogelijkheid moet verschaffen om per keer een afweging te maken of dit kan. In

sommige gevallen is het misschien wel degelijk nodig om iemand te sanctioneren. Uw dictum gaat naar mijn oordeel veel te ver.

De heer Van Bommel (SP): Over de reikwijdte van het dictum kunnen wij van mening verschillen. De toetsing door de rechter vindt altijd achteraf plaats. Dit geldt voor alle verschillen van mening tussen een werknemer en een werkgever. Er bestaat overigens jurisprudentie op dit punt en daarover gaat deze overweging.

De heer De Graaf (D66): De zaak had anders gelegen als u in het dictum de volgende zinsnede had opgenomen: verzoekt de regering, rekening te houden met de mogelijkheid... en: ...zorgvuldig te handelen. Het dictum gaat nu veel te ver.

De heer Van der Vlies (SGP): Ik kan het de heer Van Bommel niet kwalijk nemen dat hij in 1983 de desbetreffende notitie niet mede heeft behandeld, maar toen is er een fundamenteel onderscheid gemaakt tussen een gewetensbezwaar en een politieke overtuiging met daaruit voorkomend een politiek bezwaar. Om de motie te kunnen doorgronden, zou ik willen weten hoe u dit onderscheidt.

De heer Van Bommel (SP): In het verleden hebben op dit gebied in de particuliere sector de meeste zaken gespeeld. In cao's zijn afspraken gemaakt tussen werkgevers en werknemers. Bij de overheid is dit niet aan de orde. De ambtelijke werkgroep heeft in een advies gesteld dat niet te licht besloten mag worden tot uitsluiting van de openbare dienst. Ik zie in zijn algemeenheid het onderscheid tussen politieke en andere gewetensbezwaren wel, maar niet nu er sprake is van oorlogsvoorbereiding. Kunt u mij vertellen in welke categorie de bezwaren tegen oorlogsvoorbereiding thuishoren?

De heer Van der Vlies (SGP): Het gaat erom op welke gronden een gewetensbezwaar wordt erkend. In 1983 speelde de discussie over pacifisme/atoompacifisme. Voor burgers speelde de discussie over de Kalkarheffing. Er is toen duidelijk onderscheid gemaakt tussen een gewetensbezwaar, zijnde een principiële houding en een principieel bezwaar tegen defensie, dat wil

zeggen het inzetten van wapens, de dood tot gevolg kunnende hebben, en atoompacifisme. Op zichzelf genomen moet over dit laatste met respect worden gesproken, maar het is toen niet erkend. Dit is een fundamenteel punt, dat zou kunnen doorwerken in de casus waarover wij het nu hebben.

De heer Van Bommel (SP): In de jaren tachtig van de vorige eeuw is, in verband met bezwaren tegen kernenergie, in de cao voor schilders de bepaling opgenomen dat werknemers van schildersbedrijven werk mochten weigeren als zij schilderwerkzaamheden moesten verrichten aan kerncentrales. Zover kan de reikwijdte van gewetensvrijheid gaan. Het is evident dat in geval van oorlogsvoorbereidingen gewetensbezwaren aan de orde kunnen zijn.

Het onderwerp kernwapens dreigt vanmiddag weer in de lucht te blijven hangen. Daarom dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de Verenigde Staten in hun nieuwe politiek-militaire doctrine een preventieve aanval met alle denkbare middelen inclusief het kernwapen hebben opgenomen;

constaterende dat het gebruik van kernwapens in een dreigende oorlog tegen Irak door de Verenigde Staten reeds is gesuggereerd;

verzoekt de regering, de overweging tot gebruik van kernwapens in een eventuele oorlog tegen Irak af te keuren en de Amerikaanse regering daarvan op de hoogte te brengen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter: Deze motie is voorgesteld door het lid Van Bommel. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 88 (23432).

□

Mevrouw Karimi (GroenLinks): Ook tijdens dit debat blijft de regering bij

haar standpunt dat Nederlandse medewerking aan de oorlogsvoorbereiding van de Amerikanen niet als zodanig mag worden bestempeld, maar dat het om planning gaat. Ik acht de drie heren die nu in vak K zitten, in staat om op het moment dat er bommen op Bagdad worden gegooid, vol te houden dat er geen sprake is van oorlog, maar van militaire druk. Zover gaat het. Ik wil vooral van de minister-president weten wanneer militaire druk eindigt en oorlogsvoorbereiding wordt.

Over het transport van militairen en materieel via Nederland is duidelijkheid gekomen. Nederland zelf is ook overvallen door het verzoek van de Amerikanen, omdat Oostenrijk er niet aan wilde meewerken. Ik vind dat het kabinet de Kamer op een andere manier had moeten informeren. Het had moeten aangeven dat dit besluit op korte termijn moest worden genomen. Het moet niet de Kamer "de schuld geven" en zeggen dat de Kamerleden hun dossiers moeten kennen, omdat het al is gemeld. Het is absoluut niet aan de orde geweest. In die zin kom ik tot de kwalificatie dat het een onzorgvuldige procedure is geweest. Wij zijn voor voldongen feiten gesteld, evenals het kabinet waarschijnlijk door de Amerikanen voor voldongen feiten is geplaatst.

In de verklaring van de Europese Unie staat dat het doel van de Europese Unie is het realiseren van resolutie 1441. Wij willen dit op vreedzame wijze bereiken. Dat willen de Europese volkeren. Ik heb de minister daarover geen enkel woord horen spreken.

□

De heer Koenders (PvdA): Mijnheer de voorzitter. Ik dank de regering voor haar uitgebreide beantwoording.

Met de minister-president heb ik van gedachten gewisseld over de publieke opinie. Dat is heel belangrijk, omdat die voor het eerst in een Europese verklaring is opgenomen. Het is duidelijk dat de publieke opinie niet alleen betrekking heeft op extra druk op Irak, hoe belangrijk misschien ook. Er zijn dus nog een case en een wereld te winnen. Ik heb daarbij ook het voorbeeld genoemd van Tony Blair, die grote problemen heeft met de publieke opinie in eigen land. Wij zijn er ook nog lang niet

uit. Hoe denkt de minister-president over dit debat met de bevolking? Ziet hij het in termen van leiderschap: ik vind dat mijn opinie de juiste is en zal moeten proberen de publieke opinie, die op punten anders is, daarvan te overtuigen? Of ziet hij het andersom en ziet hij in de publieke opinie, inhoudende geen vroegtijdige oorlog zonder VN et cetera, reden om er nog meer naar te luisteren en te betrekken bij verklaringen zoals die van de Europese Unie?

Wij zijn het hier allen eens over de noodzaak om de Europese Unie, de Verenigde Naties en de NAVO bij elkaar te houden als belangrijkste instrument om enerzijds te komen tot druk op Irak en anderzijds ervoor te zorgen dat iedereen bij elkaar blijft en dat niet een paar landen voor de muziek uit lopen. Ik vind dit ontzettend belangrijk. De minister van Buitenlandse Zaken heeft in dat verband een opmerking gemaakt over de transatlantische verhoudingen. Wij moeten daarin investeren. Ik ben het daarmee eens. Dat is ook wat Kofi Annan heeft gezegd. Juist de westerse samenwerking vergroot de kans op vrede. Wat zou dan de boodschap zijn aan de Amerikanen in de discussie die kennelijk verbeterd moet plaatsvinden? Wij hoeven kritiek, waar nodig, ook niet te schuwen. Ik kan mij moeilijk voorstellen dat de minister van Buitenlandse Zaken het eens is met de reactie van president Bush op het open debat in de Veiligheidsraad. Hij vindt wel interessant wat de mensen zeggen, maar als hij vindt dat de VS moeten ingrijpen, doet hij dat. Dat is geen luisteren naar meer landen en proberen te overtuigen.

Ik heb ook een vraag gesteld over de aard van een eventueel conflict. De regering heeft eerder wel eens de proportionaliteit genoemd. Dat is een zaak die ik erg belangrijk vind. Iedereen vindt dat die oorlog er niet moet komen, maar wij praten toch over een planning. Dat element behoort daarbij. Wat is dan het criterium?

Ik houd vast aan de belangrijke toezegging van de regering naar aanleiding van een interruptiedebat met de heer De Graaf over artikel 100. Voor de bevestiging ga ik ervan uit dat dit ook te maken heeft met offensieve planning, zodat wij informatie aan de Kamer zoals wij gezien hebben, niet meer krijgen. Wij verschillen daarover van mening, maar ik blijf erbij dat het toch

tamelijk Byzantijns was, of het nu formeel juist of niet juist was.

Mijn laatste verzoek is om ingelicht te worden over de veiligheidsmaatregelen, vertrouwelijk of niet vertrouwelijk, met betrekking tot de civiele luchthavens.

□

Minister Balkenende: Voorzitter. De opmerkingen van de heer Van Bommel die uitmondde in twee moties zullen door de minister van Defensie worden beantwoord. Mevrouw Karimi sprak over het onderscheid tussen militaire druk en oorlogshandelingen. Alles wat nu plaatsvindt, moet gezien worden als het verhogen van de militaire druk, ook als wij feitelijk handelingen verrichten. Wanneer "material breach" wordt geconstateerd, zal er tot oorlogshandelingen worden overgegaan. Ik heb altijd gezegd dat dit in eerste aanleg via het spoor van de Verenigde Naties zal gaan. Dan komen de feitelijke militaire handelingen aan de orde. Dat onderscheid moet worden gemaakt.

De tweede opmerking van mevrouw Karimi betrof de vreedzame oplossingen. Ik heb daarover het nodige gezegd. Ik heb de koppeling aangegeven tussen de inzet om tot een vreedzame oplossing te komen, zoals neergelegd in de verklaring van de Europese regeringsleiders, aan militaire druk. Het één moet in samenhang met het ander worden gezien.

De heer Koenders heeft, met betrekking tot het omgaan met de publieke opinie, gelijk dat in de verklaring van de EU wordt gesproken over de gevoelens van de bevolking. Ik ben er ook op ingegaan. Iedereen maakt zich zorgen over een militaire actie en iedereen hoopt dat die kan worden voorkomen, maar niet tot elke prijs. Dat is de reden waarom ik ook in aanwezigheid van Kofi Annan heb gezegd dat de discussie zich nu vaak focust op de vraag: oorlog of geen oorlog? Het moet zijn: Irak heeft zich te houden aan... Als daaraan wordt voldaan, valt die andere discussie weg. Juist om zaken te kunnen voorkomen, moet je geloofwaardig zijn in het uitoefenen van druk. Daarom is een internationale gezindheid nodig en eenheid van het signaal vanuit de NAVO, de EU en de VN. Gelukkig staan wij er nu beter

voor dan vorige week. Die vreugde zullen wij delen. Het gaat om de combinatie van zorg over militaire actie en geloofwaardigheid. Dat is precies wat Kofi Annan tegen de regeringsleiders heeft gezegd. Het gaat ook om de geloofwaardigheid van het VN-spoor. In de publieke opinie zal het ook om beide elementen moeten gaan: zorg om militaire actie en tegelijkertijd geloofwaardigheid van het spoor van de VN. Dat evenwicht is goed neergelegd in de verklaring van de EU.

Minister De Hoop Scheffer: Voorzitter. In eerste termijn ben ik niet ingegaan op een vraag van de heer Koenders. President Bush begon het antwoord op de vraag met "twee dingen". Dat is erg actueel, gezien het voorbeeld van de politiek leider van de PvdA. Ik citeer president Bush: "Two points. One is that democracy is a beautiful thing". Ik zou willen zeggen: the most beautiful thing. Ik vervolg het citaat: "People are allowed to express their opinion. I welcome people's right to say what they believe. Secondly, evidently some of the world leaders don't view Saddam Hussein as a risk to peace". Dat wordt vervolgens uitgewerkt. Ik lees uit deze woorden niet dat de Amerikaanse president de democratie heeft verkracht. Ik geloof niet dat dat het geval is.

Ik sluit daarbij aan in het antwoord op de andere vraag van de heer Koenders. Er moet permanent worden geïnvesteerd in de transatlantische relatie. Ik zeg dat ook omdat bondgenoot de Verenigde Staten van Noord-Amerika, waar wij op sommige punten mee van mening verschillen – zie het Strafhof, zie het Kyoto-protocol – de garantie voor onze veiligheid is en blijft, voor jaren te komen. Ik zeg daarbij: bij het ontbreken van ieder alternatief, ook in Europa. Met andere woorden, investeren doe je van beide kanten. Je discussieert in een transatlantische relatie over het enorme deel dat je bindt en ook over tegenstellingen en meningsverschillen. Ik zeg uitdrukkelijk niet dat de heer Koenders dat doet, maar ik wijs er wel op dat wij ook bij dit heel moeilijke onderwerp van Irak en deze zaak van oorlog en vrede niet te snel moeten vervallen in een vorm van anti-Amerikanisme waarin geen

rekening wordt gehouden met datgene waarvoor de Atlantische gemeenschap aan beide zijden van de oceaan staat. Dat zijn gedeelde waarden. De belangrijkste gedeelde waarde is democratie. Die is in de Verenigde Staten volop aanwezig en helaas niet in Irak. Laten wij die relatie zo vitaal houden als die maar zijn kan. Wij hebben de Amerikanen, hoe je het ook wendt of keert, buitengewoon nodig.

Minister Kamp: Voorzitter. Namens de regering wil ik op twee moties reageren, in de eerste plaats op de motie van de heer Van Bommel en mevrouw Karimi over gewetensbezwaarden. De heer Van der Vlies zei al dat wij al lang met dit onderwerp bezig zijn. Wij hebben daar vele malen op een zorgvuldige wijze over gesproken. Er is een bestuurlijke lijn neergezet en, waar nodig, zijn er regels. Ik wijs bijvoorbeeld op de Wet gewetensbezwaarden militaire dienst, die ook geldt voor niet-dienstplichtigen. Deze wet is al wat ouder, maar ziet op al het militair personeel. Er is jurisprudentie. Wij weten hoe wij met gewetensbezwaarden moeten omgaan. Er is op dit moment geen enkele aanleiding om er iets aan toe te voegen of iets aan af te doen. Om die reden ontraad ik de aanneming van de motie van de heer Van Bommel en mevrouw Karimi op stuk nr. 87.

De motie van de heer Van Bommel op stuk nr. 88 betreft het eventuele gebruik van kernwapens door de Verenigde Staten van Amerika. Net als de minister-president heb ik al gezegd dat wij daarover geen informatie hebben te geven. Wij weten allemaal dat de Verenigde Staten van Amerika zich het recht voorbehouden om iedere optie open te houden indien door een tegenstander massavernietigingswapens worden gebruikt. Dat is een algemeen gegeven. De Kamer is in brieven vele malen geïnformeerd over het afschrikingsbeleid van de Verenigde Staten van Amerika, ook naar aanleiding van vragen van de heer Van Bommel en mevrouw Karimi. Bij de behandeling van de begroting van Buitenlandse Zaken is toegezegd dat hierover een aparte notitie komt. Dat biedt al met al meer dan voldoende duidelijkheid. Ook op dit punt is er geen nieuws en is er voor mij alle reden om namens de

regering de aanneming van de motie van de heer Van Bommel te ontraden.

De voorzitter: Mijnheer Van Bommel, één vraag of opmerking!

De heer Van Bommel (SP): Spreekt de minister hier tegen dat de Amerikanen een nieuwe militaire strategie hebben vastgesteld waarin ook de inzet van kernwapens als "first use", dus in het kader van een preventieve aanval, mogelijk is? Ontkent hij nu dat de inzet van kernwapens genoemd is in het kader van zo'n preventieve aanval?

Minister Kamp: Er is geen sprake van een recente koerswijziging van de Amerikaanse regering op dit punt. Integendeel. De Kamer heeft hierover veelvuldig informatie gekregen, de laatste keer op 20 december 2002. Wat dat betreft, is er echt geen nieuws onder de zon. De regering denkt dan ook dat de Kamer bepaald geen reden heeft om deze motie van u aan te nemen. Om die reden heeft de regering de aanneming dan ook ontraden.

De heer Koenders kwam voor de tweede keer terug op de troepenverplaatsingen. Ik zal bekijken op welke wijze ik kan zorgen voor adequate informatie aan de Kamer. Ik zal daar nader op terugkomen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter: Ik stel voor, morgen aan het eind van de vergadering, waarschijnlijk meteen na de lunchpauze, over de ingediende moties te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 17.29 uur

Lijst van ingekomen stukken, met de door de voorzitter terzake gedane voorstellen:

de volgende brieven:

een, van de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, over de implementatie van het "Front Office" (27433, nr. 12);

een, van de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie, over het traumatabeleid (19637, nr. 718);